

Istvánovits Eszter – Lőrinczy Gábor

A szegvár-oromdűlői
szarmata temető

The Sarmatian Cemetery of
Szegvár-Oromdűlő

KOSZTA JÓZSEF MÚZEUM

PÁZMÁNY PÉTER KATOLIKUS EGYETEM RÉGÉSZETTUDOMÁNYI INTÉZET

BÖLCSESZETTUDOMÁNYI KUTATÓKÖZPONT

MAGYAR ŐSTÖRTÉNETI KUTATÓCSOPORT

MARTIN OPITZ KIADÓ

Studia ad Archaeologiam Pazmaniensia

A PPKE BTK Régészettudományi Intézetének kiadványai

Archaeological Studies of PPCU Institute of Archaeological Sciences

Volume 31

HUN-REN Bölcsészettudományi Kutatóközpont

Magyar Őstörténeti Kutatócsoport Kiadványok

Volume 9

Studia ad Archaeologiam Pazmaniensia
A PPKE BTK Régészettudományi Intézetének kiadványai
Archaeological Studies of PPCU Institute of Archaeological Sciences

HUN-REN Bölcsészettudományi Kutatóközpont
Magyar Őstörténeti Kutatócsoport Kiadványok

Studia ad Archaeologiam Pazmaniensia
Nemzetközi szerkesztőbizottság /
International Editorial Board

Heinrich Härke
Eberhard Karls Universität (Tübingen, D)

Oleksiy V. Komar
Institute of Archaeology of NUAS (Kiev, UA)

Abdulkarim Maamoun
Damascus University (Damascus, SY)

Denys Pringle
Cardiff University (Cardiff, UK)

Dmitry A. Stashenkov
Samara Regional Historical Museum (Samara, RU)

Nikolai P. Telnov
Institute of Archaeology (Chişinău, MD)

Magyar Őstörténeti Kutatócsoport Kiadványok
Nemzetközi szerkesztőbizottság /
International Editorial Board

Balázs Balogh
Director General of the Research Center
for the Humanities (Budapest)

Pál Fodor
Honorary Director General of the RCH (Budapest)

László Klima
PPCU Institute of Archaeological Sciences
(Budapest)

Hakan Aydemir
Istanbul Medeniyet University (Istanbul)

Balázs Sudár
Institute of History of RCH (Budapest)

Attila Türk
Early Hungarians' History Research Team of RCH
(Budapest)

ISTVÁNOVITS ESZTER – LŐRINCZY GÁBOR

A szegvár-oromdűlői szarmata temető

Sarmatian cemetery at Szegvár-Oromdűlő

Szerkesztők

LŐRINCZY GÁBOR – ISTVÁNOVITS ESZTER – TÜRK ATTILA

Nemzeti
Kulturális
Alap

BUDAPEST – SZENTES
2024

A kötet az Nemzeti Kulturális Alap Könyvkiadás Kollégiuma (A2032/N8117), a PPKE-BTK-KUT-23-3 számú projekt, a Pázmány Péter Katolikus Egyetem Bölcsész- és Társadalomtudományi Kar és a HUN-REN Bölcsészettudományi Kutatóközpont támogatásával készült.

PÁZMÁNY PÉTER
KATOLIKUS EGYETEM

HUN
REN

BÖLCSESZETTUDOMÁNYI
KUTATÓKÖZPONT

Lektor: Kulcsár Valéria

Tárgyrajzok: Beleznai Gabriella

Tárgyfotók: Istvánovits Eszter

Sírfotók: Lőrinczy Gábor

Képszerkesztés: Istvánovits Eszter, Váczi Gábor

Temetőtérkép: Kamarási András

Angol fordítás: Kulcsár Valéria

Borítókép: Korong alakú fibula arany fedlapja, borostyánbetéttel (Szegvár-Oromdűlő, szarmata temető 51. sír)

Hátsó borító: Borostyángöngyök (Szegvár-Oromdűlő, szarmata temető, szórvány)

Üveggyöngyök (Szegvár-Oromdűlő, szarmata temető 13. objektum)

© A szerzők

© Koszta József Múzeum Szentes

© HUN-REN Bölcsészettudományi Kutatóközpont

© Pázmány Péter Katolikus Egyetem, Régészettudományi Intézet

© Martin Opitz Kiadó

ISBN 978-615-6388-58-2

HU-ISSN 2786-1538 (Studia ad Archaeologiam Pazmaniensia)

HU-ISSN 2064-8162 (Magyar Őstörténeti Kutatócsoport Kiadványok)

DOI: [10.55722/Arpad.Kiad.2024.9](https://doi.org/10.55722/Arpad.Kiad.2024.9)

Minden jog fenntartva. Jelen könyvet, illetve annak részeit tilos reprodukálni, adatrögzítő rendszerben tárolni, bármilyen formában vagy eszközzel – elektronikus úton vagy más módon – közölni a kiadó engedélye nélkül.

Felelős kiadó

Irsai Farkas László múzeumigazgató, Koszta József Múzeum, Szentes

Borító: auri grafika

Tördelés és layout: Váczi Gábor

Nyomás: Pauker Nyomda

Felelős vezető: Vértés Dániel

TARTALOM

Köszöntő	7
A szegvár-oromdűlői szarmata temető	9
A sírok és leletek leírása	12
A temetőrész értékelése	68
A temető szerkezete	68
A sírok kialakítása	69
A gödrök formája és mérete	69
A sírok tájolása	74
A halottak és földbe helyezésük	75
Rablás, bolygatás a temetőben	76
A leletek értékelése	78
A viselet részei	80
Fülbevaló	80
Nyakláncok	80
Fibulák	81
Övek	90
Rugós gyűrű, Cypraea	95
Karperecek	95
Gyöngyök, gyöngyös ruhaszegélyek / nadrágszárok vagy lábbelik	96
A mellékletek	101
Edények	101
Kések	106
Orsónehezékek	108
Kövek	109
Érmék	109
Tükör és ládika	110
Állatcsontok	110
Összefoglalás	110
Függelék	
1–5. századi leletek, sírok, temetők Szegvár területén	113
Irodalom	119
Sarmatian cemetery at Szegvár-Oromdűlő	125

Tisztelt Olvasó!

A múzeumi fővonal kétségtől a megőrzés tana. Az a tudományág, amely szellemi hidat épít a régmúlt korokkal, és irányt mutat a jövőbe, mert izgalmas kérdések felé ringatja az embert, amelyek megválaszolására magunk vagy olykor csak a következő generáció vállalkozhat.

A muzeológia nem tud megenni a történeti hagyomány tisztelete, a lassan két évszázadát ünneplő intézményesített történettudomány nélkül. A történetírás vagy *historia* módszertana sokféle filozófiai megközelítést mutat. Számos elmélet magáénak vallja azt a szakmai *fabulát*, hogy a történetmesélésnek segédtudománya az induktív kutatási metodikát követő régészet és vele összefüggően az antropológia. Hiszen érdemi forrásként számunkra a tárgyi anyagok biztosítanak következtetési lehetőségeket, azok szellemi kontinuitása nekünk értékes és objektív megállapításokat ajándékozik.

No, de állíthatjuk-e így, hogy a régészet tulajdonképpen segédlete a majdnem kétszáz éves hagyományunknak? Szerintem, mi történészek annyira ne legyünk elbizakodottak. Hiszen alapvető, hogy nem áll külön a *res gestae* és a *historia rerum gestarum*. Nincs egyik vagy másik. Sőt, tudjuk, hogy történetmesélő nélkül nincs történelem. Jelen könyv alapján pedig a történetmesélő, az maga a régészet. Tehát inkább mankó helyett egy ikertestvér, amely segíti a muzeológiát. Ezért tisztelet illeti ezt az önálló tudományágot.

Szerencsések lehetünk, hogy több mint negyven esztendővel ezelőtt sírok és bennük embertani és tárgyi leletek kerültek elő a mai Csongrád-Csanád vármegye területén, Szegváron, egészen pontosan az Oromdúlóban. Régmúlt idők nyomait mutatják a tudományos felfedezések. Tehát itt a jelenből következtetünk a múltra. Nem a jövőt jósljuk, hanem a múltat kutatjuk ennek a komoly kutatási eredményeket összefoglaló könyvnek köszönhetően. Az egyén, ha régészeti-történeti kutatásra vállalkozik, felkent elhivatottsággal fürkészi az ősök életét, hétköznapijait, életmódját, rítusait, a profán térbe rendezett életvitelét és az emberek felettes égi hatalommal való kapcsolatait. És jelen helyzetben mindez köszönhető a kezünkben tartott kutatási összefoglaló íróinak.

Bizonyos vagyok abban, hogy a következő évtizedek régészettudományi és helytörténeti hivatkozása lesz számos publikációnak ez a kiadvány, hála Istvánovits Eszternek és Lőrinczy Gábornak, mert betekintést biztosítanak nekünk a császárkori Szegvár-Oromdúló területen élt és elhunyt szarmaták életébe.

Jó olvasást, kutatást, szellemi kalandokat kívánok az Olvasónak!

Irsai Farkas László
történész-muzeológus, igazgató
Kosztá József Múzeum, Szentes

A SZEGVÁR-OROMDÜLŐI SZARMATA TEMETŐ

Szegvár (Csongrád-Csanád vármegye) a Kurca és a Kórogy-ér összefolyásánál fekszik, kb. 5 km-re a Kurca tiszai torkolatától. A település belterületétől keletre egy 2 km hosszú, mintegy 100 m széles, 3–4 méter magas homokvonulat húzódik, az Orom, mely a Kórogy-eret kíséri, annak déli partján egészen a Kurcaig, amelyet a Kórogy torkolatától kb. 1 km-re délre ér el. Ennek a dombvonulatnak a középső részén 1980-ban homokkitermeléskor sírokra akadtak (1. kép). A lelőhely 500–800 méterre húzódott a Kórogy-értől. A 17 éven át folytatott leletmentés során 32.000 m² összefüggő terület feltárását végezte el Lőrinczy Gábor munkatársaival.¹ A leletmentő ásatás a homokbányászás során előkerült kora avar kori sírok miatt indult meg. A feltárt területen egy korai szarmata telep különböző objektumai,² két sírcsoportból álló szarmata temető, 467 kora avar kori sír,³ valamint egy 372 temetkezést magába foglaló 10–11. századi temető⁴ került elő.⁵

A lelőhelyen 59 császárkorra keltezhető temetkezést (2. kép) sikerült dokumentálnunk (2., 8., 11–12., 18., 27., 29., 32., 34., 41., 47., 51–52., 203.,⁶ 210., 228., 279., 358., 363., 368., 371., 375., 380., 392., 398., 443., 459., 590., 592., 606., 608., 615., 782., 795., 828., 836–837., 843., 846., 851–852., 859., 864., 864a., 865., 901., 904., 918–920., 926–928., 932., 941., 944., 955., 962–963.), további 4 téglalap alaprajzú gödőről (13., 30., 37., 49.) nem dönthető el, hogy a temetőhöz vagy a településhez tartozott-e. Egy további csontváz a császárkori település egyik gödréből (155.) került felszínre.⁷

¹ Az ásatást Lőrinczy Gábor vezette. A lelőhelyre és a feltáráshoz lásd LŐRINCZY 2020, 11–13. A terület feltárása nem történhetett volna meg a kollégák és a régészhallgatók rendszeres és folyamatos segítsége nélkül. Az ásatáson részt vett Galántha Márta, Istvánovits Eszter, Kulcsár Valéria és Vörös Gabriella régész, Szőke Ágnes és Vidovics Teréz restaurátor, Dobó Bernadett segédrestaurátor, Czabarka Zsuzsa grafikus, valamint a szegedi József Attila Tudományegyetem egykori régészhallgatói, többségük ma már kolléga: Anders Alexandra, Ács Csilla, Balogh Csilla, Barna Judit, Bálint Marianna, Bánki Horváth Mihály, Bende Livia, Béres Mária, Bodnár Katalin, Bolega Erika, Bozsik Katalin, Cseh Julianna, Farkas Csilla, Fischl Klára, Gallina Zsolt, Gáspár Judit, Gyucha Attila, Kertész Róbert, Koltay Miklós, Korom Anita, Kovács Tibor, Liska András, Ormándy János, Paszternák István, Pávai Éva, Polgár Zoltán, Pölös Andrea, Pusztai Tamás, Scheffer Krisztina, Szalontai Csaba, Tóth Katalin, Váradi Adél, Voicsek Vanda. A leletanyagot Vigh László (KJM) restaurálta. A tárgyrakozatokat és táblákat Belezna Gabriellának köszönjük! Az oromdülői császárkori temető rész feldolgozását közvetlenül a feltárás után Vörös Gabriella tervezte. Akkor készített jegyzeteket az 1980–81-es ásatás anyagáról rendelkezésünkre bocsájtotta, amit nagyon köszönünk. Az elkallódott tárgyak leírásánál ez segítségünkre volt.

² ISTVÁNOVITS–LŐRINCZY–PINTYE 2005.

³ LŐRINCZY 2020.

⁴ BENDE–LŐRINCZY 1997.

⁵ Közhiteles nyilvántartás 17877. lelőhely. A feltáráshoz szóló jelentések: LŐRINCZY 1982, 306–307; LŐRINCZY 1984, 273; LŐRINCZY 1985, 280; LŐRINCZY 1986, 279; LŐRINCZY 1988, 270; LŐRINCZY 1984a, 76; LŐRINCZY 1985a, 58–59; LŐRINCZY 1986a, 60; LŐRINCZY 1986b, 45; LŐRINCZY 1987, 60–61; LŐRINCZY 1988, 56; LŐRINCZY 2000, 81; LŐRINCZY 2020. A leletanyag a szentesi Koszta József Múzeum gyűjteményében található, leltározatlan.

⁶ A leletek hiánya, a többi császárkori sírtól eltérő tájolása és a váz fekvése (zsugorított helyzetű) ellenére a terepi megfigyelések (sekély mélység) és antropológiai jelleg alapján valószínűnek tűnik, hogy a szarmata temető egyik temetkezése.

⁷ ISTVÁNOVITS–LŐRINCZY–PINTYE 2005, 63, 23. kép 1.

1

2

1. kép. Szegvár-Oromdűlő. A lelőhely 1: az I. katonai felmérésen (1782–1784);
2: a II. katonai felmérésen (1806–1869)

A SÍROK ÉS LELETEK LEÍRÁSA

2. sír: T.: DK–ÉNy, 124–304°.⁸ Szabálytalan téglalap alaprajzú sírgödrének h.: 205 cm, sz.: 85 cm, m.: 53 cm. Délkeleti végén egy 24 cm széles padkát figyeltünk meg. Északnyugati felét a munkások kérésünk előtt megbolygatták.

8. sír: T.: DDK–ÉÉNy, 158–338°.⁹ Szabálytalan téglalap alaprajzú, déli végén lekerekített sarkú szögletes, dél felé szélesedő, északi végén íves sírgödrének h.: 263 cm, sz.: 62–74 cm, m.: 14–17 cm.¹⁰ Kirabolt, mindössze néhány csont maradt egy kisebb halomba dobálva a sír déli felében (3. kép 1–2).

Lelet: 1. A csontok között *vascsat* kettős szíjszorító lemezének töredéke. Téglalap alakú, közepén két gömbölyű fejű nittel szegecselték össze. Sz.: 3,2 cm, megmaradt h.: 2,5 cm. A csat feje hiányzik (3. kép 3). Hátdoldalán eredetileg kis textillenymat volt.

11. sír: T.: D–É, 184–4°.¹¹ Sírgödre közepén enyhén ívesen szélesedő, szabálytalan téglalap alaprajzú, mindkét végén lekerekített sarkú szögletes. H.: 267 cm, sz.: 75–120 cm, m.: 10–13 cm. Kirabolt, benne nem volt csont (3. kép 5).

12. sír: T.: D–É, 184–4°.¹² Szabálytalan téglalap alaprajzú, igen hosszú gödrének széle hullámos. Északnyugati vége lecsapott, az északkeleti és délnyugati lekerekített sarkú szögletes, míg a délkeleti végén íves kiugrás látszott. H.: 340 cm, sz.: 85–135 cm, m.: 15–20 cm. A sajátos sírformát az alapos rablás okozhatta. Mindössze két hosszúcsont volt in situ. A sír északi felében két helyen falenyomatokat bontottunk ki, melyeket koporsó maradványaként értelmeztünk (4. kép 2; 6. kép 4).

Leletek: 1. A sír déli felében – a sírrajz alapján fejjel nyugatra – kéttagú, felül húros, széles (legalább 10+10 spirálos) spirálkaros bronz *sámszerj fibula*. Stíftje vas, a spirálkar két végét gomb zárja le. Kengyele körszelet metszetű, mindkét végén bemetszéssel díszített. Lába oldalt hajlított. H.: 6 cm, sz.: 5,4 cm (4. kép 3).¹³ 2–3. A sír közepe táján *vascsat*. Feje töredékes, valószínűleg íves lehetett, kör metszetű. A csatkeretet a végén egy-egy félgömbös fejű stífttel erősítették a kétrét hajtott dupla lemezes, eredetileg talán téglalap alakú, hosszú szíjszorítóhoz.¹⁴ A csat jelenlegi h.: 7,1 cm, sz.: 3,4 cm. A szíjszorító h.: 5,8 cm, a fej sz.: kívül 3,4 cm, belül 2,5 cm, a stíftnél 4,2 cm. A pecék egyenes, metszete ovális. Átm.: 0,5×0,6 cm (4. kép 1). 4. Közelebből nem meghatározott helyről *kovakő*.¹⁵ 5. A sír északi harmadában töredékes, kör metszetű *vasár* vagy *csiholó*. H.: 3,7 cm, átm.: 0,4 cm (4. kép 4). 6. A sírban szétszórta öt *cserép*.¹⁶

13. obj. (= 80/13. obj.): Telepobjektum, melyben 16 szem üvegyöngy fordult elő. Elképzelhető, hogy ezek egy kirabolt sírból származnak.¹⁷

Leletek: 1. 16 üvegyöngy (3. kép 4): 6 üvegrúdból levágott, zöld (5 világosabb és 1 sötét), opak nyomott gömb alakú (átm.: 0,8–0,9 cm, m.: 0,4–0,6 cm, furatátm.: 0,5 cm), 4 ugyanilyen narancssárga, opak (átm.: 0,7 cm, mag.: 0,5 cm, furatátm.: 0,5 cm), 1 ugyanilyen fehér, opak (átm.: 0,7 cm, mag.: 0,5 cm, furatátm.: 0,5 cm), 1 ugyanilyen piros,

⁸ Az eredeti dokumentációban a tájolási adatok kezdetben még vonásokban szerepelnek. Jegyzetben ezeket is megadjuk: DK–ÉNy, 00–10/DK 64.

⁹ A dokumentáció szerint: DDK–ÉÉNy, 75–05/DK 64.

¹⁰ A már szkréperládával lehúzott, nyesett felülettől mért mélység.

¹¹ A dokumentáció szerint: D–É, 00–02/DK 64.

¹² A dokumentáció szerint: É–D, 00–50/DK 64.

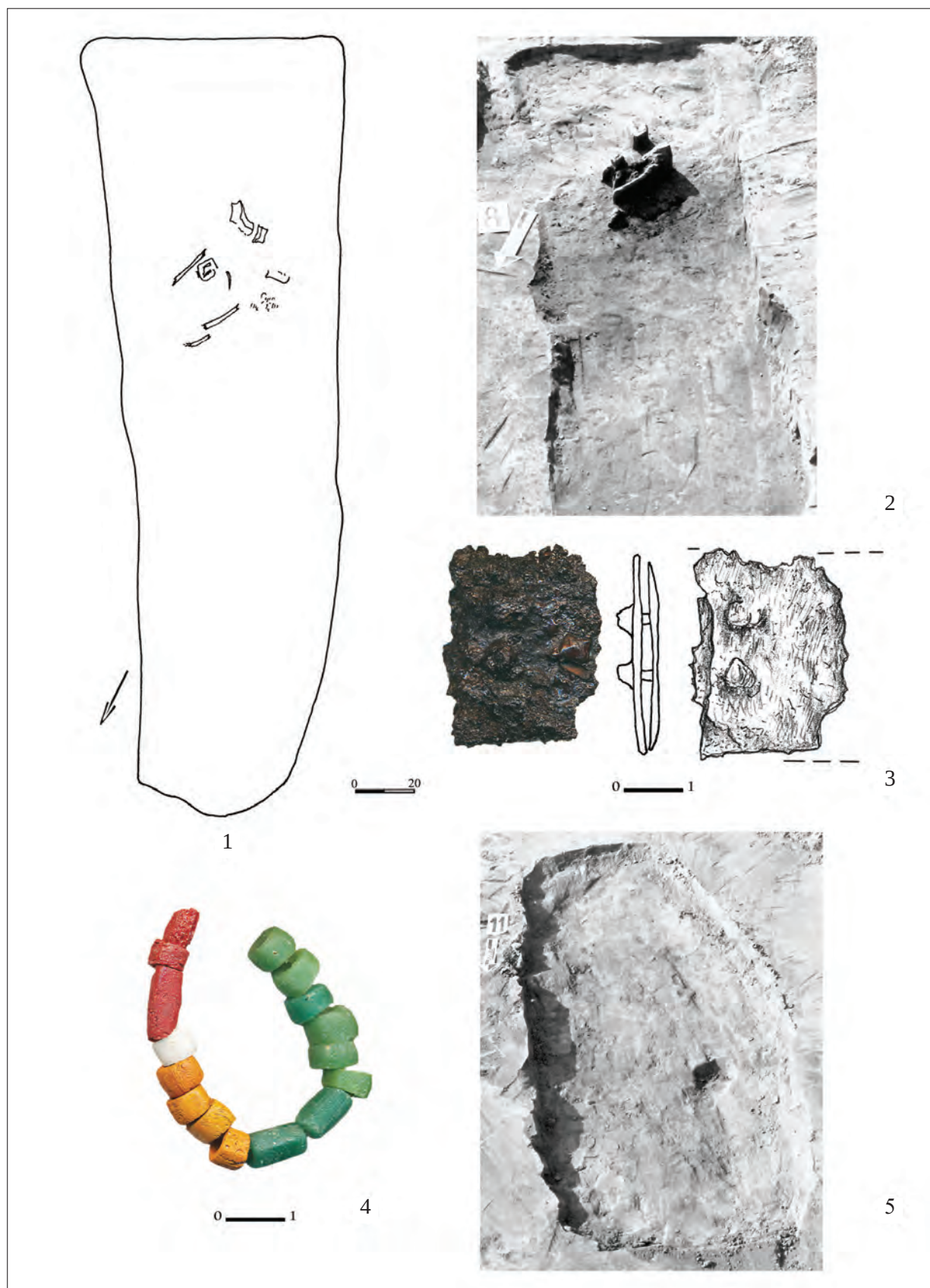
¹³ A tárgy holléte kérdéses, a táblán a régi rajza szerepel. A leírást Vörös Gabriellának közvetlenül a feltárás után készített jegyzete alapján egészítettük ki.

¹⁴ A szíjszorító töredéke (3. számú lelet) 10–15 cm-rel északabbra került elő.

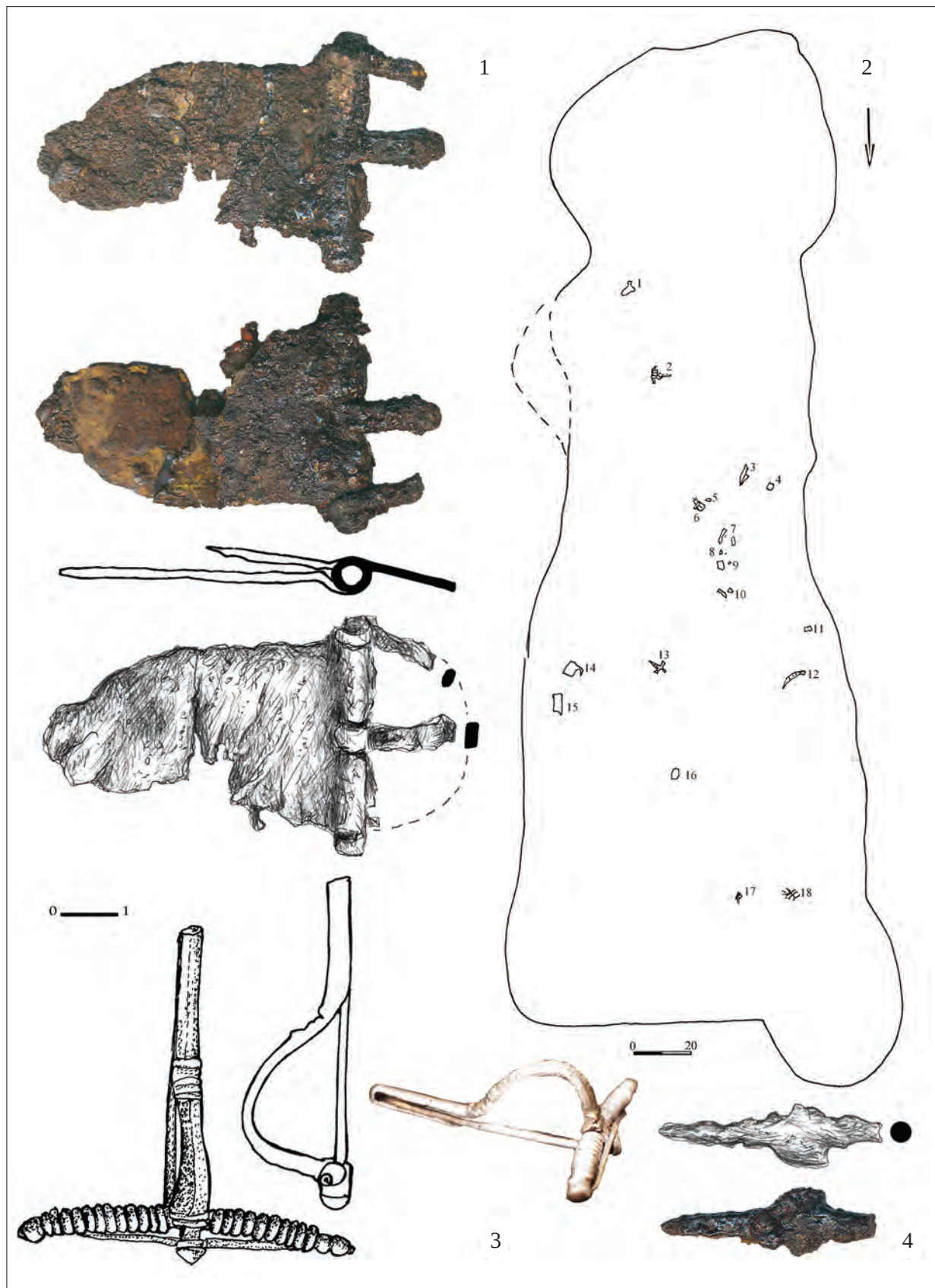
¹⁵ A tárgy holléte kérdéses.

¹⁶ Valószínűleg a korábbi település anyagából kerültek a betöltésbe (ISTVÁNOVITS–LŐRINCZY–PINTYE 2005, 52).

¹⁷ Vö. ISTVÁNOVITS–LŐRINCZY–PINTYE 2005, 52. A leletek a telep közlése óta előkerültek.

3. kép. Szegvár-Oromdűlő. 1–3: 8. sír; 4: 13. objektum; 5: 11. sír

4. kép. Szegvár-Oromdűlő. 12. sír

opak (átm.: 0,65 cm, mag.: 0,45 cm, furatátm.: 0,4 cm), 2 hatszög alapú hasábos zöld, opak (h.: 1 cm, sz.: 0,6 cm, furatátm.: 0,45 cm), 2 hosszúkás, hengeres piros, opak (h.: 1,25 cm, sz.: 0,55 cm, furatátm.: 0,4 cm).

18. sír: T.: ÉNy-DK(!), 331–151°. Sírfolt nélkül, gépnymban talált temetkezés. *Maturus* (40–59 év közötti) nő¹⁸ jobb oldalára fektetett, zsugorított helyzetű vázának maradványa. A csontokból becsült vázhossza 153 cm. A két lábszár a test mögé felhajlítva került elő. A szkréperláda megbolygatta (5. kép 1, 3).

Leletek: 1–2. A bal lábnál és a koponya mellett egy-egy amorf *kődarab*. Az egyik szemcsés, lilásszürke, 12,8×9,4×8,2 cm (5. kép 4), a másik szemcsés, szürke, szabálytalan alakú, 9×7,5×9 cm. 3. A legalsó csigolya alatt lekerekített sarkú, kissé trapéz alakú, töredékes *vascsat*. A csatkeret metszete lapos téglalap alakú. H.: 3,2–3,4 cm körüli, sz.: 2–2,4 cm (5. kép 2). 4. A comb középvonalaiban, kívül, a jobb oldalon nagyméretű *korongfibula* enyhén domború aranyozott ezüst fedlapja, mely darabokra hullott és elenyészett. Kilencszirmú, kettős vonalakkal bemélyített rozetta díszítette, melyet két koncentrikus kör között rovátkolással tagolt perem övezett. Egy kb. 0,8 cm széles ezüstlemez peremet futtattak körbe a fedlapon. Ezt a fibula alsó, tűszerkezetes lemezével vékony (0,5 cm) aranypánt kötötte össze, mely a fibula vastagságát alkotta. A fedlap tetején, középen kis, gomba alakú gomb állt ki. A fibula alsó lapja a tűszerkezettel valószínűleg megsemmisült, a fotó alapján felül húros volt, 5+5 tekercses rugószerkezete bronzból készült. Átm.: 5,5 cm, mag.: 1,4 cm (5. kép 5).¹⁹

27. sír: T.: D-É, 157–337°. Déli vége felé keskenyedő, ovális alaprajzú sírgödör, melynek h.: 260 cm, sz.: 60–70 cm, m.: 15 cm. Mindkét vége bizonytalan. A koponyától a medencéig a felsőtest bolygatott, itt csupán a koponya és a bal felkar maradványait találtuk. Jobb keze a combra helyezve került elő. A lábszárát egy későbbi, 25 cm széles árok semmisítette meg. A megmaradt csontok alapján hanyatt fektetett, nyújtott helyzetű felnőtt egyén sírja. A 26. – császárkori – gödör a lábcsonatok alatt került elő (6. kép 1).²⁰

Leletek:²¹ 1. A jobb csuklón kör metszetű, nyitott bronz *karperec* töredékei (6. kép 2). 2. A bal combcsont külső oldala mellett, a combra merőlegesen, annak felső harmadában *vaskés*. H.: kb. 8 cm. 3. A láb végénél korongolt *edény* az oldalára billenve, szájával nyugat felé. Enyhén kihajló peremű, alacsony, íves nyakú, gömbölyű testű, középtájon öblösödő, enyhén profilált talpkorongos edény. Pá.: 6 cm, mag.: 5,8 cm, fá.: 3,5 cm (6. kép 3).²²

29. sír: T.: DK-ÉNy, 137–317°. Nagyméretű, lekerekített sarkú téglalap alaprajzú, markánsan jelentkező objektum. H.: 260 cm, sz.: 95 cm, m.: 24–39 cm. Északkeleti végében 50 cm hosszú, 7–15 cm mély padkát alakítottak ki. Vágta a 28. császárkori gödröt.²³ A sírban csont nem került elő.

30. sír: T.: DK-ÉNy, 140–320°. Lekerekített sarkú téglalap alaprajzú gödör, melynek h.: 190 cm, sz.: 80 cm, m.: 27–66 cm. Alja egyenetlen, a déli végén és a nyugati oldal közepe táján erősen lemélyedt, a többi részen sekélyebb. Emberi csontot nem találtunk benne. Egyenetlen alja és a belőle előkerült leletek alapján kérdéses, hogy sír volt-e.

Leletek: 1. A gödör közepétől kissé délkeletre egy *kő* került elő. 2. Az északnyugati sarok közelében egy *állatcsont*.

32. sír: T.: D-É, 177–357°. Keskeny, kissé íves alaprajzú sírgödör, melynek h.: 210 cm, sz.: 65 cm, m.: 15–20 cm. Bolygatott, *in situ* csak a jobb láb feküdt, emellett néhány kisebb csonttöredék volt még a sírban: 23 évesnél idősebb felnőtt férfi maradványai (7. kép 1–2).²⁴

¹⁸ Az ásatás során fiatal felnőttnek határoztuk meg. Az antropológiai (kor és nem) meghatározásokat Marcsik Antóniának köszönjük!

¹⁹ A leírás a szétomlás előtt készített rajz, fotók és egy szilikonlevonat alapján készült. A restaurálás előtt készített rajzot Vörös Gabriella bocsátotta rendelkezésünkre. Köszönet érte!

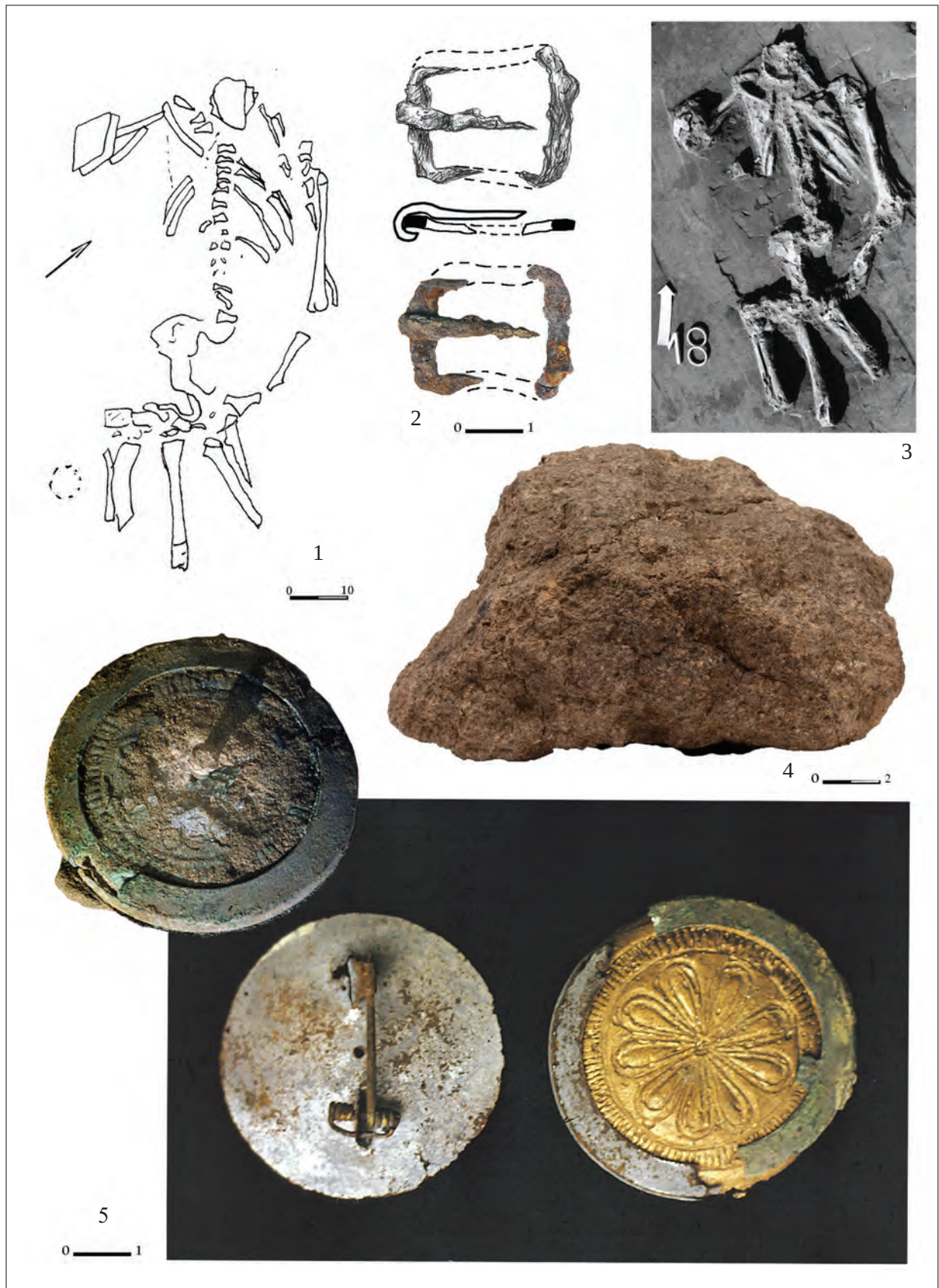
²⁰ Vö. ISTVÁNOVITS-LŐRINCZY-PINTYE 2005, 52.

²¹ A sír leleteinek holléte kérdéses.

²² Az edény méreteit Vörös Gabriellának közvetlenül az ásatás után készített feljegyzése alapján adjuk.

²³ Vö. ISTVÁNOVITS-LŐRINCZY-PINTYE 2005, 52.

²⁴ Elképzelhető, hogy a sírgödör nincs teljesen feltárva, csak a rablógödör kibontására került sor.

5. kép. Szegvár-Oromdűlő. 18. sír

Leletek: 1. A rablással elmozdított jobb(?) felkarcsont mellett egy *ezüstdenar*. Faustina sen. 141 és 161 közötti verete. A: DIVA AVG FAVSTINA, balra néző fej. R: jobbra forduló, bőségszarut tartó nőalak.²⁵ 2. A medence környékén D fejjű, dupla szíjszorító-lemezes *vascsat*. Szíjszorítója töredékes, valószínűleg téglalap alakú volt. A fej 4,1×3,3 cm, a pecek egyenes, h.: 3,5 cm, 2–3 mm-rel túlnyúlik a csatfejen, vége íves. A csat jelenlegi állapotában 6,6 cm hosszú, a szíjszorító sz.: 3,5 cm. A szíjszorító lemeztöredéke a jobb térd táján került elő (7. kép 3). 3. A combcsont közepe táján, attól balra *vaskés* nyélnyújtványa farostokkal. A penge két töredéke a jobb térd táján került elő. Az egyik darab illeszkedett a nyélnyújtványhoz. Íves hátú, egyenes élű, alsó nyélállású. Az egyik darabja 5,7 cm, a másik 6 cm hosszú. Sz.: 1,6–2 cm. A nyélnyújtvány h.: 5 cm (7. kép 4).

34. sír: T.: D–É, 161–341°. Nagyobb, trapéz alaprajzú, a fej felőli végén szélesedő sírgödör, melynek h.: 230 cm, sz.: 100 cm, m.: 15–20 cm. Benne bolygatott váz. A sír déli végében egy-két kisebb csont feküdt, medencétől lefelé felnőtt (23 évesnél idősebb) férfi hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű váza *in situ* (6. kép 6–7).

Leletek: 1. A jobb combcsont felső végén derékszögben megtörő kis vastöredék és egy amorf kisebb töredék. Talán egy szögletes *csat* töredékei. H.: 1,7 cm (6. kép 5). 2. A bal térd vonalában, attól 15–20 cm-re kívül egy *salakdarab*.²⁶

37. obj.: T.: DNy–ÉK, 216–36°. Téglalap alaprajzú, ívelt végű gödör, melynek h.: 160 cm, sz.: 100 cm. Benne csont nem volt. Nem dönthető el egyértelműen, hogy a temetőhöz vagy esetleg a telephez tartozott-e.

41. sír: T.: D–É, 164–344°. Nagyobb, a déli végén lekerekített sarkú szögletes, az északi végén íves sírgödör, melynek h.: 250 cm, sz.: 60 cm, m.: 20–25 cm. Benne hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű, *maturus* (50–59 éves) férfi(?) váza.²⁷ Koponyája kissé jobbra előrebillent, északkelet felé nézett. Karja szorosan a test mellett feküdt. A váz sírban mért hossza 162 cm. A sírgödör jobb láb felőli részét újkori bolygatás semmisítette meg. A felsőtest csontjainak helyzete arra utal, hogy a halottat vagy lepelbe csavarták, vagy koporsóba helyezték (8. kép 1–2).

Leletek: 1. A bal mellkas közepén rossz megtartású, fejfelé a gerincoszlop irányában fekvő, töredékes, valószínűleg oldalt hajlított lábú *vasfibula* lábának és kengyelének töredéke. A kengyel íves oldalú háromszög metszetű. H.: 4,6 cm, illetve 2,6 cm (8. kép 4). 2. A bal comb felső végénél, a belső oldalon *vastöredékek*: két kisebb amorf lemezke, egy 2,2 cm hosszú nyéltuska vége famaradványokkal és vaskorrózióval átitatott fadarabok. Talán egy *vaskés* maradványai (8. kép 3, 5). 3. A bal lábszár külső oldalán, középen *cserép*.²⁸ 4. A jobb láb végénél kissé duzzadt peremű, enyhén meredek falú, alsó részén kónikus, alacsony talpkorongos szürke *pohár* oldalára billenve. Alsó harmadában széles besímitott sáv fut körbe. Pá.: 6,2 cm, m.: 6,5 cm, fá.: 3,3 cm (8. kép 6).²⁹

47. sír: T.: D–É, 170–350°. A szkréperláda által félig elrombolt sír. H.: 245 cm, sz.: kb. 80 cm lehetett. A felnőtt egyén vázáinak bal oldalát tudtuk kibontani. A váz sírban mért hossza 170 cm körüli volt. A megmaradt nyugati rész alapján lekerekített sarkú, téglalap alaprajzú gödörben feküdt hanyatt, nyújtott helyzetben (9. kép 1).

Leletek: 1. A bal comb belső oldalánál két helyen kevés *vastörmelék*, mely elenyészett. 2. A láb végénél egy szürke, korongolt, gyenge kivitelű, erősen kopott, kihajló peremű, vállán egészen enyhén tagolt, gömbölyű hasú *edény* állt. Csak töredékei maradtak, alja hiányzik. Pá.: 10,6 cm, jelenlegi mag.: 11,5 cm, átm.: 12,5 cm (9. kép 5).

49. obj.: T.: DK–ÉNy, 135–315°. Lekerekített végű, ívelt oldalú gödör, melynek h.: 180 cm, sz.: 60–85 cm, m.: 70 cm. Benne csontot nem találtunk. Nem dönthető el egyértelműen, hogy a temetőhöz vagy esetleg a telephez tartozott-e.³⁰

²⁵ A tárgy holléte kérdéses.

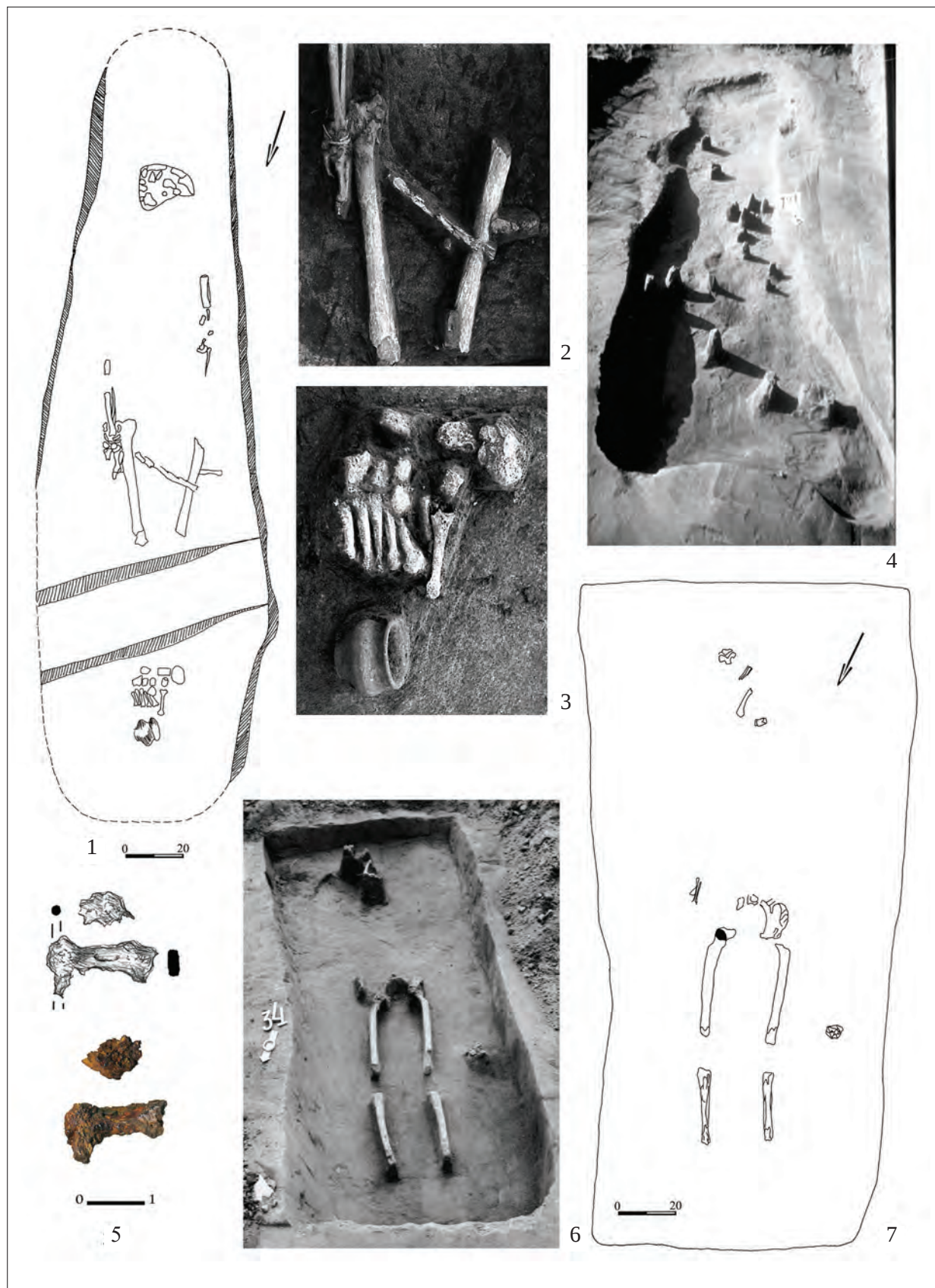
²⁶ Valószínűleg a korábbi telepanyagból másodlagosan került a sírba.

²⁷ Az ásatáson nőnek határoztuk meg.

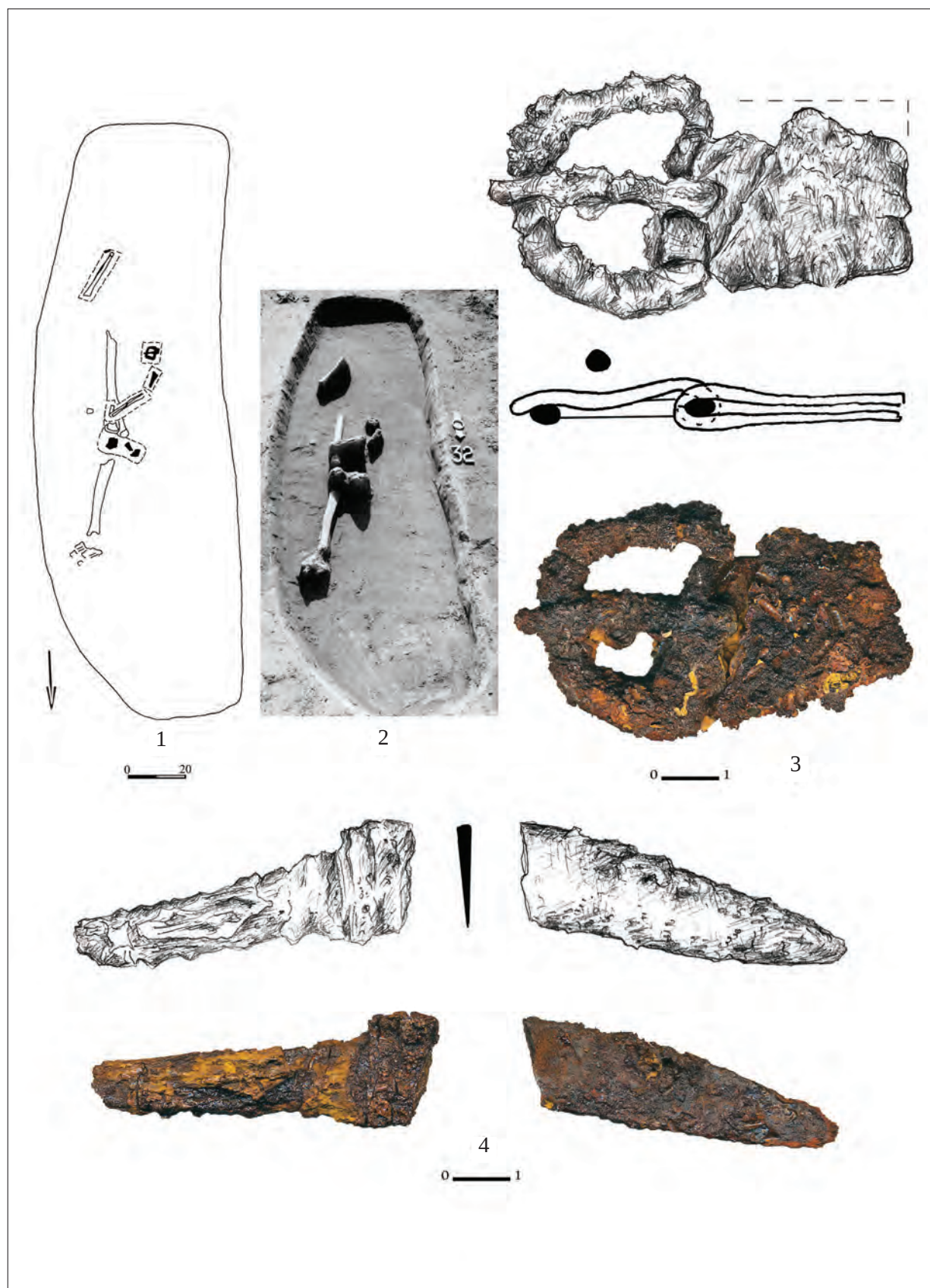
²⁸ Valószínűleg a korábbi telepanyagból másodlagosan került a sírba.

²⁹ A tárgy holléte kérdéses, csak egy meglehetősen gyenge minőségű felvétel áll rendelkezésünkre róla. A leírást Vörös Gabriellának közvetlenül a feltárást követően készített jegyzete alapján adjuk.

³⁰ Lásd ISTVÁNOVITS–LŐRINCZY–PINTYE 2005, 145.

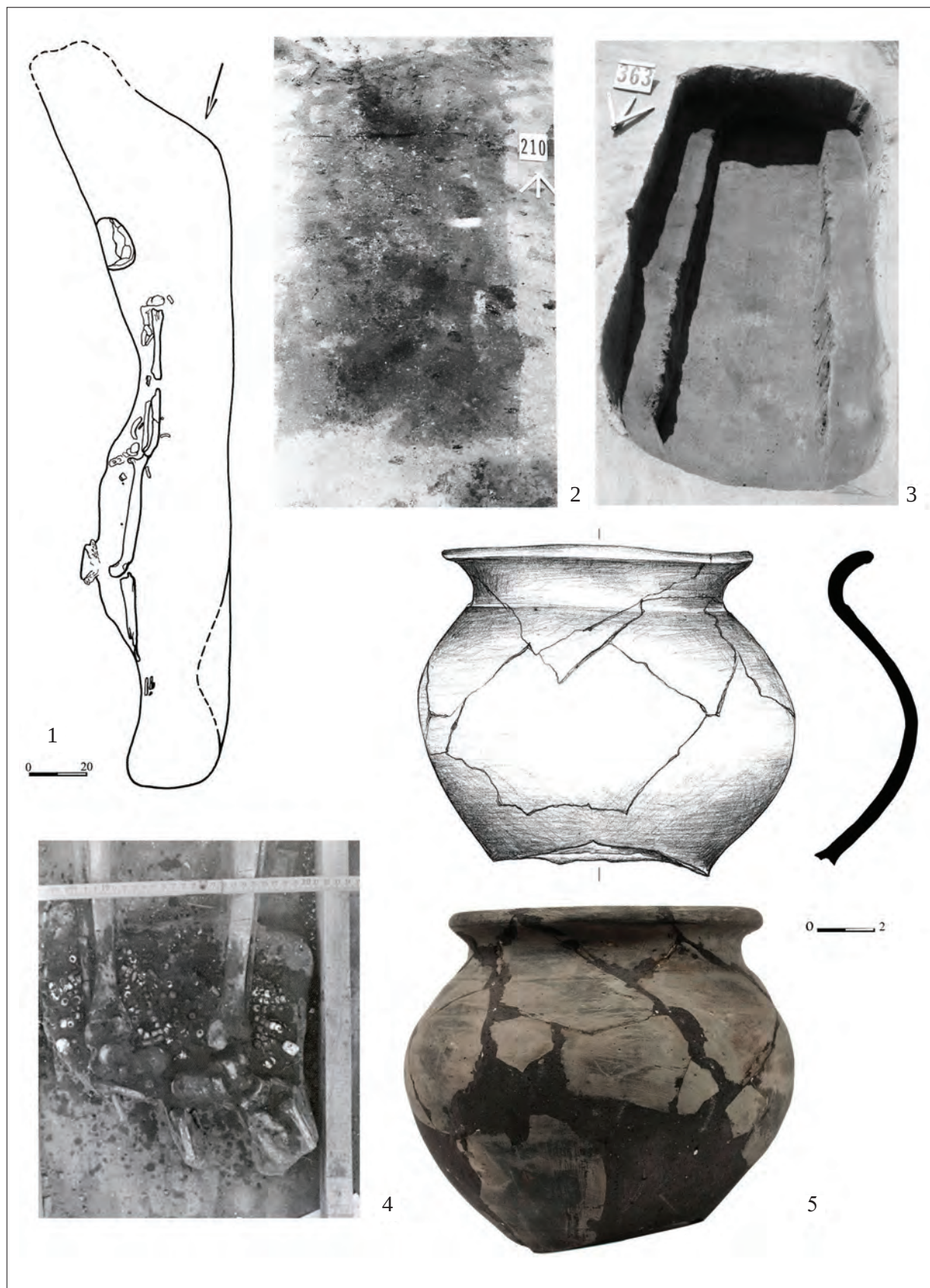
6. kép. Szegvár-Oromdűlő. 1–3: 27. sír; 4: 12. sír; 5–7: 34. sír

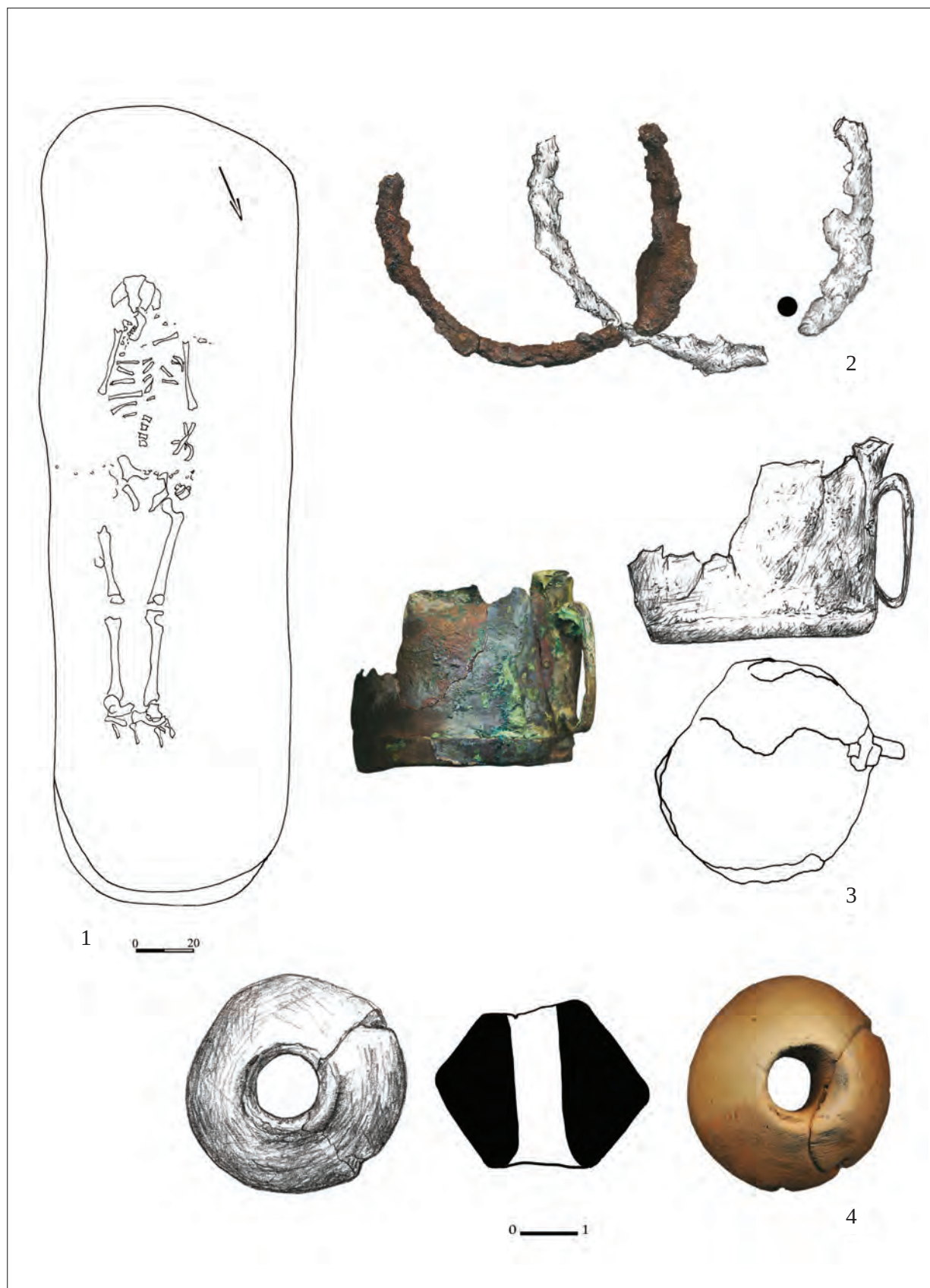
7. kép. Szegvár-Oromdűlő. 32. sír

8. kép. Szegvár-Oromdűlő. 41. sír

9. kép. Szegvár-Oromdűlő. 1, 5: 47. sír; 2: 210. sír; 3: 363. sír; 4: 51. sír

10. kép. Szegvár-Oromdűlő. 51. sír

51. sír: T.: DK–ÉNy, 150–330°. Határozott folttal jelentkező, a déli végén lekerekített sarkú, az északon íves végű, téglalap alaprajzú gödör. H.: 285 cm, sz.: 85 cm. Benne hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű, *maturus* (40–59 éves) nő váza.³¹ Koponyája jobbra billent. A mellkast megbolygatták. Jobb alkarja hiányzott, a bal kart könyékben enyhén behajlították, a kezét a medencére helyezték. Sírban mért vázhossza 149 cm (10. kép 1; 11. kép).

Leletek: 1. A koponya mögött és a nyakon 22 gyöngy (12. kép 3).³² Az első 6 a koponya mögött, azaz a bal válltól délkeletre került elő. Ezeket a nyakláncból vagy a ruhanyak gyöngyhímzéséből átlátjárat mozdíthatta el. Erre utal, hogy mellettük koponyatöredékek és a felső fogsor töredékei kerültek elő. A 7. a bal csecssnyúlvány mellett, a 8–22. darab a bal kulcscsont külső végétől a jobb mellkas közepéig félkörívben helyezkedett el (11. kép). Összesen 7 hordó alakú, mállékony kalciumgyöngy, 8 lapos, sokszögű sötétbarna karneolgyöngy, 2 hatszög alapú, lapos hasábos, barna karneolgyöngy, 1 szabálytalan alakú, piszkosbarnára színeződött korallgyöngy igen szűk furattal, 1 üvegrúdból levágott, szabálytalan gömb alakú, opak zöld üveggyöngy, 1 hatszög alapú, lapos hasábos, opak fehér üveggyöngy töredéke. 2. 4 lapos, sokszögű sötétbarna karneolgyöngy a lapocka, illetve a mellkas alatt került elő (12. kép 4). 3. 4 gyöngy bontás közben a mellkas táján mozgult ki: 2 üvegrúdból levágott, szabálytalan gömb alakú üveg- és 2 lapos, sokszögű sötétbarna karneolgyöngy (12. kép 5). 4. A bal alkar közepe táján kör metszetű huzalból hajlított vas *karperec*. Három összetartozó darabja került a gyűjteménybe. Átm.: 5,8 cm, v.: 0,3 cm. Az egyik töredék külső felületéhez egy 2,2×1 cm-es ovális lemez tapad. Talán a karperec díszítése volt (10. kép 2; 11. kép).

5. A bal medence külső szélénél gyöngyök (11 db) és egy bronzpaxis. Ezek feltehetőleg a tarsolyhoz tartozhattak. A részletrajz (11. kép) alapján nyugatról keletre, azaz befelé haladva a gyöngyök sorrendje a következő (12. kép 1): lapított gömb alakú fekete üveggyöngy egymást keresztező szabálytalan fehér hullámvonalas betéttel; hordó alakú nagy, mállékony kalciumgyöngy; két szétomlott, gömbölyű, talán piros alapon 3 sárga virágbetéttel díszített millefiori üveggyöngy; lapított gömb alakú fekete üveggyöngy egymást keresztező szabálytalan fehér hullámvonalas betéttel; a rajz alapján gömbölyű barna gyöngy;³³ hordó alakú, nagyobb kalciumgyöngy, rajta egy folttan a pixistől származó zöld elszíneződéssel; szétomlott, valószínűleg a feljebb leírthoz hasonló millefiori üveggyöngy; a rajz alapján lapított gömb alakú sötét (fekete?) üveggyöngy egymást keresztező világos (sárga?) hullámvonalas betéttel;³⁴ enciánkék üvegrúdból vágott, szabálytalan gömbölyű üveggyöngy; a paxis alatt volt egy lapított gömb alakú fekete üveggyöngy, melyet szabálytalan alakzatban elhelyezett különböző méretű fehér pettybetétek díszítenek. 6. Az 5. szám alatt leírt gyöngyök között, középtájon bronzlemezből hajlított *paxis*. Töredékes. Vékony bronzlemezéből 3,7–4,1 cm átmérőjű hengert alakítottak ki. Alulról egy peremes lemezkoronggal zárták le. A palástot egy helyen – talán az összeillesztésnél – vékony léccel merevítették belülről, és ugyanitt kívülről ráerősítettek (forrasztottak?) egy függőlegesen álló, 2,2 cm magas, vékony, félovális drótfület. A töredékek alapján valószínűleg a füllel szemben lévő oldalon is volt egy merevítő, mely azonban inkább kívül lehetett. A darab jelenlegi magassága 3,3 cm. A paxishez tartozik még egy lapos, derékszögben megtört töredék, melynek elhelyezkedését nem tudtuk meghatározni (10. kép 3; 11. kép). 7. Korong alapú fibula *arany fedlapja*, közepén ovális borostyánbetéttel. A vékony lemezből domborított darab deformálódott, töredékes. Pereme visszahajlik. Körben két igen finom granulációval hangsúlyozott, koncentrikusan körbefutó vonal között enyhén domború oldalát 10 kettős ívvel díszítették. Az ívet igen vékony rátett huzalból alakították ki, melyet rendkívül finom granulációval hangsúlyoztak. Az árkádok

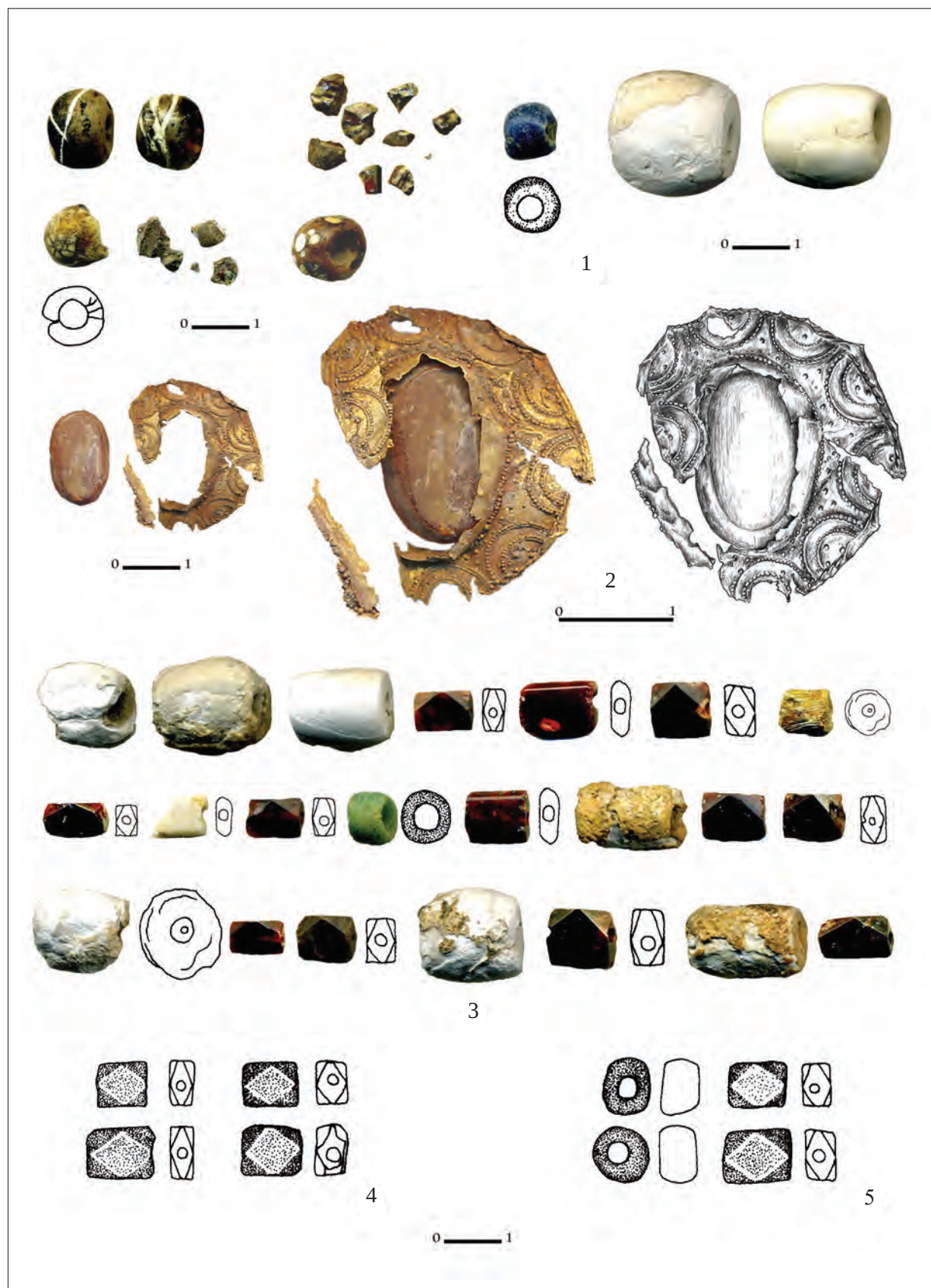
11. kép. Szegvár-Oromdűlő. 51. sír

³¹ A jobb oldalon a sutura coronalis mentén benyomódás, dolichomorph jellegű, lambda területén poroticusság.

³² A képen az előkerülés sorrendjében szerepelnek a gyöngyök.

³³ Holléte ismeretlen, de elképzelhető, hogy valójában az egyik szétomlott millefiori gyönggyel azonosítható.

³⁴ Holléte ismeretlen.

12. kép. Szegvár-Oromdűlő. 51. sír

közepén 3-3 szem, háromszög alakban elhelyezett apró granuláció ül. Az ívek közötti részen ugyancsak elszórt apró granulációk találhatók. A középső mező ovális alakban áttört. A ferde élre csiszolt borostyánt a mintegy 2 mm szélesen behajlított lemezszél mint foglalat tartotta. A borostyán hátlapján rózsaszínű anyag lenyomata látszott, jelenleg fehér lepedék (13. kép). A fotók alapján eredetileg ez a „lepedék” az aranylemez hátoldalán is látszott foltokban, de ma már nincs rajta.³⁵ A fedlap átmérője 2,6 cm, jelen állapotában 0,55 g. A borostyán 1,1×1,6 cm, vastagsága 3 mm (12. kép 2). 8. Téglaszínű, homokos, nehéz anyagú, korong nélkül készített bikónikus *orsógomb*. Átm.: 3,6–3,9 cm, mag.: 2,8 cm, s.: 27,92 g (10. kép 4). 9. A lábnál nagy mennyiségű gyöngy, mely körbeölelte a lábszárcsontokat, azaz nadrág vagy csizma szárának gyöngyözése lehetett. Minthogy a lábujjakhoz meglehetősen közel helyezkednek el a gyöngysorok, talán inkább lábbelire kell gondolnunk. A feltáráson készített 1:1-es részletrajzok alapján (14. kép) kb. 12–13 cm átmérőjű körben vette körül a bokát, illetve a lábszár alsó harmadát 10–15 cm széles sávban. Rendszeréről annyit lehetett megfigyelni, hogy a gyöngyök sorokban helyezkedtek el. Felül zömében hosszúkás, illetve hatszög alapú hasábos példányok voltak. Már itt is – ahogy az egész hímzésben – dominált a zöld, a piros és a fehér üvegyöngy.³⁶ Felül és közepén a színek vegyesebben találhatók, ami esetleg arra utalhat, hogy valamiféle motívumot alakítottak ki belőlük. Az 1-2 sornyi hosszúkás gyöngy alatt gömbölyűeket alkalmaztak, melyek lefelé egyre egységesebb színben jelentkeztek. Az alsó szegélyen hordó alakú kalcium- és lapos, hatszög alapú hasábos, valamint sokszögű karneolgyöngyök zárták a díszítést. A jobb lábról összegyűjtött gyöngyök (240 db) a következők (15. kép): 63 ép (két esetben nem sikerült kettévágni teljesen két-két gyöngyöt, így olyan maradt, mint egy ikergyöngy) és 4 töredékes opak zöld, 50 opak piros és 41 ép³⁷ (két esetben nem sikerült kettévágni teljesen két-két gyöngyöt, így olyan maradt, mint egy ikergyöngy) és 17 töredékes opak fehér üvegrúdból levágott, nyomott gömb alakú, 5 opak zöld, 18 ép és 6 töredékes opak piros nyújtott hordó alakú, 21 ép és 1 töredékes hatszög alapú hasábos opak zöld, 1 hengeres fehér opak üvegyöngy, 7 hatszög alapú hasábos, lapos sötétbarna karneolgyöngy, 4 lapos, sokszögű világosabb barna karneolgyöngy, 2 hordó alakú omlékony kalciumgyöngy (9. kép 4; 17. kép 3).³⁸

13. kép. Szegvár-Oromdűlő. Az 51. sírból származó aranyfibula fedlapjának és borostyánbetétjének alsó oldala

³⁵ Ez az elszíneződés valószínűleg a fedlap felerősítésére szolgáló anyagból maradt meg.

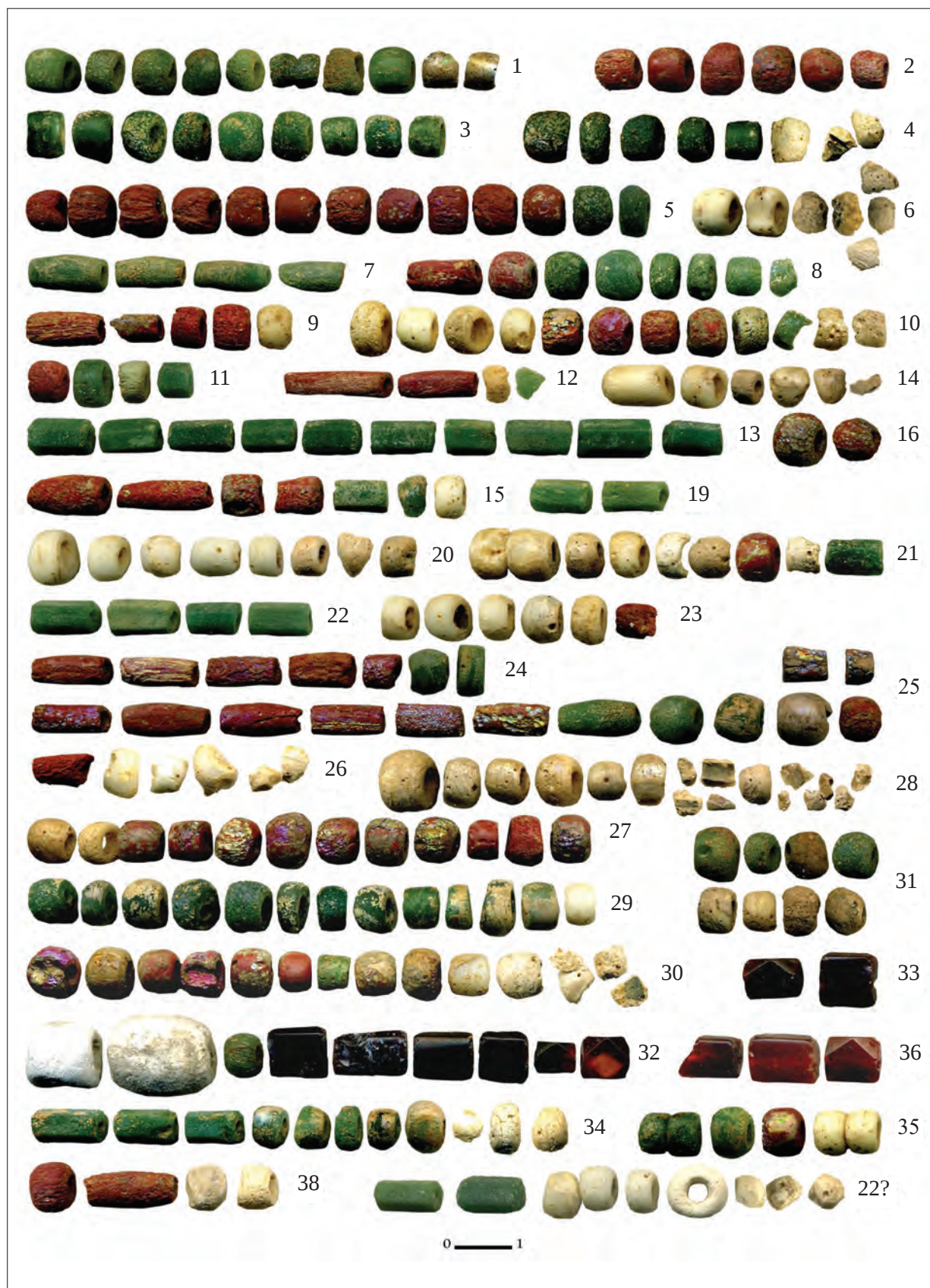
³⁶ Közülük a fehér gyöngyök törekenyebbek.

³⁷ A 31. sorban volt egy szivacsos anyagú fehér gyöngy. Anyaga kérdéses.

³⁸ A részletrajzon JF XVII–XVIII., XXXVII. jelű gyöngysor holléte kérdéses.

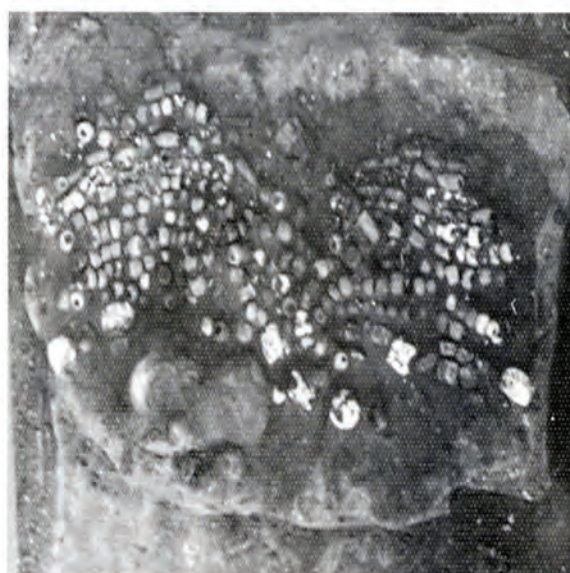
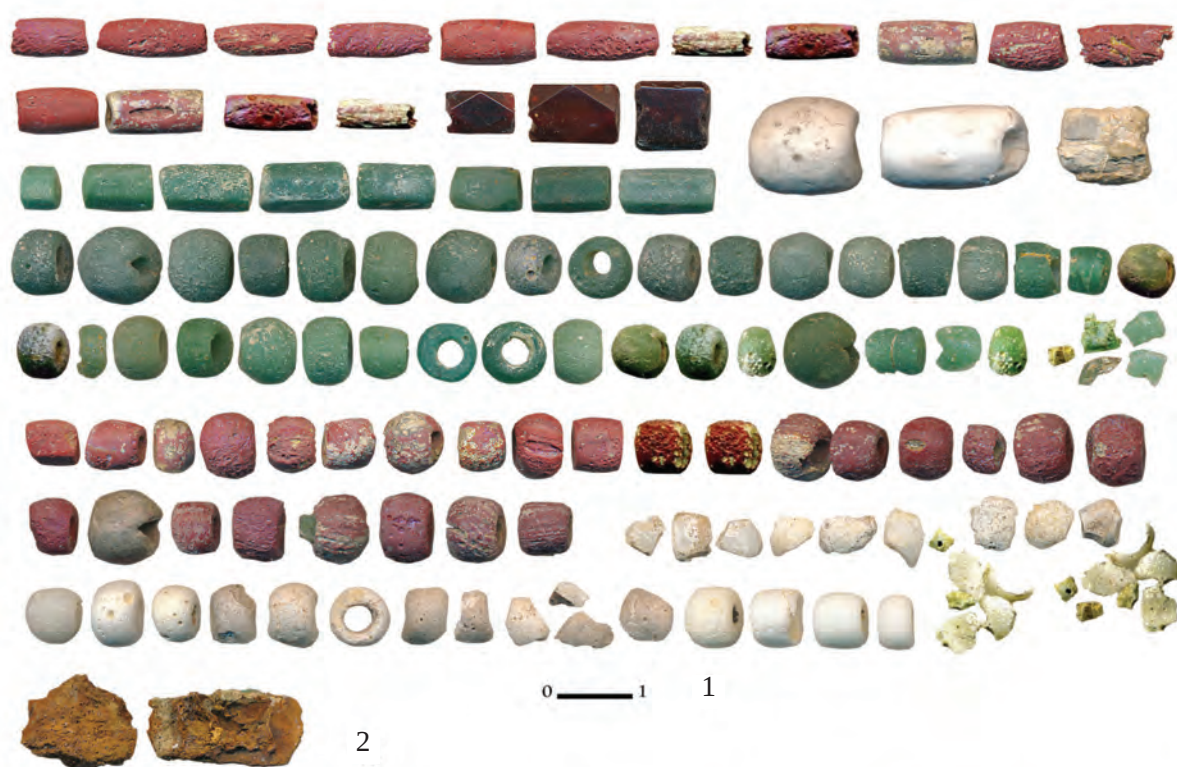
14. kép. Szegvár-Oromdűlő. Az 51. sír; a láb körül talált gyöngyök. 1: a felső réteg; 2: az alatta lévő réteg
(Rajz: Tari Edit)

15. kép. Szegvár-Oromdűlő. 51. sír: A bal láb gyöngyei (a számok a részletrajz – 14. kép számait követik)

16. kép. Szegvár-Oromdúló. 51. sír: a jobb láb gyöngyei

3

17. kép. Szegvár-Oromdűlő. 51. sír

10. A bal lábról összegyűjtött *gyöngyök* (278 db) a következők (16. kép): 67 ép (egy esetben nem sikerült kettévágni teljesen két gyöngyöt, így olyan maradt, mint egy ikergyöngy) és 3 töredékes opak zöld, 65 opak piros, valamint 39 ép és 29 töredékes opak fehér üvegrúdból levágott, nyomott gömb alakú, 29 opak piros nyújtott hordó alakú, 30 hatszög alapú hasábos opak zöld, 6 hatszög alapú hasábos, lapos sötétbarna karneolgyöngy, 4 lapos, sokszögű világosabb barna karneolgyöngy, 3 ép és 2 töredékes hordó alakú omlékony kalciumgyöngy, 1 szabálytalan sokszögű opak zöld üvegyöngy.³⁹ 11. További 115 gyöngy a bontás közben került elő (17. kép 1): 32 ép (egy esetben nem sikerült kettévágni teljesen két gyöngyöt, így olyan maradt, mint egy ikergyöngy) és 5 töredékes opak zöld, 26 opak piros, 11 ép és 16 töredékes opak fehér üvegrúdból levágott, nyomott gömb alakú, 15 opak piros nyújtott hordó alakú, 7 ép és 1 töredékes hatszög alapú hasábos opak zöld, 1 hatszög alapú hasábos, lapos sötétbarna karneolgyöngy, 2 lapos, sokszögű barna karneolgyöngy, 2 hordó alakú omlékony kalciumgyöngy, 1 lapos hatszög alapú hasábos, rücskös felületű, talán mészkőgyöngy. 12. A betöltésből két szabálytalan alakú vaskorrózió-maradvány. Az egyik egy 1 cm széles pántszerű darab: 1×2,1 cm, 1,1×1,5 cm (17. kép 2).

52. sír: T.: DK–ÉNy, 134–314°. Közvetlenül a humusz alatt bolygatatlan sír, megfigyelhető folt nélkül. A hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű váz karja szorosan a test mellett feküdt. Koponyája a jobb oldalára billent. Leletek: 1. 75 gyöngyből álló *gyöngysor*: 1 töredezett, rossz állapotú, hordó alakú kalcium-, 1 sokszögletű, lapos, sötétbarna karneol-, 13 narancssárga, 24 zöld, 15 ép és 1 törött piros, 7 ép és 1 töredékes piszkosfehér üvegrúdból levágott lapított gömb alakú, 12 hatszög alapú hasábos zöld és 2 piros hengeres üvegyöngy (18. kép 1). 2. Külön tartott 9 üvegyöngy: 5 fehér, 2 piros üvegrúdból levágott lapított gömb alakú, 1 hatszög alapú hasábos zöld és 1 szabálytalan alakú hengeres piros üvegyöngy (18. kép 2). 3. Szürke, korongolt, szendvicses (kívül világosabb, belül sötétebb) törésű edény oldalából faragott *orsókarika*. Átm.: 5,2 cm, mag.: 1,2 cm, s.: 39,26 g (19. kép 1). 4. Piszkos téglaszínű, szürke foltos, kicsit homokos, nehéz anyagú, korong nélkül készített, bikónikus *orsógomb*. Átm.: 3,5–3,7 cm, mag.: 2,1 cm, s.: 20,66 g (19. kép 2). 5. Világosszürke, korongolt, gömbtestű edény töredékei. Felületén kopott, sötétebb, igen rossz minőségű agyagmáz(?) látszik. Pereme hiányzik. Jelenlegi mag.: 12,4 cm, fá.: 5,6 cm (19. kép 3).

155. obj.: Ovális folttal jelentkező gödör, mely az alja felé szűkült. Átm.: 130×150 cm. Alja É–D-i irányban árokszerűen bemélyedt. Mélysége itt 75 cm, a sekélyebb, keleti oldalon 45 cm. Az árokszerű rész déli végében, a gödör jelentkezésétől 20–30 cm mélyen felhúzott lábbal, kifacsarodott felsőtesttel egy bedobott *juvenis* (17–19 év körüli) gracilis nő D–É 180–0° tájolású maradványait bontottuk ki. A koponya kissé előregurult. Erőszakos halálra utaló nyom a vázon nem látszott (20. kép).⁴⁰

203. sír: T.: K–Ny, 102–282°. Megfigyelhető folt nélkül jelentkező sír. Jobb oldalán erősen zsugorított helyzetű, enyhén mongolid, *senium* (60 év feletti) férfi váza.⁴¹ Két keze az áll alá behajlítva, lába a has elé felhúzva került elő. A hiányzó csontokat a szkréperláda egy nagyjából É–D-i vonalú sávban elmozdította. Kezét az állkapocshoz felhúzták. Lába ugyancsak erősen felhúzva (21. kép 1–2).⁴²

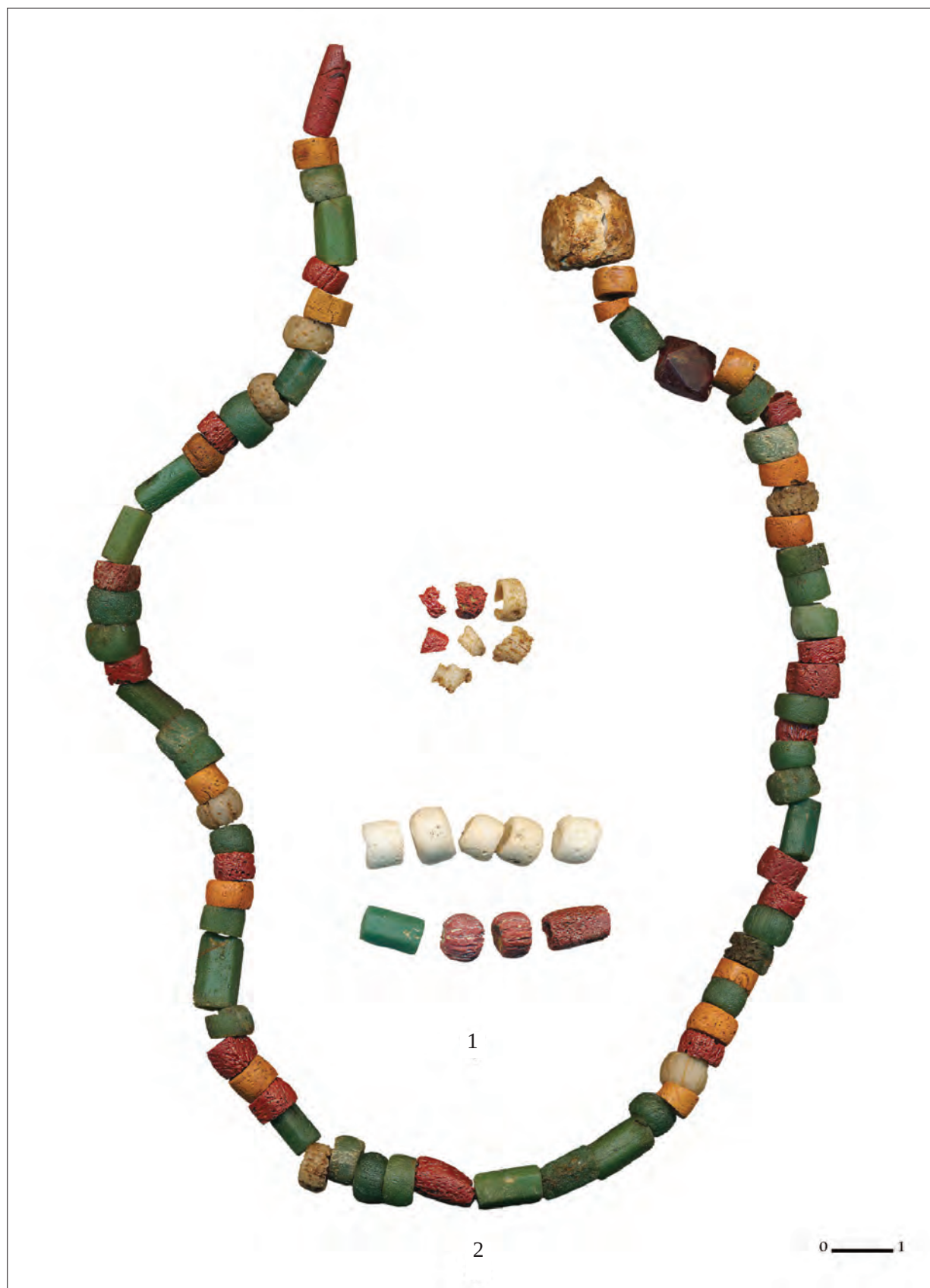
210. sír: T.: DK–ÉNy, 180–0°. A sír lekerekített sarkú téglalap alakú folttal jelentkezett (9. kép 2). H.: 250 cm, sz.: 110 cm, m.: 110 cm. A nyugati sarkán rajta volt a 209. – avar kori – sír keleti sarka. Benne csontot nem találtunk.

³⁹ A részletrajzon BF 13–16. és 18–19. számú gyöngy holléte kérdéses. A gyöngyöket a XII. táblán nem sikerült a részletrajznak megfelelően szétválogatnunk.

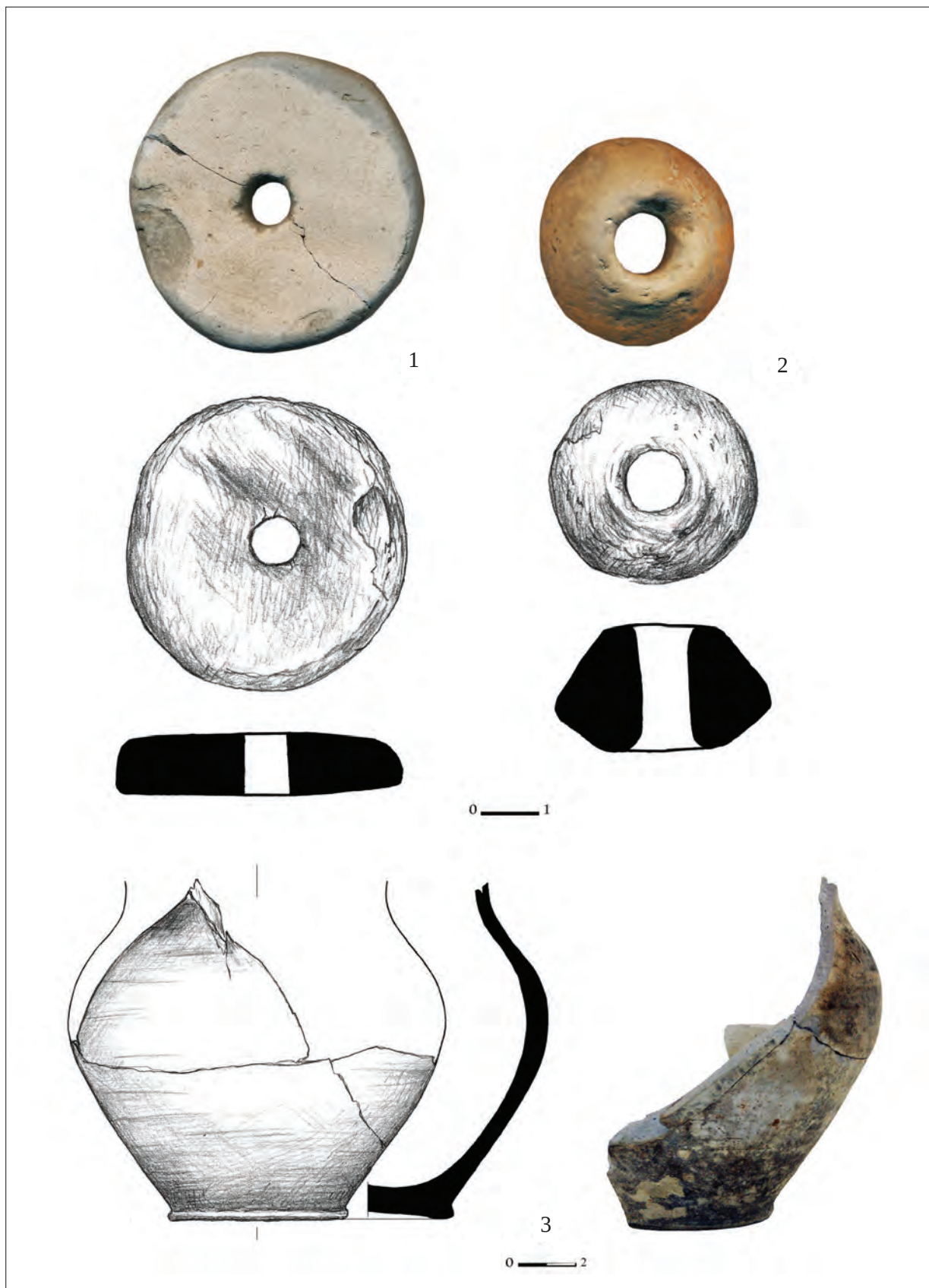
⁴⁰ Trochanter tertius, sutura metopica, brachymorph jellegű, a pterion tájon depresszió (lásd 51. sír), enthesopathia, mindkét femuron és tibián. A 3. és 4. nyakcsigolyán sem betegségnek, sem sérülésnek nem látszik nyoma. Ugyanez a helyzet a foramen magnum környékével. Ugyanakkor meg kell jegyeznünk, hogy az atlas és az epistropheus hiányzik. Az objektumot lásd még ISTVÁNOVITS–LŐRINCZY–PINTYE 2005, 63, 23. kép 1.

⁴¹ A keresztcsont és a csípőcsont találkozásánál ízületi gyulladás nyoma, a combcsonton enthesopathia, degeneratív porckorongelfajulás a nyaki és az ágyéki szakaszon (két ágyéki csigolya összezsugorodva), valamennyi csigolya osteoporoticus. A fossa prenasalis és a fossa canina sekély.

⁴² Tájolása eltér mind a szarmata, mind az avar, mind az Árpád-kori sírokétól. Antropológiai habitusa alapján Marcsik Antónia véleménye szerint tartozhat a szarmata kori temetőhöz, de lehet – és talán ez a valószínűbb – Árpád-kori is. Ugyanakkor igen sekélyen volt és ez alapján az ásatáskor szarmatának határoztuk meg.

18. kép. Szegvár-Oromdűlő. 52. sír

19. kép. Szegvár-Oromdűlő. 52. sír

228. sír: T.: D–É, 171–351°. 40–50 év körüli, kb. 170 cm magas, *maturus* férfi(?) erősen bolygatott temetkezése.⁴³ Bal kulcscsontján gyógyult törés látszik. A csontok összedobálva kerültek elő.

Leletek: 1. Kör metszetű, hosszú ovális *vascsat* egyenes pecekkel. 4,6×2,6 cm (21. kép 3). 2. Két kisebb *vastöredék*, mely látszólag a csat része, de nem illeszkedik hozzá (21. kép 4).

279. sír: T.: D–É, 164–244°. Robusztus felnőtt (23 évesnél idősebb) férfi hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű vázának maradványai jelentkeztek megfigyelhető folt nélkül. Kirabolt temetkezés, in situ feküdt a két alkar, a jobb láb és a bal lábszár (21. kép 7).

Leletek: 1. Négy kisebb amorf *vastöredék*. Az ásatáson fibulaként határoztuk meg, bizonyos azonban, hogy ez tévedés. Közülük az egyik lapos, pántszerű. Ez utóbbi h.: 2,8 cm, sz.: 1,4 cm (21. kép 6). 2. Közelebből nem meghatározott helyen Hadrianus kissé kopott, 134–138 közt vert *ezüstdenarja*. A: HADRIANVS AVG COS III P P, a császár portréja jobbra néz. R: SALVS AVG, Salus balra áll, bal kezében patera, jobbjaiban kígyót tart előre, előtte oltár (21. kép 5).⁴⁴

358. sír: T.: DNy–ÉK, 205–25°. *Infans* I. (3–4 éves) csecsemő váza. Koponyáján zöld patina-nyomot figyeltünk meg.

Leletek: 1. Kör keresztmetszetű, vékony ezüsthuzalból hajlított *karika* töredéke a visszatekert drót indításával. A huzalt kétszer visszatekerték a *fülbevaló*(?) testére.

H.: 2,6 cm (22. kép 2). 2. Két ép és 1 töredékes hengeres *borostyángyöngy*. Átm.: 0,7–0,8 cm, h.: 1 cm (22. kép 3). 3. A lábnál világosszürke, korongolt, kihajló peremű, gömbös hasú, enyhén profilált talpú *edény*. Pereme két helyen törött. Pá.: 6,2 cm, mag.: 7,8 cm, fá.: 3,6 cm, átm.: 8,3 cm (22. kép 1).

363. sír: T.: D–É, 166–346°. Lekerekített sarkú téglalap alaprajzú sírgödörben kirabolt temetkezés. H.: 170 cm, sz.: 85 cm. 30 cm mélyen jelentkezett, innen mért legnagyobb m.: 80 cm. 65 cm mélységben kirajzolódott a kb. 50 cm széles koporsó. A két hosszanti oldal mellett 14 cm széles, 15 cm magas padkát lehetett érzékelni. A sírban csontot nem találtunk (9. kép 3).

368. sír: T.: D–É, 180–0°. Déli végén íves, északi végén lekerekített sarkú téglalap alaprajzú gödör. Kirabolták, néhány csontmaradvány a gödör déli végébe visszadobálva maradt meg. H.: 265 cm, sz.: 85 cm. 80 cm mélységben jelentkezett, innen mért mélysége 15 cm (23. kép 1).

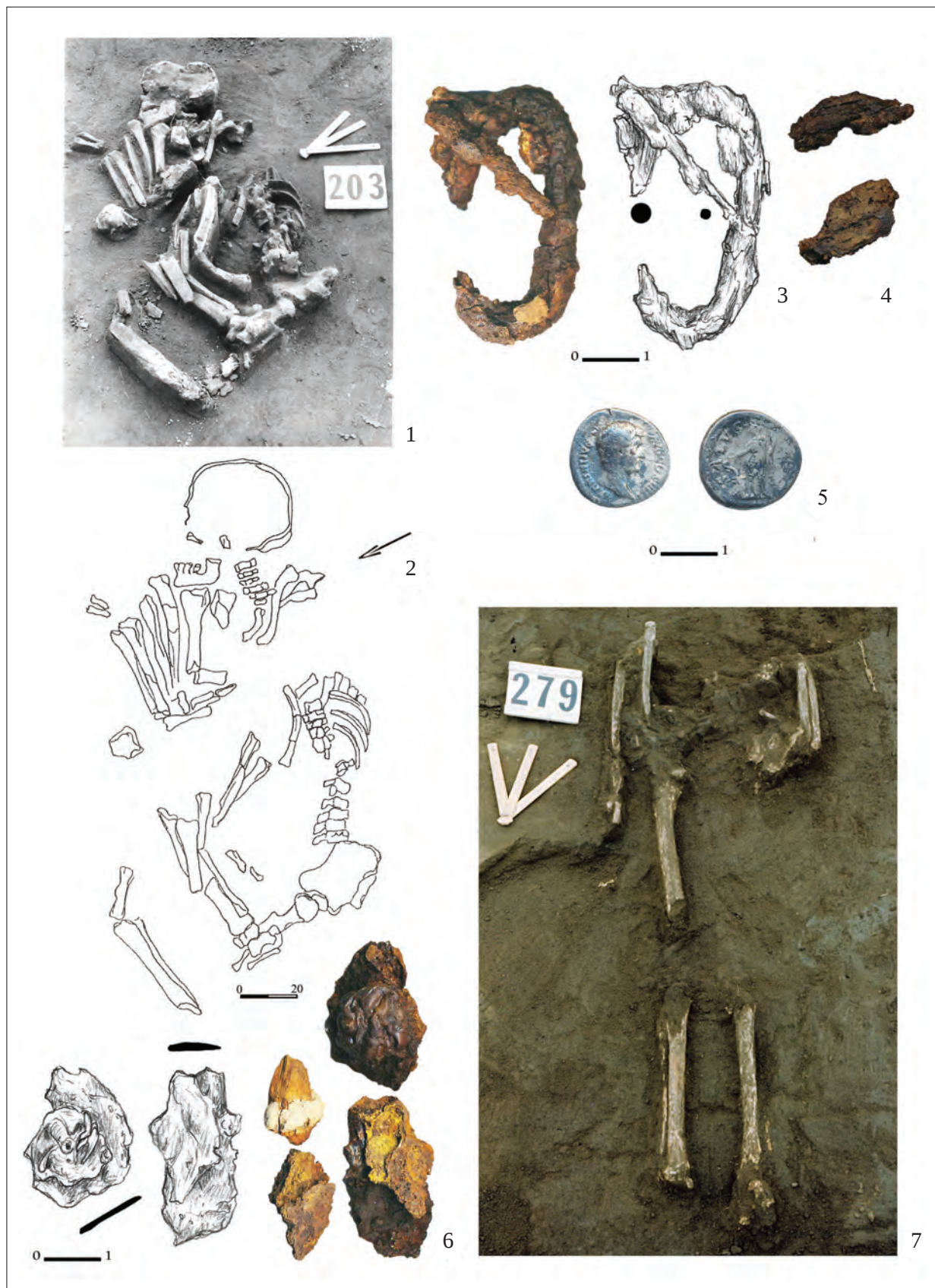
Leletek: 1. Íves hátú, egyélű *vaskés* pengetőredéke. H.: 6,1 cm, sz.: 1,9 cm (22. kép 8). 2. 4 egészen apró, meghatározhatatlan tárgyhoz tartozó *vastöredék* (22. kép 5). 3. 9 üveggyöngy: 1 hosszú, négyzet alapú hasábos piros (h.: 0,9 cm), 4 lilásfekete sokszögű, helyenként piros elszíneződéssel, 1 hatszög alapú hasábos zöld, 1 kicsit nagyobb enciánkék, átlátszó, sokszögű, 1 négyzet alapú hasábos zöld és 1 hengeres piros (22. kép 10). 4. 17 üveggyöngy:

20. kép. Szegvár-Oromdűlő. A 155. gödörbe bedobott halott maradványai

⁴³ A facies auricularison elcsontosodás kezdete látszik a sacrummal, a sacrum első szegmentjén spina bifida, a bal clavicula corpusán törés erős tengelyeltéréssel.

⁴⁴ Megfelel a RIC 267-nek, de ott Salus jobbra áll. A RIC 268-on Salus balra áll, de ott hiányzik a kígyó.

21. kép. Szegvár-Oromdűlő. 1–2: 203. sír; 3–4: 228. sír; 5–7: 279. sír

22. kép. Szegvár-Oromdűlő. 1–3: 358. sír; 4: 375. sír; 5, 7, 10–11: 368. sír; 6: 371. sír

9 ép és 4 törött lilásfekete sokszögű, 2 kicsit nagyobb enciánkék átlátszó, sokszögű, 1 hatszög alapú hasábos zöld és 1 négyzet alapú hasábos zöld (22. kép 7). 5. 2 letöredezett felületű hordó alakú *mészkögyöngy*. Átm.: 1,4 cm (22. kép 9). 6. 2 letöredezett felületű nagyobb hordó alakú *mészkögyöngy*. Átm.: 1,6–1,9 cm, illetve 2,2 cm (22. kép 11).

371. sír: T.: D–É, 160–340°. Nagyméretű, lekerekített sarkú téglalap alaprajzú sírgödör. H.: 320 cm, sz.: 118 cm. 85 cm mélyen került elő, innen mért mélysége 40 cm. Alaposan kirabolták, benne csak kevés csont (közte hosszúcsontok) maradt a sír déli végének közelében. *In situ* feküdt a combcsont. 23 évesnél idősebb nő sírja (23. kép 2).

Leletek: 1. 8 gyöngy: 4 lapos sokszögű karneol, amelyek közül 1 narancsos, a többi sötétbarna, 3 hosszúkás, négy-szög alapú hasáb és henger közti formájú piros és 1 hatszög alapú hasábos zöld üveggyöngy (22. kép 6). 2. Két *vastöredék*.

375. sír: T.: D–É, 165–345°. Nagyméretű, lekerekített sarkú téglalap alaprajzú sírgödör. H.: 250 cm, sz.: 135 cm. A sír 50 cm mélyen került elő, innen mért mélysége 75 cm. Alaposan kirabolták, benne csak kevés csont – medence, egyik combcsont – került elő a gödör déli végébe visszadobálva. *Juvenis* (18–22 éves) egyén sírja. A rablás ellenére sikerült megfigyelnünk a koporsó 80 cm széles foltját. A leletek a csontok között kerültek elő (23. kép 3).

Leletek: 1. 3 szabálytalan henger alakú, többé-kevésbé lapított *borostyángyöngy*. Az egyik töredékes (22. kép 4). 2. Ismeretlen rendeltetésű *vasdarabok*. 3. A sírfotó alapján lapos *orsókarika*. 4. *Mellboglár*.⁴⁵

380. sír: T.: D–É, 170–350°. A déli végén lekerekített sarkú téglalap alaprajzú gödröt a fej felőli végén a 393., a láb felőli végén a 394. – mindkettő Árpád-kori – temetkezés átvágta. Előbb a rátemetkezés szintje felett kb. 15–20 cm-rel, annak bal lábszára közelében a koponya került elő, majd a rátemetett halott lábfeje alatt 5–10 cm-re *in situ* a lábszár (24. kép 1). H.: kb. 260 cm, sz.: kb. 90 cm, m.: 10 cm.⁴⁶

392. sír: T.: D–É, 170–350°. Lekerekített sarkú téglalap alaprajzú sírgödör. H.: több mint 330 cm, sz.: 100 cm. Déli felére ráásták a 405. – Árpád-kori – sírt. A gödör északi végébe visszadobálták a csontokat, elsősorban a hosszúcsontokat. *Maturus* (40–59 éves) férfi sírja (23. kép 4).⁴⁷

398. sír: T.: D–É, 170–350°. Kirabolt temetkezés. A gödör foltja nem látszott. A 430. Árpád-kori sírt ráásták a láb felőli végére. *In situ* maradt a *maturus* (50–59 éves) férfi lába. A koponyát a lábra hajították (24. kép 2).

Leletek: 1. A lábnál téglaszínű, korongolt, homokos anyagú, kopott, kissé megvastagodó peremű, enyhén tagolt válólú, egészen alacsony talpon álló kis félgömbös *tálka*, belsejében vörös festés nyomaival. Pá.: 10,9 cm, m.: 6,4 cm, fá.: 3,6 cm (24. kép 3).

443. sír: T.: DK–ÉNy, 150–330°. Lekerekített sarkú, téglalap alaprajzú gödörben *infans* I. (5–6 éves) gyerek igen rossz megtartású váza. *In situ* a koponyája és a bal felkarcsontja. A kevés további csontot a gödör közepén összedobálva bontottuk ki. A temetkezést kirabolták. A gödör északkeleti sarkát és keleti oldalát egy későbbi sír átvágta (25. kép 1).

459. sír: T.: DK–ÉNy, 162–332°. Keskeny, lekerekített sarkú téglalap alaprajzú sírgödör. H.: 270 cm, sz.: 80 cm. 45 cm mélyen került elő a sír, innen mért mélysége 105 cm. Kirabolt, a csontok többsége középtájon összedobálva került elő. *In situ* feküdt a bal combcsont (26. kép 1).

⁴⁵ A 2–4. számú tárgy holléte kérdéses.

⁴⁶ Az embertani anyag vizsgálata során Marcsik Antónia egy *infans* I. (0,5–1 éves) csecsemő koponyáját találta ezen a számon. A sírfotó alapján azonban a lábszár felnőtté. Így vagy kettős sírról van szó, vagy a csontanyag keveredett. A leírás és sírfotó alapján az utóbbi megállapítás valószínűsíthető.

⁴⁷ A *tuberositas deltoidea* erős, a *mandibula* ágán medialisán az *incisura* alatt bemélyedés van mindkét oldalon.

1

2

3

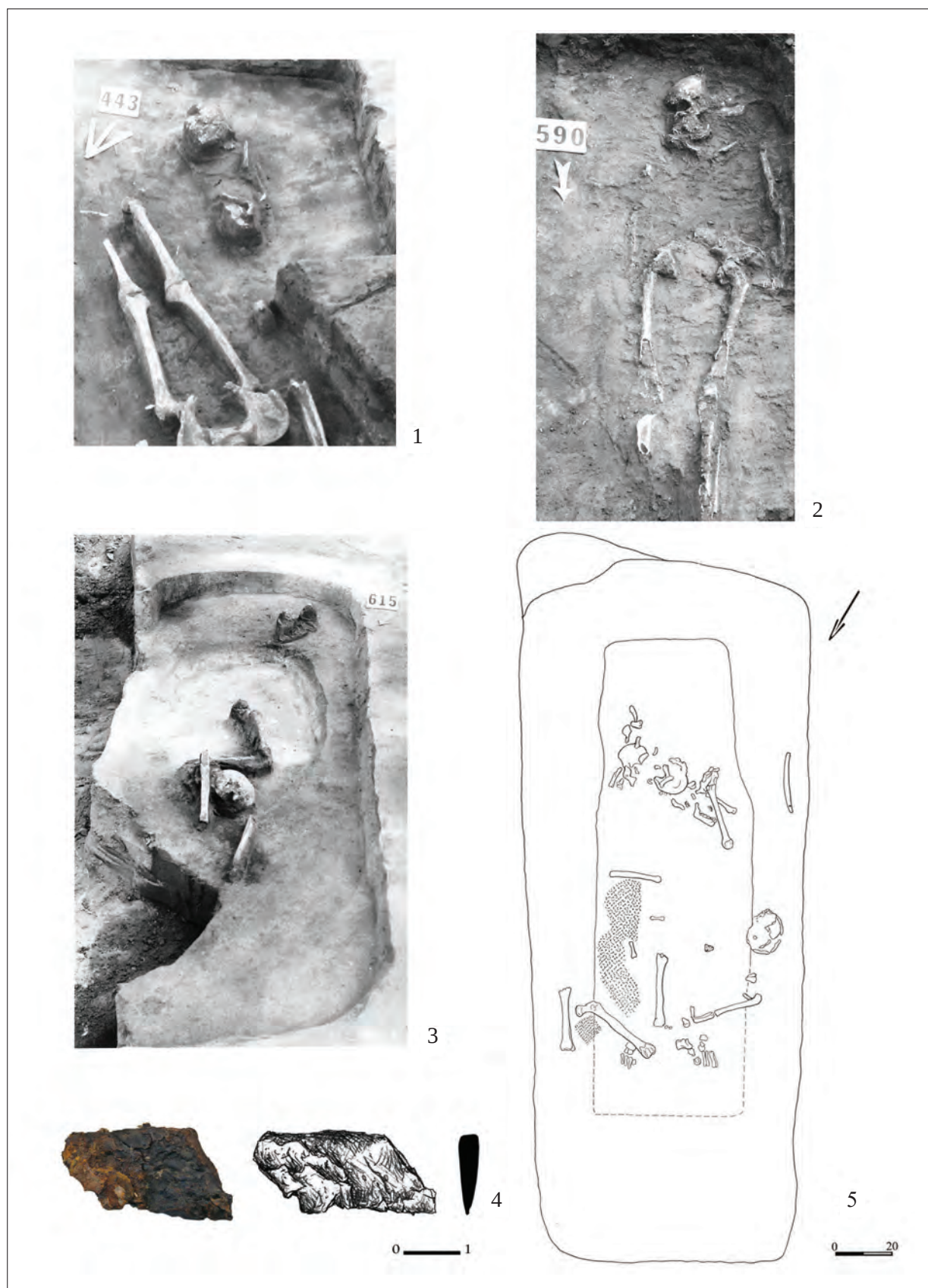

4

23. kép. Szegvár-Oromdűlő. 1: 368. sír; 2: 371. sír; 3: 375. sír; 4: 392. sír

24. kép. Szegvár-Oromdűlő. 1: 380. sír; 2–3: 398. sír

25. kép. Szegvár-Oromdűlő. 1: 443. sír; 2: 590. sír; 3–4: 615. sír; 5: 828. sír

1

2

3

4

26. kép. Szegvár-Oromdűlő. 1: 459. sír; 2: 608. sír; 3: 836. sír; 4: 837. sír

492. sír környéke: A 492. avar sír környékén előkerült szórvány leletek, melyek talán egy elpusztult sírra utalhatnak.

1. Világosszürke, korongolt vastag edénytalpból csiszolt, kopott *orsókarika*. Átm.: 5,1 cm, mag.: 2,1 cm, furatátm.: 1,3 cm, s.: 47,66 g (27. kép 8). 2. Terra sigillata apró *oldaltöredéke*, külső oldalán horonnyal, a belső oldal közepén átfúrás kezdeményével. Két szélén a törésfelületet lecsiszolták, a másik két oldalon törésfelület látszik. 1,5×1,6 cm (27. kép 7). 3. 2 fekete, lapos, lekerekített sarkú szögletes üvegyöngy. H.: 1,1 cm, illetve 1,4 cm, sz.: 0,8 cm, illetve 0,7 cm, v.: 0,4 cm, illetve 0,3 cm. Furatátm.: 0,3 cm, illetve 0,2 cm (27. kép 4).⁴⁸ 4. 4 sárgásfehér szabálytalan cső alakúra csiszolt *korallgyöngy*. H.: 1–1,9 cm, átm.: 0,3–0,4 cm, furatátm.: 0,05–0,1 cm (27. kép 3). 5. 14 ép és 9 töredékes kisebb-nagyobb szabálytalan henger – helyenként szögletesedő, illetve néhol lapos – alakúra csiszolt *borostyángöngy*. H.: 1–2,2 cm, átm.: 0,5–1 cm, furatátm.: 0,15–0,25 cm (27. kép 5). 6. 15 kisebb-nagyobb *vastöredék*, zömükben hozzájuk rozsdásodott famaradványokkal. Köztük a) egy széles pengéjű tárgy töredéke. 3,4×5 cm (27. kép 1); b) ácskapocs L alakú töredéke, az egyik száron az elkeskenyedő „szeg”-résszel. H.: 2,3 cm, sz.: 1,3 cm (27. kép 6). További 2 pántszerű, hasonló szélességű darab talán ennek a töredéke (27. kép 2, 6); c) két vékony, kör metszetű, L alakú kisebb töredék talán egy négyzet alakú vascsat töredéke. H.: 1,7 cm, v.: 0,3 cm (27. kép 6); d) a további kisebb töredékek nem meghatározhatóak. Egy töredék talán nem vas.

590. sír: T.: D–É, 190–10°. Rossz megtartású, hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű, 23 évesnél idősebb nő váza. Gödrének csak halvány nyoma jelentkezett, valószínűleg lekerekített sarkú téglalap alaprajzú volt. A koponya a jobb oldalára fordult. A mellkas csontjai hiányoztak (25. kép 2).

592. sír: T.: D–É, 190–10°. Felnőtt (23 évesnél idősebb) nő(?) igen rossz megtartású vázának maradványai. M.: 90 cm. Valószínűleg rabolt sír. A bal oldalán fekvő koponya töredékeit, a kissé behajlított bal kart és a lábszárat nagyjából eredeti helyzetben találtuk. Amennyiben a jobb alkar a helyén volt, derékszögben a hason feküdt. Mellkasa, jobb felkarja, medencéje és combja hiányzott (28. kép 1).

Leletek: 1. Az állkapocs alatt „fejfel” felfelé kétagú, hosszú spirálkaros (6+6), felül húros bronz T *fibula* vasstifttel, a fej végén hosszú vékony „gombbal”. Kengyelét a láb felőli tövénél keresztben sűrű, sekély karcolás díszíti. H.: 5,9 cm, sz.: 2,3 cm (28. kép 5). 2. Ugyanott 9 üvegyöngy: 5 ép és 1 félbetört piros üvegrúdból levágott, 1 ugyanolyan enciánkék gyöngy fele, 1 ugyanilyen zöld és 1 sokszögű zöld üvegyöngy (28. kép 3). 3. A bal csukló külső oldalánál téglaszínű, szürke-fekete foltos, homokos, nehéz anyagú, korongolt, bikónikus *orsógomb*. Átm.: 3,3 cm, m.: 2,6 cm, s.: 22,53 g (28. kép 4). 4. A jobb karcsontnál ellapított végű, ovális metszetű, gyerek méretű bronz *karperec*. Átm.: 4,6 cm (28. kép 8). 5. Kisméretű, rossz állapotú, szétesett kerek vas övkarika. Kb. 3×2,5 cm (28. kép 2).

606. sír: T.: D–É, 170–350°. Lekerekített sarkú téglalap alaprajzú sírgödör, melynek h.: 270 cm, sz.: 85 cm. A felszín alatt 40 cm-nyire nyestük meg a feltjét, innen a sír alja 90 cm mélyen jelentkezett. Vájt koporsó feltjét regisztráltuk. Kirabolták, megfigyelhető volt a rablógödör feltja, amely a bal mellkasra irányult. A sír déli felében csak a koponya maradt meg a nyelés szintjén, a combcsonttól lefelé a váz az eredeti helyzetben maradt meg. Mongolid jegyekkel rendelkező,⁴⁹ *adultus* (25–35 éves) férfi maradványai (29. kép 1).

Leletek: 1. A koporsón belül, a lábnál világosszürke, kopott, korongolt, kissé kihajló, enyhén duzzadt peremű, gömbölyű vállú, enyhén profilált aljú *edény*. Vállán és hasán egy-egy helyen folt, amely abból származhat, hogy étetésnél hozzáért a másik edény. Pá.: 9,5 cm, mag.: 11,9 cm, fā.: 4,5 cm, átm.: 11,8 cm (29. kép 7). 2. Bontás közben vastöredékek kerültek elő. Közülük az egyik egy kissé íves hátú, valószínűleg alsó nyélállású *kés* töredéke, amelynek nyelét a pengetőnél egy kis vasabronccsal körülpántolták. A pánt alapján a nyél kerek metszetű, 1,4 cm átmérőjű volt. Maga a pánt 1,2–1,5 cm széles. A késnek egy 4,5 cm hosszú töredéke maradt meg. Pengeszélessége 1,4 cm. A további vastöredékek között néhány kisebb, pengeszerű töredék valószínűleg ugyancsak a kés darabja (29. kép 2). 3. A bontás közben talált vastöredékek közül kettő kör metszetű, enyhén íves, vékony huzal. H.: 2,3, illetve 2,6 cm. Esetleg egy vas *karperec* töredékei is lehetnek (29. kép 6). 4. Ugyancsak a bontás közben elcsomagolt vasak között van egy kör metszetű, íves *huzaldarab*. H.: 1,5 cm. Leginkább egy fibula rugószerkezetére emlékeztet, de meghatározása bizonytalan (29. kép 3). 5. A bontáskor talált további kisebb, amorf *vastöredékeket* nem tudtuk meghatározni, egy részük talán a kés töredéke (29. kép 4–5).

⁴⁸ Korszakunkhoz tartozása kérdéses.

⁴⁹ A processus frontalis nagyon hosszú, széles az infraorbitalis távolság, brachymorph jellegű.

608. sír: T.: D–É, 160–340°. Lekerekített sarkú téglalap alaprajzú sírgödörnek h.: 275 cm, sz.: 105 cm. A felszín alatt 80 cm mélyen nyestük meg, alja innen 110 cm mélyen jelentkezett. Alaposan kirabolták, mindössze maréknyi csontszilánk maradt meg⁵⁰ (26. kép 2).

Leletek:⁵¹ 1. Sokszögű gyöngy (28. kép 6). 2. Hatszög alapú hasábos gyöngy (28. kép 6). 3. 4 kisebb-nagyobb meghatározatlan vastöredék (28. kép 7).

615. sír: T.: D–É, 160–340°. Lekerekített sarkú téglalap alaprajzú sírgödör, melynek keleti szélét a gép megrongálta. H.: 270 cm, sz.: 95 cm. A felszín alatt 50 cm mélyen találtuk meg, innen mért m.: 60 cm. Északi felére ráasták az 583., Árpád-kori sírt. Középtájon rövid koponyájú, *adultus* (23–39 éves) nő összedobált csontmaradványai (koponya és hosszúcsont) feküdtek (25. kép 3).

Leletek: 1. Egyélű vaskés íves élű hegyrésze. Sz.: 1,6 cm, jelenlegi h.: 3,1 cm (25. kép 4).

782. sír: T.: D–É, 180–0°. Jól kirajzolódó folttal jelentkező, szabálytalan, lekerekített sarkú téglalap alaprajzú sírgödör, melynek h.: 195 cm, sz.: 75–80 cm. A felszín alatt 65 cm mélyen került elő, innen mért m.: 50 cm. Alja kissé teknős, különösen a láb felőli végén. Benne *infans* II. (7–9 év körüli) hátton fekvő, nyújtott helyzetű, bolygatatlan gyerekváz. Koponyája kissé jobbra előrebillent. Jobb karja nyújtva a test mellett feküdt, a bal hiányzott – állatjárat mozdította el. A jobb boka és lábcsonatok hiányoztak. Egyenesre vágott végű, középen öblösödő, 126×30–36 cm-es rönkkoporsóban temették el. A koporsó betöltése a környezeténél erősebben homokszemcsés volt (30. kép 4–5).

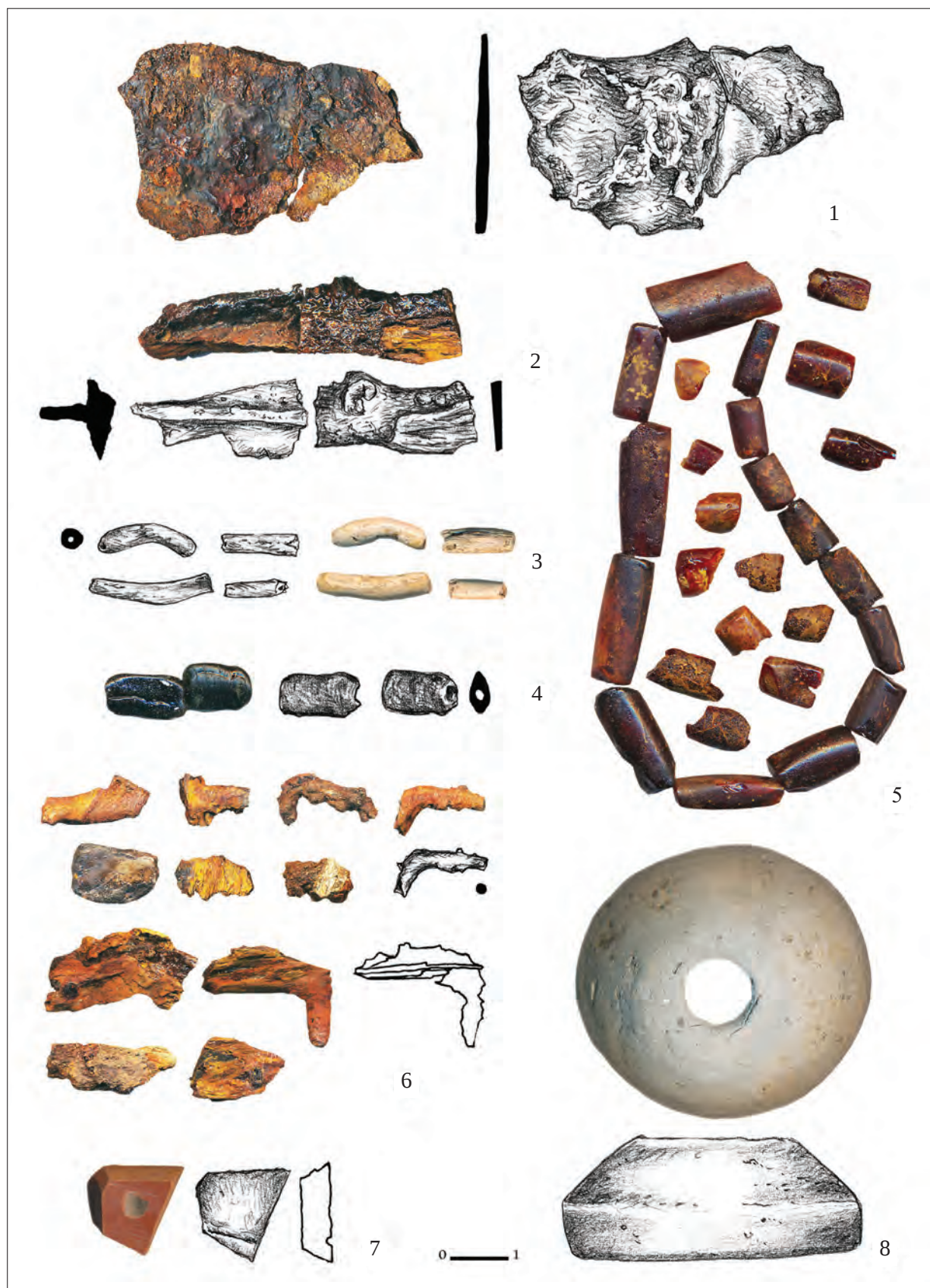
Leletek: 1. A koponyától balra, a bal váll felett lapított gömb alakú, sárga opak, nagyobb üvegyöngy, 2 zöld szabálytalan alakú pettyel két áttellenes oldalán. Átm.: 1,6 cm, m.: 0,8 cm (30. kép 1). 2. Ugyanott erősen töredékes, sokszögű, nagyobb, átlátszó enciánkék üvegyöngy. Átm.: 1,5 cm, mag.: 1,5 cm (30. kép 2). Az állkapocsban egy kicsit másféle kék, félig átlátszó, nagyobb, szétomlott üvegyöngy maradványai. Talán az előbbi párja. 3–4. A jobb csukló táján két kisméretű, kör metszetű, végén kissé szélesedő, nyitott bronz *huzalkarperec*. 3,8×4,1 cm, illetve 3,9×4,4 cm (30. kép 3).

795. sír: T.: D–É, 163–343°. Nagyméretű, erősen lekerekített sarkú, téglalap alaprajzú sírgödör, melynek h.: 219 cm, sz.: 118 cm. 50 cm mélységben egyenletesen barna elszíneződésként jelentkezett, innen mért mélysége 15–20 cm. Keleti oldalfala kissé ívelt, öblösödő. Kirabolták. A gödör északi felében kevés csonttörmeléket találtunk, illetve egy lábszárcsontot. A leletek a sír alja fölött 10–12 cm-re kerültek elő, ami arra utal, hogy vastag aljú rönkkoporsóban temették el a halottat (31. kép 1).

Leletek: 1–2. A lábszár felső végénél kis feltekert végű *bronzkarikán* (31. kép 2) lógó *Cypraea tigris csiga* töredéke. A karika átm.: 1,8×2,1 cm, kissé torzult. A *Cypraea* h.: 5,8 cm (31. kép 3). 3. A lábszár alsó végénél kívül szétszórta *gyöngyök*, a gyűjteménybe 62 darab került be a régi tárgyrajkok alapján (32. kép 1), a feldolgozáskor azonban két csoportban ezzel a sírszámmal több gyöngy került elő (32. kép 2–3). A 32. kép 3. alatt szereplő példányokat a csomagolás felirata szerint 2000-ben anyagvizsgálatra vették ki Pásztor Adriennek. Talán ezek lehetnek a temetkezésből származó darabok. A 32. kép 2. alatt szereplők a felirat szerint „795/8. – anyagvizsgálatra kivéve”. 32. kép 2: 3 ép és 4–5 töredékes, lila sokszögű, 2 lila, lapos sokszögű, 5 szabálytalan henger alakú piros, 3 hosszúkas szabálytalan hasáb alakú zöld üveg-, valamint 6 barnától szürkéig terjedő színárnyalatú lapos sokszögű és 2 sokszögű karneolgyöngy. 32. kép 3: 17 ép és 14–15 töredékes irizáló, eredetileg valószínűleg lila sokszögű, 3 irizáló lapos sokszögű, 13 ép és 1 töredékes szabálytalan henger alakú piros, 12 hosszúkas szabálytalan hasáb alakú zöld üveg-, valamint 7 világostól sötétbarnáig tartó színárnyalatú lapos sokszögű karneolgyöngy, végül 1 ép és 1 töredékes csontszínű szabálytalan alapú hasábos gyöngy meghatározhatatlan anyagból. 4. A lábszártól lefelé, a sír északi harmadában nyelével egybeöntött *bronztükrök*. Nyele letört. Enyhén domború, kör alakú, a domború oldalon a peremen körben 0,8–0,9 cm széles elszíneződés látszik – talán a keret nyoma. Átm.: 7,4 cm, egy részen sérült. A nyél indítása kb. 3,2 cm volt (31. kép 4). 5. A sír északi végében szétomlott, eredetileg valószínűleg téglalap alakú bronz *ládikaveret* egy szabálytalan fejű, 1,3 cm hosszú *szegeccsel*, illetve talán egy másik szegecs elhajlott végével. A veret 1,3×1,7 cm

⁵⁰ Az antropológiai vizsgálat szerint felnőtt (23-x éves) férfi maradványa, azonban a leírás és a fotó alapján alighanem nem ennek a temetkezésnek a csontanyagáról lehet szó.

⁵¹ A korábbi rajzokon meglévő leletek, melyek elkallódtak.

27. kép. Szegvár-Oromdűlő. 492. sír környéke

28. kép. Szegvár-Oromdűlő. 1–5, 8: 592. sír; 6–7: 608. sír

volt (31. kép 6). 6. Mellette egy kis elvékonyodó végű, kör keresztmetszetű, bronz? *huzaldarabka*. H.: 0,8 cm. Talán *fülbevaló* töredéke (31. kép 6). 7. Kis vas nyélűske vége – valószínűleg *kés*. H.: 1,3 cm (31. kép 5).

828. sír: T.: D–É, 180–0°. Nagyméretű, téglalap alaprajzú, lekerekített sarkú sírgödör, melynek h.: 295 cm, sz.: 110–125 cm, a déli vége felé szélesedő, m.: 35 cm. A délkeleti sarkát valószínűleg a rablóakna kiásásakor megnagyobbították. Már a nyelési szinten látszott, hogy a sír rabolt. A gödör nagyobbik, bolygatott részén homogén, fekete-sötétbarna volt a betöltés, kevés világos folttal, szemcsével. A láb felőli részen egy keskeny, 15–20 cm-es sávban maradt érintetlen, itt sárga-barna foltos volt a betöltés. *In situ* maradt a bal lábfej és mellette egy összeroppant, szájára fordult edény. A *maturus* (40–50 éves) férfi⁵² csontvázának egy részét – elsősorban a felsőtest csontjait – összedobálták a gödör déli végében, a sír alja fölött 3–5 cm-nyire. A lábszárcsontokat a sír északi felében találtuk meg, 5–25 cm-rel a sír alja felett. A sír alja fölött 3–10 cm-rel határozott vonallal kirajzolódott a koporsó lekerekített sarkú téglalap alakú, 205×67 cm-es foltja, mely a bontáskor szétpergő, hamus, világosszürke sávként jelentkezett.⁵³ Ugyanezt az anyagot foltokban a csontok alatt is megtaláltuk, de kizárólag a koporsóként meghatározott részen. Különösen szépen megmaradt a sír északi végén, a sír alján, az edény és az *in situ* lábrész körül (33. kép 2). Vastagságot csak az oldalánál lehetett mérni: itt minimum 1,5–2 cm volt (25. kép 5; 33. kép 1).⁵⁴

Leletek: 1. A bal lábfej előtt, kívül szürke, külső felületén sötétebbre simított, kissé kihajló peremű, gömbölyű vállú, igen vékony falú, korongolt, enyhén kopott *edény*. Töredékes. Pá.: 8,8 cm, m.: 9,8 cm, fá.: 4,4 cm, átm.: 12,2 cm (33. kép 4). 2. A sírföldből, illetve a sír északi végéből íves hátú, íves élű *vaskés* összeillő töredékei. H.: 10 cm, sz.: 2,1 cm (33. kép 5). A sír déli végében fekvő bolygatott csontok között vastárgy – valószínűleg a *kés*? – nyélnyújtványának töredéke falenyomattal. H.: 2,6 cm, sz.: 1,4 cm (33. kép 5). 3. Kopott, mindkét oldalán vasrozsdás római *ezüstdenar* közvetlenül a sír alján. Marcus Aurelius 178. évi verete. A: M ANTONI – NVS AVG babérkoszorús fej jobbra. R: COS – III P P, páncélokra ülő Róma balra, jobbában Victoria, baljában parazonium (33. kép 3).⁵⁵ 4. *Adultus* marha *bordacsontjai* a bolygatott földből.⁵⁶

836. sír: 85 cm mélyen, egymástól nagyjából 250 cm távolságra két halomban találtuk meg az *adultus* (30–35 éves), a csontok alapján 156 cm magas nő csontjait. A koponya a déli halomban volt (26. kép 3).

Leletek: 1. 7 *gyöngy*: 2 sokszögű, lapos, sötétbarna karneol-, 1 rombusz alapú hasábos, hosszúkás zöld opak, 1 ép és 1 törött hatszög alapú hasábos zöld opak és 2 hosszúkás hasáb és henger közt álló piros opak üveggyöngy (34. kép 1).

837. sír: T.: D–É, 170–350°. Téglalap alaprajzú gödör, h.: 350 cm, sz.: 100 cm. 80 cm mélyen jelentkezett, innen mért mélysége 20 cm. A kirabolt temetkezésben *adultus* (25–30 éves) férfi maradványait bontottuk ki. A csontok zömét a gödör északi részébe dobálták vissza. A lábszár mintha *in situ* lenne a déli végén. Ha ez így van, akkor fordított tájolású (É–D-i) a temetkezés (26. kép 4).

843. sír: T.: D–É, 180–0°. A felszín alatt 70 cm-re jelentkező, 260 cm hosszú, 125 cm széles sírgödör. Mélysége 40 cm a nyeléséstől. Benne *maturus* (50–59 éves), 156 cm magas nő váza. A keresztcsont és csípőcsont között ízületi gyulladás nyomai látszanak. A csontok helyzete alapján a még ép koporsón belül bolygatták meg és rabolták ki: a csontokat egy kupacban a sír közepén – feltehetően a koporsóban? – összedobálták (34. kép 5).

⁵² Sutura metopica jelenléte, brachymorph (rövid koponya) tendencia, a jobb femur corpusán ferde törés, tengelyelhajlás előre felé, a bal femuron nyílt törés nyoma periostitissel, a vállízületben egy ficam utáni másodlagos, súlyos ízületi degeneráció, a caput humeri becsúszott.

⁵³ A többi koporsó – 363, 375, 606, 782 sírban – barna volt, egyértelműen faként lehetett az anyagát meghatározni. Ebben a sírban azonban mind a színe, mind az állaga más volt.

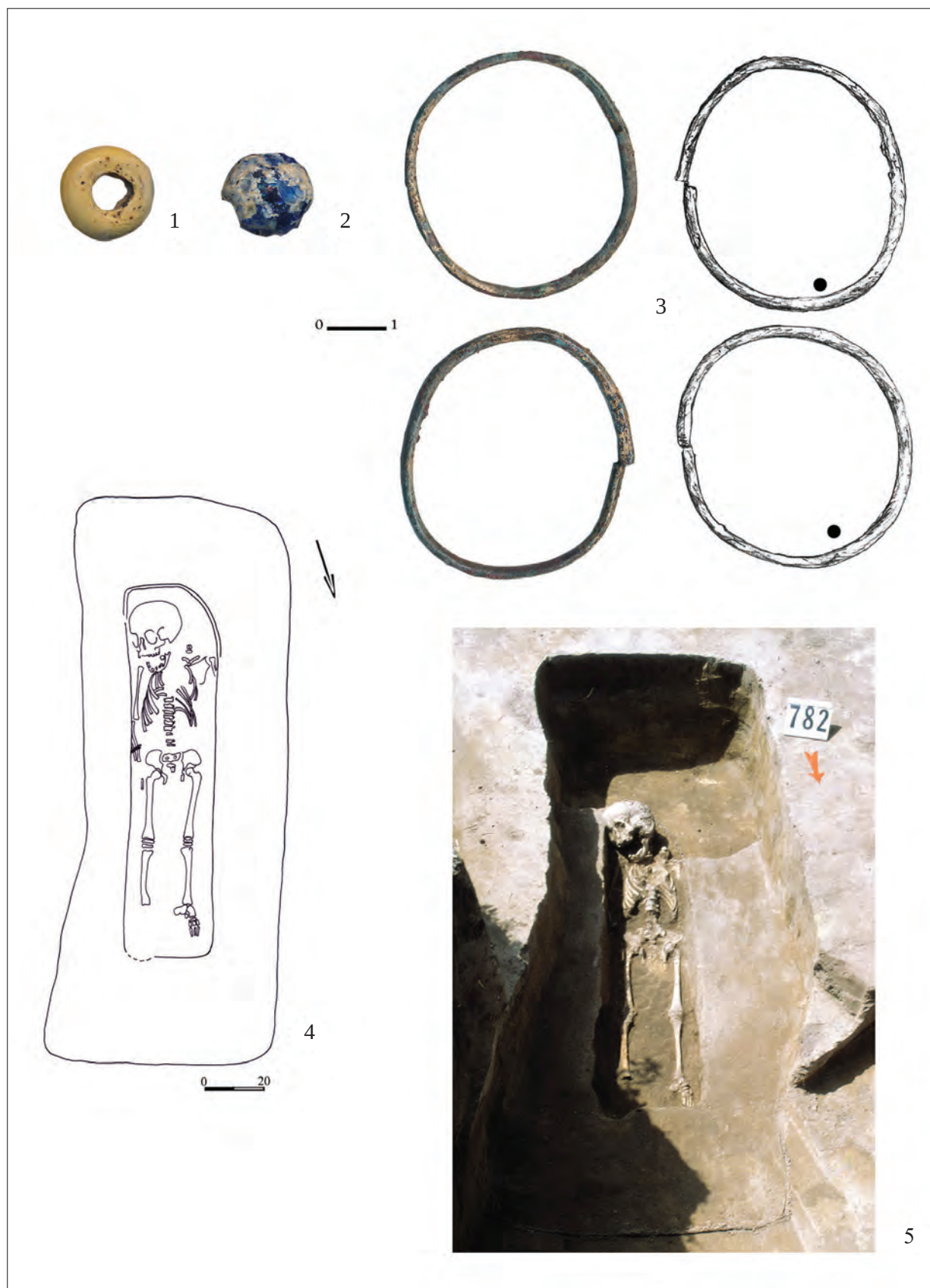
⁵⁴ A belőle vett mintát Vígh László, a szentesi Koszta József Múzeum restaurátora határozta meg: véleménye szerint mész volt. Segítségét köszönjük!

⁵⁵ RIC III 421.

⁵⁶ A meghatározást Vörös Istvánnak köszönjük!

29. kép. Szegvár-Oromdűlő. 606. sír

30. kép. Szegvár-Oromdűlő. 782. sír

Leletek: 1. Igen vékony vaspánt töredéke. Egyik vége enyhén behajlik, de ez lehet másodlagos is. Metszete lapos. Talán kisebb *koporsókapocs* töredéke. H.: 3,9 cm, sz.: 1,2 cm (34. kép 2). 2. Két kisebb, amorf *vasdarabka*. 1,2×1,6 cm, illetve 0,8×0,9 cm. Talán az előbbi töredékei (34. kép 4). 3. 3 szem üvegyöngy: 1 enciánkék félig átlátszó hengeres. H.: 0,9 cm, átm.: 0,75 cm, furatátm.: 0,25 cm. 1 sötétebb enciánkék félig átlátszó gömbölyű, egészen szűk furatú gyöngy. Átm.: 0,6 cm, furatátm.: 0,1 cm. 1 piszkosfekete opak, szabálytalan korong alakú szokatlan formájú gyöngy. Átm.: 0,7 cm, m.: 0,2 cm, furatátm.: 0,3 cm (34. kép 3).

846. sír: T.: D–É, 154–334°. A felszín alatt 70 cm-re jelentkező, 215 cm hosszú, 75 cm széles sírgödör. M.: 20 cm. A sír déli vége lekerekített, az északi lekerekített sarkú. Benne felnőtt (23-x éves) nő igen rossz megtartású váza.⁵⁷ A felkar és a comb töredékei maradtak meg (35. kép 1–2).

Leletek: 1–2. A munkások az ásáskor találtak egy bronz *karperecpárt*. Metszetük ovális, végük kissé szélesedő, lekerekített, enyhén ellapuló, egymásra hajló. Átm.: 6,4×5,1 cm, illetve 5,9×5,2 cm, v.: 0,2 cm, a végeken 0,3 cm. Az egyik kissé torzult (36. kép 3–4). 3. Ugyancsak a munkások találtak az ásáskor egy kör keresztmetszetű hurok-kampós záródású bronz *fülbevalót*. A hurok felőli végén röviden (0,4 cm) visszatekercselt díszű, kampós vége erősen elvékonyodik. Átm.: 2,8×3,1 cm, v.: 0,1 cm (35. kép 6). 4. Ugyancsak a munkások ásója nyomán került felszínre egy kéttágú, talán felül húros, rosszezüst *T fibula*. Lába elkeskenyedő, oldalt hajlított, a kengyel és a láb találkozásánál két keresztirányú karcolt vonal közti téglalap széle kissé benyomott, a kengyel széles, alulról enyhén íves, felül egyenes pánt, fején egy kis gomb ül, melyet tagoltan illesztettek a kengyel elkeskenyedő végéhez. Vastiftes, széles, vége felé keskenyedő spirálkarjának fele hiányzik, a spirálkar vége rátett kis ezüstpánttal végződik. H.: 5,4 cm. Kengyele a gomb nélkül 2,9 cm hosszú, 0,7 cm széles, 0,2 cm vastag. A láb h.: 2,1 cm, sz.: 0,5 cm. A fibula mag.: 1,7 cm. A tű hossza 4,4 cm. A spirálkar sz.: 3,2 cm lehetett, átm.: középen 0,5 cm, a végén 0,3 cm. A gomb h.: 0,4 cm, átm.: 0,3 cm (35. kép 7). 5–8. A nyak táján *in situ* maradt meg 3 *ezüstkarika* (35. kép 3) és egy szem gyöngy: 5. Kisméretű, viszonylag vastagabb kör metszetű zárt ezüstkarika. Átm.: 1,3–1,4 cm, v.: 0,2–0,3 cm. 6. Az előbbihez hasonló méretű, ovális metszetű, erősebben elvékonyodó, zárt ezüstkarika. Átm.: 1,4–1,5 cm, v.: 0,2–0,4 cm. 7. Az előbbiekénél kicsit vaskosabb, D metszetű, zárt ezüstkarika. Átm.: 1,4 cm, v.: 0,3–0,5 cm. 8. Ugyanott korong alakú, átlátszó, zöld üvegyöngy. Átm.: 1,4 cm, mag.: 0,6 cm, furatátm.: 0,6 cm (35. kép 4). 9. A láb tájánál megfigyelhető rendszer nélkül gyöngyök (36. kép 2): 11 ép és 2 széttört sokszögű, lapos karneolgyöngy, 1 barna kivételével szürkék. H.: 0,8–1,1 cm, sz.: 0,7–0,9 cm, v.: 0,5–0,6 cm, furatátm.: 0,1–0,2 cm. 4 sötétlila, félig átlátszó, sokszögű üvegyöngy. 0,5×0,6×0,7 cm, furatátm.: 0,25–0,3 cm. 26 piros opak, kocka alakú üvegyöngy, némelyik már közelíti a nyomott gömb alakot. Átm.: 0,7 cm, mag.: 0,4–0,6 cm, furatátm.: 0,3–0,4 cm. 14 ép és 1 szétomlott zöld opak, kocka alakú üvegyöngy, közte 1 egészen kicsi. Átm.: 0,7–0,9 cm, mag.: 0,5–0,7 cm, furatátm.: 0,3 cm. A miniatűr darab h.: 0,5 cm, átm.: 0,5 cm, furatátm.: 0,2 cm. 2 narancssárga opak, kocka alakú üvegyöngy. Átm.: 0,6 cm, mag.: 0,4 cm, furatátm.: 0,2 cm. 1 ép és 1 félbetört piros opak, csaknem hengeres, kissé a hordó felé hajló üvegyöngy. H.: 1,4 cm, átm.: 0,5 cm, furatátm.: 0,2 cm. 9 ép és 1 szétomlott zöld opak, hatszög alapú, hasábos üvegyöngy. H.: 0,7–1,1 cm, átm.: 0,5–0,6 cm, furatátm.: 0,2 cm. 2 nyomott gömb alakú, irizáló opak fehér üvegyöngy töredéke. Átm.: 0,8 cm, mag.: 0,5 cm, furatátm.: 0,3 cm. 1 sokszögű, félig átlátszó enciánkék üvegyöngy. H.: 0,7 cm, átm.: 0,5 cm, furatátm.: 0,2 cm. Talán 3–4 fehér üvegyöngy apróra szétomlott maradványai. 10. A láb végénél középszürke, foltosan égett, korongolt, vékony falú, kihajló, kissé megvastagodó peremű, gömbölyű hasú, profilált magas talpú, kopott *edény* állt. Pereme egy helyen csorba. Pá.: 8,7 cm, mag.: 9,7 cm, fá.: 5,4 cm, átm.: 10,4 cm (35. kép 8). 11. Szórvány hordó alakú, lemezes, töredékes *ezüstgyöngy* a furat környékén tagolással. H.: 1,2 cm, átm.: 0,8 cm, furatátm.: 0,25 cm (36. kép 1). 12. Közelebből nem meghatározott helyről egy kettétört, kör keresztmetszetű *vastű*. H.: 2,4 cm, átm.: 0,3 cm (35. kép 5).

851. sír: T.: D–É, 160–340°. A sír feltárta 100 cm mélyen jelentkezett. H.: 260 cm, sz.: 110 cm, m.: a nyeséstől 25 cm. Felnőtt (23-nál idősebb) nő rossz megtartású csontmaradványai és fogai kerültek elő (34. kép 6).

Leletek: 1. A koponya mögötti részről egy téglaszínű, kívül-belül vörösre festett, korongolt, kopott, kissé duzzadt peremű, alacsony talpon álló mély, félgömbös *tál*. Pá.: 13,8 cm, mag.: 8,9 cm, fá.: 4,9 cm (34. kép 7).

852. sír: T.: D–É, 150–330°. *Maturus* (40–50 éves) férfi vázának maradványai 80 cm mélyen, megfigyelhető sírfolt nélkül, a nyesés szintjén. Koponyája a jobb oldalára billent, felsőteste hiányzott: egy Árpád-kori sírral megbolygatták. Bal combcsontja és lábszára *in situ* került elő (37. kép 1).

⁵⁷ Az ásatáson gyermeknek határoztuk meg.

Lelet: 1. Enyhén íves hátú, egyenes élű, felső nyélállású *vaskés* töredéke került elő a bontás során. H.: 7,4 cm, sz.: 2,1 cm. A nyélnyújtvány megmaradt része 1,5 cm hosszú (37. kép 2).

859. sír: T.: D–É, 180–0°. A sír feltárta a felszín alatt 90 cm mélyen jelentkezett. H.: 200 cm, sz.: 80 cm, m.: a nyeséstől 13 cm. Téglalap alaprajzú, erősen lekerekített végű sírgödör. Északi végét ásóval átvágták, ez a része nem tisztázható. A sír betöltése homogén, barna. A gödör alja enyhén teknős kiképzésű. A sírban *maturus* (40–59 éves) férfi háton fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. A koponya a bal oldalára billent, a jobb alkar a medencében feküdt, a bal elkorhadt. Az egész váz feltűnően rossz megtartású (38. kép 1–2).

Leletek: 1. A bal kulcscsont vonala alatt vastárgy (kés vagy ár) *nyélnyújtvány*ának hegyes vége, körben falenyomatokkal. H.: 1,9 cm (38. kép 3.).⁵⁸ 2. A jobb alkar közepénél apró *vascsat* töredéke. Bontás közben a gerincoszlop alsó részén is került elő vastörmelék, valószínűleg a *vascsat* másik fele. A csat kör metszetű, megvastagodó kerek karikájú, pecke téglalap metszetű. Átm.: 2,3 cm. A karika vastagsága 0,3–0,6 cm (38. kép 4). 3. A sír északi végében oldalára billenve sötétszürke felületű, világosszürke törésű, erősen kihajló peremű, kettőskúpos testű, profilált magas aljú, öblös, kopott *edény*. Vállán kissé tagolt. A találáskor megsérült a pereme. Pá.: 10,6 cm, mag.: 11,7 cm, fá.: 4,4 cm, átm.: 11,8 cm (38. kép 5).

864. sír: T.: D–É, 345–165°. 200 cm hosszú, 100 cm széles foltot nyestünk meg 90 cm mélyen. Innen mérve az alja 35 cm mélyen került elő. A gödörben csontot nem találtunk. Betöltése egységes fekete.

864/a. sír:⁵⁹ 60 cm mélységben a munkások csakánnyal találtak egy D–É-i tájolású sírt, melyet így szét is vertek. Felnőtt (23 évesnél idősebb) nő.

Lelet: 1. A lábnál világosszürke, korongolt, kopott, erősen kihajló peremű, gömbölyű hasú, egészen alacsony talpon álló *edény*. Pá.: 11,1 cm, mag.: 9,8 cm, fá.: 5,1 cm, átm.: 12,3 cm (37. kép 4).

865. sír: Kis mélységben csakánnyal megtalált sír, amelyből mindössze egy *edényt* sikerült megmentenünk. Még embercsontok sem maradtak.

Lelet: 1. Téglaszínű, korongolt, erősen kopott, kisebb hombár alakú *edény*. Pereme egészen enyhén kihajló, egy helyen kiegészített. Pá.: 4,1 cm, mag.: 10,3 cm, fá.: 2,7 cm, átm.: 7,9 cm. Kissé aszimmetrikus (37. kép 3).

901. sír: T.: D–É, 174–354°. A sír 70 cm mélyen került elő, melyben az *adultus* (25–30 éves) férfi váza 166–346° tájolású volt. A gödör h.: 193 cm, sz.: 87 cm, m.: a nyeséstől 7 cm, a váz olyan sekélyen került elő, hogy *in situ* csak jobb karja, bal alkarja, medencéje és jobb lába maradt meg. Ez alapján nyújtott helyzetben, hanyatt feküdt, karja a test mellett nyújtva (39. kép 1–2).

Leletek: 1. A jobb felkar felső harmadának aljánál, belül kör metszetű, ovális *vascsat* töredéke. Átm.: 4,2×2,3 cm, v.: 0,4 cm (39. kép 4). 2. A jobb comb felső végének külső oldala mellett lyukacsos, szemcsés, sötétszürke, szabálytalan alakú (andezit?) kődarab. Mérete: 6,8×4,3×2,1 cm (39. kép 5).

904. sír: Egy árokra ráásott gyereksír közelebbi információk nélkül.

918. sír: T.: kb. D–É, 170–350°. Kirabolt sír. H.: 276 cm, sz.: 118–150 cm, m.: 25 cm. A nagyméretű, lekerekített sarkú sírgödör déli végét kifosztották. A gödör a középvonaltól délre keskenyebb, az északi vége erősen kiszélesedett. A medencétől lefelé az *adultus* (23–30 éves) nő váza *in situ* feküdt (40. kép 1–2).

Leletek: 1. A jobb medencelapát alatt egy kör metszetű *vasár* két darabra törve. H.: 3,5 cm, átm.: 0,4 cm. Nagy részén famaradványok ölelik körbe (40. kép 4). 2. A jobb térd külső oldala mellett téglaszínű külső-belső felületű, szürke törésű, homokos anyagú, érdes tapintású, korongolt *edény* alacsony talpából faragott *orsókarika*. Átm.: 4,9 cm, mag.: 1,1 cm, furatám.: 1,4 cm (40. kép 3). 3. A lábfej előtt világosszürke, korongolt, kopott, erősen kihajló peremű, gömbölyű hasú, enyhén profilált talpú *edény* állt. Pá.: 10,2 cm, mag.: 13,4 cm, fá.: 4,7 cm, átm.: 12,7 cm (40. kép 5).

⁵⁸ Az ásatáson tévesen vasfibulának határoztuk meg.

⁵⁹ 864. számmal két szarmata sírt regisztráltunk, ezért az utóbbi kapott egy /a. jelet.

31. kép. Szegvár-Oromdűlő. 795. sír

32. kép. Szegvár-Oromdűlő. 795. sír

919. sír: Körárkos sír. T.: D–É, 180–0°. Mindkét végén lekerekített, téglalap alaprajzú sírgödör. H.: 258 cm, sz.: 108 cm. Benne *infans* I. (4–5 éves) gyerek koponyája⁶⁰ és hosszúcsont maradványa⁶¹ (41. kép 1).

Lelet: 1. Valószínűleg egytagú, oldalt hajlított lábú *vasfibula*. Tűszerkezete annyira korrodálódott, hogy a húr és a rugó alig kivehető. Talán felül húros. Tüje hiányos, lába vége törött. H.: 4,6 cm. Kengyele kör metszetű, h.: 3,4 cm (41. kép 2).

Körárok: A 919. sírt kerítő, enyhén ovális, kb. 80 cm széles, 9,4×7,7 m-es körárok, melynek 120 cm-es bejárata az északi oldalon jelentkezett.

Leletek: 1. A körárok északi részéből kívül-belül szürke, fekete törésű, eldolgozott felületű, korong nélkül készített edény kopott kis *oldaltöredéke*. 2. Kívül-belül drappos barna, fekete törésű, eldolgozott felületű, kevés kerámiazalékkal soványított, korong nélkül készített edény *oldaltöredéke* (42. kép). 3. Szürke, samottos, durva, korong nélkül készített edény *oldaltöredéke*.

920. sír: T.: D–É, kb. 170–350°. A sír a nyésés alatt 95 cm-re jelentkezett, innen mért mélysége 35 cm. H.: 225 cm, sz.: 105 cm. A nagyméretű, lekerekített sarkú, téglalap alakú sírgödör északi vége íves. Erősen rabolt. Középtájon, a sír alja felett 25–30 cm-re találtuk meg az *adultus* (35–39 éves) férfi hosszúcsontjainak egy részét. Ezekből délre egy állkapocs feküdt 23 cm-rel a sír alja felett. Egy másik állkapocst a sírgödör DK-i sarkában bontottunk ki (39. kép 3).

Lelet: 1. A hosszúcsontoktól ÉK-re, a sír alján Hadrianus kissé kopott *ezüstdenárja* 125–128-ból. A: HADRIANVS AVG COS III P P, babérkoszorús császárfő jobbra, bal vállán ruha. R: FORTVNA AVG, Fortuna balra áll kormánylapáttal a jobbában, bőségszarúval a baljában.⁶² Átm.: 1,8 cm (39. kép 6). 2. A hosszúcsontok és az állkapocs közt, a sír alja felett 23 cm-rel szögletes *vascsat*.⁶³

926. sír: T.: D–É, 180–0°. Ovális alaprajzú sírgödör. H.: 290 cm, sz.: 125 cm, m.: 45 cm. Felnőtt (23 évesnél idősebb) nő kirabolt temetkezése (41. kép 6).

Leletek: 1. Három amorf, kicsi *vastöredék*. A legnagyobb 1×1,2 cm (41. kép 3). 2. Egy további kis amorf *vastöredék* (41. kép 4). 3. Öt szem *gyöngy* (41. kép 5): 3 ép és 1 szétomlott, lapított hengeres borostyángyöngy. H.: 0,8–1,1 cm, átm.: 0,5–0,6 cm, furatátm.: 0,15 cm. 1 kettétört, sokszögű, sötétlila üveggyöngy. H.: 0,7 cm, átm.: 0,6 cm, furatátm.: 0,3 cm.

927. sír: T.: D–É, 180–0°. 30 cm mélyen a talajlazító által megrongált sír. H.: 170 cm, sz.: 70 cm. A nyésés szintjétől mérve 5 cm mély. Az *infans* I. (3–4 éves) gyerek temetkezését kirabolták (43. kép 1).

928. sír: T.: D–É, 180–0°. Kirabolt sír. H.: 215 cm, sz.: 80 cm. 45 cm mélyen került elő, a nyéséstől mért mélysége 10 cm. Benne *infans* I. (3–4 éves) gyerek vázának maradványai⁶⁴ (43. kép 4).

Lelet: 1. Pizkoszszürke, korongolt, kopott, enyhén kihajló és megvastagodó peremű, alsó harmadban hasasodó, enyhén profilált talpon álló egyfülű kis *bögre*. Hurkafüle kör metszetű. Pá.: 4,6 cm, mag.: 7,4 cm, fá.: 2,4 cm, átm.: 6,5 cm (43. kép 5).

932. sír: T.: D–É, 180–0°. A sír feltja 55 cm mélyen jelentkezett. H.: 300 cm, sz.: 110 cm, m.: a nyéséstől mérve 10 cm mély. A felnőtt (23 évesnél idősebb) nő kirabolt sírjában csupán kevés csontmaradványra akadunk (43. kép 2).

Leletek: 1. 6 lapított hengeres *borostyángyöngy* különböző méretű töredékei. H.: 1,1 cm, átm.: 0,6–0,7 cm, furatátm.: 0,1–0,2 cm (43. kép 3).

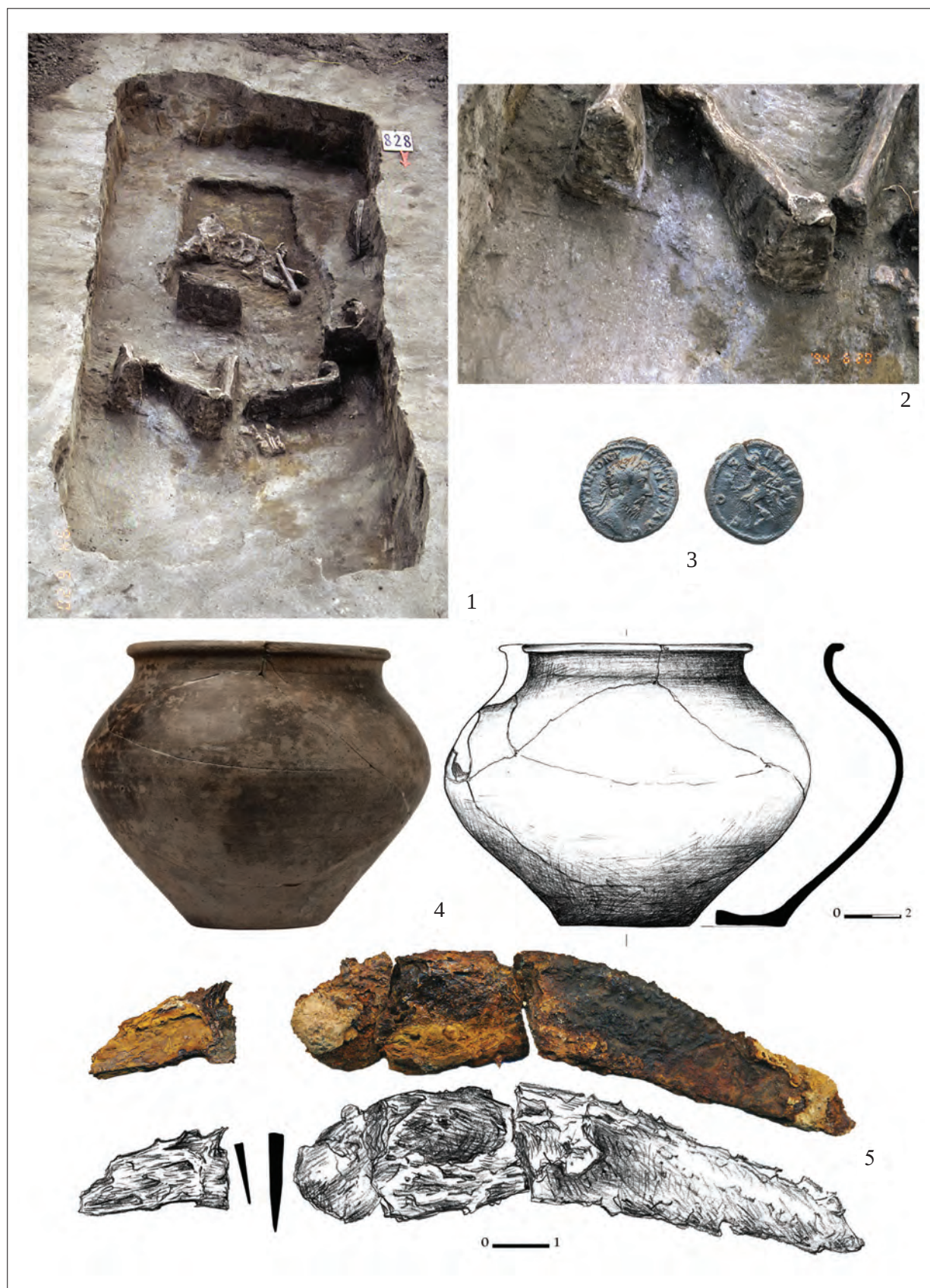
⁶⁰ A koponya belső felszínén érhálózat rajzolatai (meningitis?). (Endocranialisan sok, hosszanti barázda.)

⁶¹ A koponya és a hosszúcsontok helyzete alapján lehetett fordított tájolású. Erre utal a körárok bejáratának északi oldalon történt kialakítása. Ugyanakkor a sírgödör mérete arra utal, hogy talán nemcsak a gyereket temethették ide.

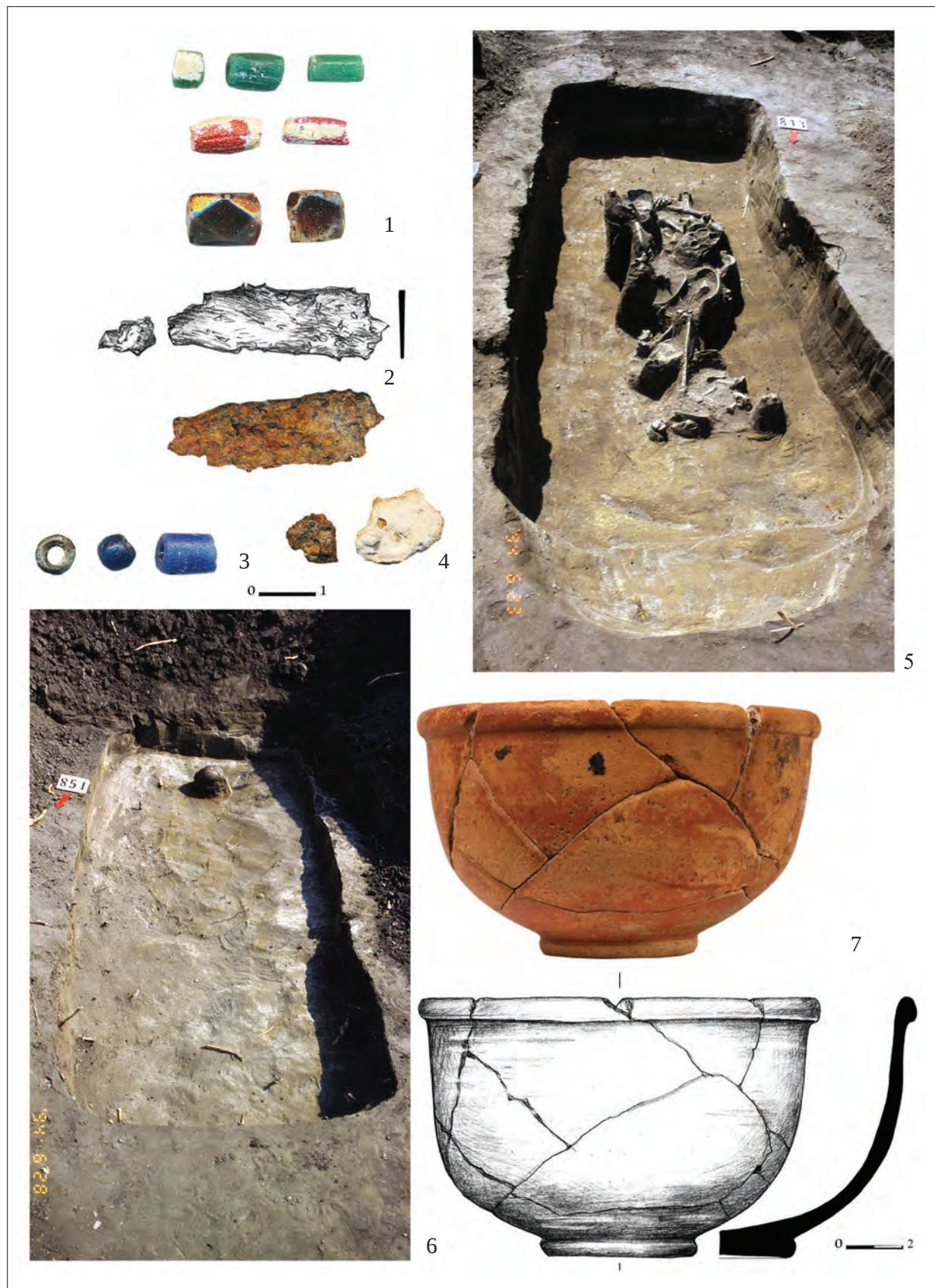
⁶² RIC II. 244.

⁶³ Holléte kérdéses.

⁶⁴ A koponya belső felszínén sűrű érhálózat nyomai pitting képződéssel (meningitis).

33. kép. Szegvár-Oromdűlő. 828. sír

34. kép. Szegvár-Oromdűlő. 1: 836. sír; 2–5: 843. sír; 6–7: 851. sír

941. sír: T.: D–É, 180–0°. Lekerekített sarkú, téglalap alaprajzú sír, 55–60 cm mélyen jelentkezett. H.: 265 cm, sz.: 100–110 cm, m.: a nyesés szintje alatt 15–20 cm. Nyugati és déli széle lejtős. Benne csont sem volt.

944. sír: T.: D–É, 180–0°. Kirabolt sírban felnőtt egyén kevés csontmaradványa került elő. H.: 285 cm, sz.: 115 cm. 70 cm mélyen jelentkezett, m.: a nyesés szintje alatt 40 cm (44. kép 1).

Leletek: 1. Szürke, korongolt edény enyhén duzzadt kis *peremtöredéke* (44. kép 4). 2. Egy szem szabálytalan henger alakú *borostyánggyöngy*. H.: 1,1 cm, átm.: 0,7–0,8 cm, furatátm.: 0,15 cm (44. kép 2). 3. Kör metszetű *vastű* két töredéke. H.: 3,2 cm, átm.: 0,25 cm (44. kép 3).

955. sír: T.: D–É, 180–0°. A sír feltja 75 cm mélyen jelentkezett. H.: 270 cm, sz.: 112 cm, m.: a nyesés szintje alatt 22–30 cm. Kirabolt, benne csak kevés csont és egy fog volt. A nyesés szintje alatt 8 cm mélyen a gödör déli végében tudtuk a 70 cm széles, lekerekített sarkú téglalap alakú foltként jelentkező koporsót megfigyelni. A sír északi végére ráastak egy rablógödröt az eredeti sírgödrön belül (44. kép 6).

962. sír: T.: D–É, 180–0°. A sír 80 cm mélyen jelentkezett. H.: 170 cm, sz.: 90 cm, m.: a nyesés szintje alatt 8–18 cm. A sírgödör közepén összedobált, *infans* I. (2–3 éves) gyerek hiányos vázmaradványait találtuk (44. kép 5).

963. sír: T.: D–É, 180–0°. A sír 75–80 cm mélyen jelentkezett. H.: 285 cm, sz.: 125 cm, m.: a nyesés szintjétől mérve 15 cm. Felnőtt (23 évesnél idősebb) nő kirabolt sírja.

Leletek: 1. 21 *gyöngy* (44. kép 7): 1 lapos, sokszögű, sötétlila félig átlátszó üvegyöngy. H.: 0,8 cm, sz.: 0,6 cm, v.: 0,4 cm, furatátm.: 0,2 cm. 2 hatszög alapú hasábos zöld üveg. H.: 1 cm, átm.: 0,5 cm, furatátm.: 0,25 cm. 2 ép és 1 töredékes sokszögű, lapos, szürkésbarna karneol. H.: 1–1,1 cm, sz.: 0,7–0,8 cm, v.: 0,5 cm, furatátm.: 0,1 cm. 6 üvegrúdból levágott, szabálytalan gömb alakú opak zöld gyöngy. Átm.: 0,6–0,7 cm, mag.: 0,3–0,5 cm, furatátm.: 0,3–0,4 cm. Üvegrúdból levágott, szabálytalan gömb alakú opak fehér gyöngy. Átm.: 0,7 cm, m.: 0,5 cm, furatátm.: 0,4 cm. 5 ugyanilyen opak piros üvegyöngy. Átm.: 0,5–0,7 cm, mag.: 0,3–0,5 cm, furatátm.: 0,3–0,4 cm. 2 opak narancssárga ugyanilyen üvegyöngy. Átm.: 0,5 cm, mag.: 0,3–0,4 cm, furatátm.: 0,3 cm. 1 lapított gömb alakú, opak fekete üveg, bemélyített barázdában egymást keresztező vékony, fehér hullámvonal betét. Átm.: 1–1,1 cm, m.: 0,9 cm, furatátm.: 0,55 cm.

Szórvány leletek (1980–1981-es leletekkel együtt tartva):

1. 1980. április 31. felirattal (sic!) *gyöngyök* (45. kép 3): 1 lapított gömb alakú, fekete opak üvegyöngy egymást keresztező bevéselt hullámvonal díszítéssel, melyből a fehér betét zömében kiesett. Átm.: 1,4 cm, mag.: 0,9 cm, furatátm.: 0,6 cm. 3 szabálytalan gömb alakú, piros opak üvegyöngy. Átm.: 0,7–0,9 cm, mag.: 0,6–0,8 cm, furatátm.: 0,2–0,4 cm. 1 szabálytalan gömb alakú, fehér opak üvegyöngy. Átm.: 0,8 cm, mag.: 0,5 cm, furatátm.: 0,35 cm. 1 szabálytalan gömb alakú, zöld opak üvegyöngy. Átm.: 0,7 cm, mag.: 0,6 cm, furatátm.: 0,3 cm. 3 szabálytalan, vége felé kissé szűkülő henger alakú, piros opak üvegyöngy. Átm.: 0,4 cm, furatátm.: 0,25 cm. 1 téglaszínű, korong alakú kerámiagyöngy. Átm.: 1,5 cm, mag.: 0,4 cm, furatátm.: 0,5 cm. 2. 1981. március 16-ai dátummal *gyöngyök* (45. kép 4): 2 ép és 3 töredékes enciánkék, félig átlátszó, sokszögű üvegyöngy. Átm.: 0,6 cm, mag.: 0,9 cm, furatátm.: 0,4 cm. 7–8 töredékes, félig átlátszó lila, sokszögű üvegyöngy. Átm.: 0,9 cm, h.: 0,9 cm, furatátm.: 0,4 cm. 3. Céduláján nincs dátum: 2 *gyöngy* (45. kép 5): Rúdból levágott, szabálytalan, nyomott gömb alakú, piros opak üvegyöngy. Átm.: 0,6 cm, mag.: 0,5 cm, furatátm.: 0,35 cm. 1 irizáló nagyobb gömbölyű üvegyöngy szétesve. Átm.: 1,1 cm, mag.: 1 cm, furatátm.: 0,5 cm. 4. Cédula nélkül 58 gyöngy (45. kép 2): 5 ép és 3 töredékes, piszkos szürkésbarna, sokszögű, lapos karneolgyöngy. H.: 1–1,1 cm, sz.: 0,7–0,8 cm, v.: 0,4–0,5 cm, furatátm.: 0,15 cm. Rúdból levágott 11, szabálytalan, nyomott hasáb alakú, zöld opak üvegyöngy. Átm.: 0,7–0,8 cm, mag.: 0,4–0,6 cm, furatátm.: 0,3–0,4 cm. Rúdból levágott 16, szabálytalan, nyomott hasáb alakú, piros opak üvegyöngy. Átm.: 0,7–0,8 cm, mag.: 0,3–0,6 cm, furatátm.: 0,25–0,4 cm. Rúdból levágott 5, szabálytalan, nyomott hasáb alakú, narancssárga opak üvegyöngy. Átm.: 0,6–0,8 cm, mag.: 0,3–0,5 cm, furatátm.: 0,3 cm. 3 ép és 3–4 töredékes, rúdból levágott, szabálytalan, nyomott gömb alakú, opak fehér gömb mag.: 0,5–0,6 cm, furatátm.: 0,3–0,4 cm. Rúdból levágott, szabálytalan, nyomott gömb alakú, irizáló üvegyöngy fele. Átm.: 0,8 cm, mag.: 0,6 cm, furatátm.: 0,4 cm. Rúdból levágott, szabálytalan, nyomott gömb alakú, fekete opak üvegyöngy. Átm.: 0,7 cm, mag.: 0,5 cm, furatátm.: 0,3 cm.

35. kép. Szegvár-Oromdűlő. 846. sír

36. kép. Szegvár-Oromdűlő. 846. sír

37. kép. Szegvár-Oromdűlő. 1–2: 852. sír; 3: 865. sír; 4: 864/a. sír

Rúdból levágott, szabálytalan, nyomott gömb alakú, tintakék, félig átlátszó üveggyöngy. Átm.: 0,7 cm, mag.: 0,5 cm, furatátm.: 0,3 cm. 1 ép és 1 töredékes, hatszög alapú hasáb alakú, zöld opak üveggyöngy. H.: 0,9–1 cm, átm.: 0,6–0,65 cm, furatátm.: 0,2 cm. A vége felé kissé szűkülő, hengeres, zöld opak üveggyöngy. H.: 1,4 cm, átm.: 0,6 cm, furatátm.: 0,3 cm. A vége felé kissé szűkülő, hengeres, piros opak üveggyöngy. H.: 1,1 cm, átm.: 0,5 cm, furatátm.: 0,25 cm. Lila, sokszögű, lapos üveggyöngy. H.: 0,8 cm, sz.: 0,6 cm, v.: 0,5 cm, furatátm.: 0,2 cm. Szabálytalan hasáb alakú, piros opak üveggyöngy. H.: 0,9 cm, átm.: 0,6 cm, furatátm.: 0,2 cm. Töredékes, hatszög alapú hasáb alakú, irizáló üveggyöngy. H.: 0,6 cm, átm.: 0,6 cm, furatátm.: 0,2 cm. Fekete, fényes, bikónikus, enyhén megcsavart, szokatlan alakú üveggyöngy. Átm.: 0,9 cm, mag.: 0,5 cm, furatátm.: 0,3 cm. 5. A cédula felirata szerint 1984. június 26-án a szkréper nyomából előkerült darab: Kéttagú, felül húros, oldalt hajlított lábú, spirálkaros, torzult *bronzfibula*. 5+7-szer csavart rugójában vasstift ül. Kengyele téglalap metszetű, enyhén elkeskenyedő. Lába egyenletes szélességű. H.: 3,7 cm, a kengyel h.: 2,3 cm, sz.: 0,5–0,6 cm, v.: 0,1 cm, a láb h.: 1,5 cm, sz.: 0,4 cm. A spirál sz.: kb. 2,2 cm, átm.: 0,4 cm (45. kép 6). 6. Diva Faustina (sen.) *ezüstdenar*. A: DIVA AVG FAVSTINA, a császárnő büszkje jobbra. R: kopott Aeternitas balra áll, jobbjaiban glóbusz, baljában scepter.⁶⁵ 141–161 közti veret (45. kép 7). 7. 1984. VI. 2-án a gép által elhúzott területről 1 hordó alakú, kopott, fehér *mészkgöngy*. H.: 1,3 cm, átm.: 1,2 cm, furatátm.: 0,5 cm (45. kép 9). 8. 16 gyöngy (45. kép 10): Lapos sokszög alakú, világosbarna karneolgyöngy. H.: 0,9 cm, sz.: 0,6 cm, v.: 0,4 cm, furatátm.: 0,15 cm. Rúdból levágott 11, szabálytalan gömb alakú, zöld opak üveggyöngy. Átm.: 0,7–0,8 cm, mag.: 0,5–0,7 cm, furatátm.: 0,3–0,4 cm. 1 ép és 1 fél, rúdból levágott, szabálytalan gömb alakú, piros opak üveggyöngy. Átm.: 0,7 cm, mag.: 0,5 cm, furatátm.: 0,45 cm. Szabálytalan korong alakú, sötétkék kis félig átlátszó üveggyöngy. Átm.: 0,6 cm, mag.: 0,4 cm, furatátm.: 0,3 cm. Sötétlila, félig átlátszó, sokszögű üveggyöngy kis töredéke. Sz.: 0,5 cm, furatátm.: 0,3 cm. 9. 1990.V. 18. dátummal – tévesen 571. sírszámmal – *gyöngysor* (45. kép 11): 1-1 szürke és sötétbarna sokszögű, lapos karneol. 1–1,1×1,1×0,4 cm, furatátm.: 0,3 cm. 2 hatszög alapú hasábos, zöld opak üveg. H. 1–1,2 cm, sz.: 0,55–0,7 cm, furatátm.: 0,3 cm. 6 szabálytalan gömb alakú, zöld opak üveg. Átm.: 0,7–0,8 cm, mag.: 0,5–0,6 cm, furatátm.: 0,3–0,5 cm. 2 szabálytalan gömb alakú, piros opak üveg. Átm.: 0,6–0,8 cm, mag.: 0,55–0,6 cm, furatátm.: 0,4–0,5 cm. 4 szabálytalan gömb alakú, fehér opak üveg. Átm. 0,7–0,8 cm, mag.: 0,5 cm, furatátm.: 0,4 cm. 2 szabálytalan hengeres, piros opak üveg. H.: 1,1–1,2 cm, átm.: 0,5 cm, furatátm.: 0,4 cm. Sokszögű, piros opak kisebb üveg. 0,5×0,5×0,4 cm, furatátm.: 0,25 cm. Sokszögű, sötétzöld, félig átlátszó üveg. 0,65×0,65×0,6 cm, furatátm.: 0,4 cm. 10. Egy avar gyöngysor mellett, minden felirat nélkül, külön csomagolva 1 hatszög alapú hasábos, piros opak üveggyöngy. H.: 1,1 cm, átm.: 0,8 cm, furatátm.: 0,4 cm (45. kép 8).⁶⁶ 11. A 930. – avar kori – sírban, a jobb felkar belső oldalánál egy kéttagú, valószínűleg alul húros, aláhajlított lábú *bronzfibula*. Tűszerkezete vasból készült. Kengyele körszelet metszetű. A kengyel és a láb találkozásánál mély, keresztirányú horonnyal tagolták. A kengyelnél keskenyebb, középtájon 3 kereszt irányú bordával tagolt lábának vége erősen deformálódott. Tűjén nagydarab textillenymomat látszik. Fejének szerkezete a kiforrt vaskorróziótól nem kivethető, bizonytalan. H.: 7 cm (45. kép 1).⁶⁷ 12. A 80. – avar kori – sírban Valentinianus császár (364–375) átlukasztott *kisbronz*a került elő a nyaklánc gyöngyei közül a második nyakcsigolya alól. A: DN VALENT... körirat, középen a császár jobbra néző arcképe. R: SECVRI... körirat, középen balra lépő Victoria alak. Verdejegy: mezőben DA SISC, Victoria karja alatt. A. Az előoldalon 7 óránál lyuk. Tengelyállás: 170°. A bronzérme a sisciai verdében készült, a verdejegy D előtagjának bizonyossága szerint 364–367 között.⁶⁸ 13. A 683. Árpád-kori sírban átlukasztott római *bronzpénz* a két combcsont között.⁶⁹

⁶⁵ RIC III. 350a, RSC 34.

⁶⁶ Elképzelhető, hogy ez a darab is avar kori sírból származik.

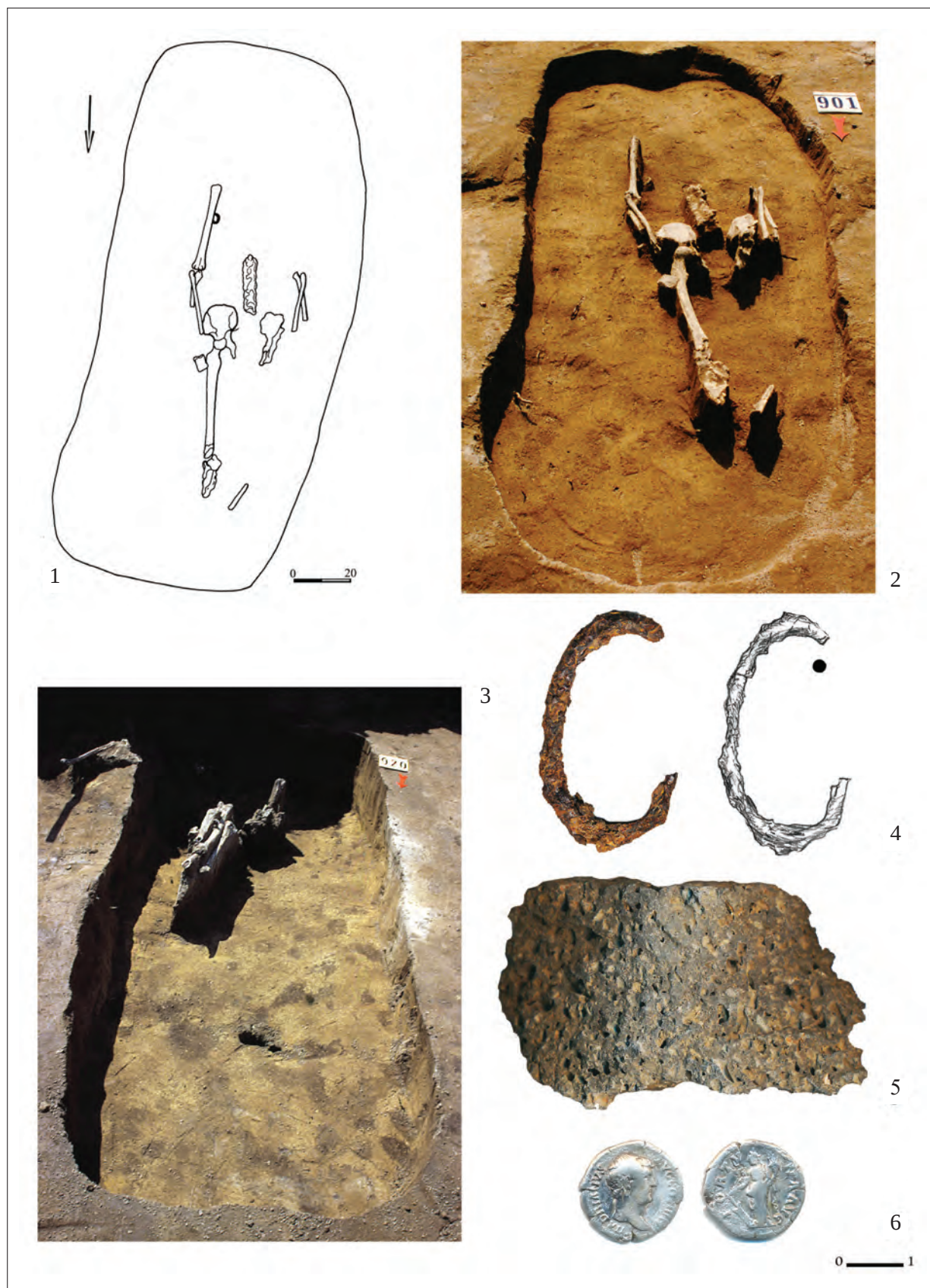
⁶⁷ Lásd LŐRINCZY 2020, 335, 413. kép 4.

⁶⁸ Lásd LŐRINCZY 2020, 41, 43. kép 4.

⁶⁹ BENDE–LŐRINCZY 1997, 221, 23. kép 5.

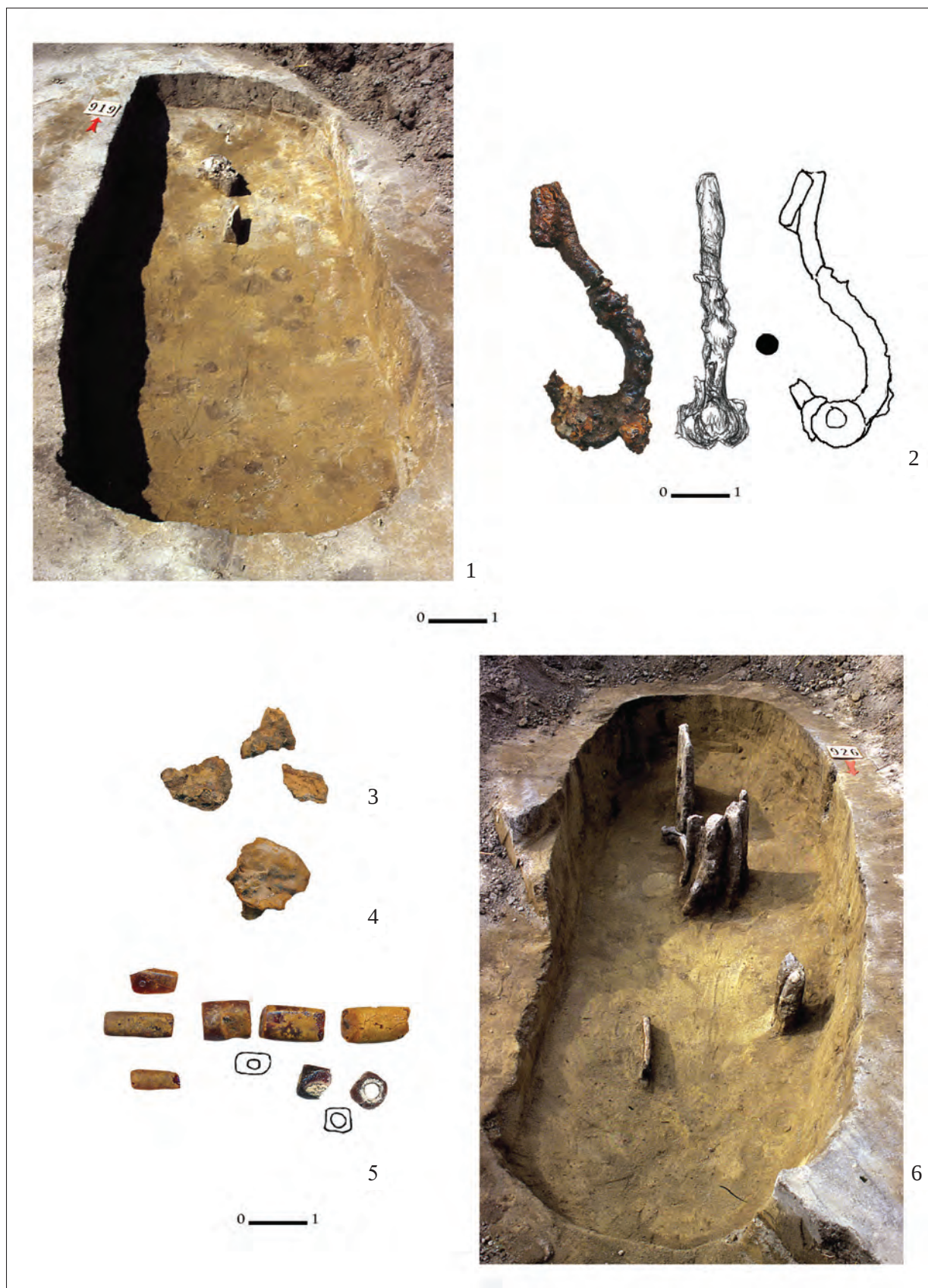
38. kép. Szegvár-Oromdűlő. 859. sír

39. kép. Szegvár-Oromdűlő. 1–2, 4–5: 901. sír; 3, 6: 920. sír

40. kép. Szegvár-Oromdűlő. 918. sír

41. kép. Szegvár-Oromdűlő. 1–2: 919. sír; 3–6: 926. sír

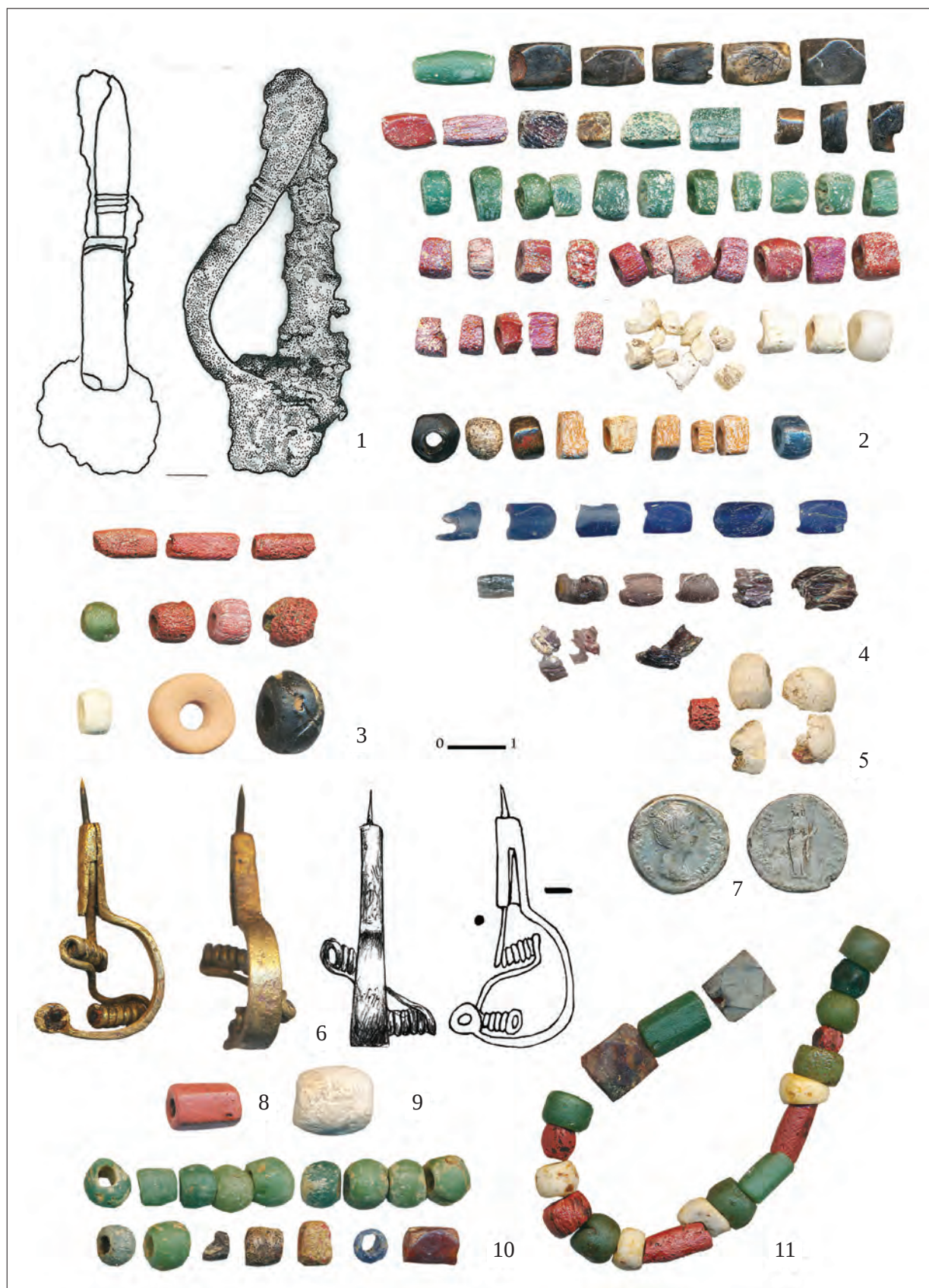
42. kép. Szegvár-Oromdűlő. A 919. sír körárkában talált oldaltöredék

43. kép. Szegvár-Oromdűlő. 1: 927. sír; 2–3: 932. sír; 4–5: 928. sír

44. kép. Szegvár-Oromdűlő. 1–4: 944. sír; 5: 962. sír; 6: 955. sír; 7: 963. sír

45. kép. Szegvár-Oromdűlő. Szórványok

A TEMETŐRÉSZ ÉRTÉKELÉSE

Mint a bevezetőben említettük, a lelőhelyen 3 korszak temetkezéseinek feltárására került sor. A császárkori temető vagy temetők sírjai a hosszan elnyúló Orom gerincén, két szomszédos, ÉK–DNy-i kiemelkedésén, két elkülönülő csoportban helyezkedtek el, a feltárt terület K-i, illetve DNy-i végén. Az ÉK-i kiemelkedés nyugati végén, illetve a DNy-i kiemelkedés gerincén és attól délre húzódtak a temetkezések (2. kép). Míg az avar sírmezőnek⁷⁰ csak a déli széle nyúlt rá a császárkori temetőre, a 10–11. századi szintje teljesen lefedte annak területét,⁷¹ néhány korábbi sírt meg is bolygatott.

A Szegvár-Oromdúlón előkerült császárkori temető (vagy temetők)⁷² feltárt temetkezéseinek száma 58 vagy 59.⁷³ 6 esetben sem leletet, sem csontokat nem találtunk a gödörben (11., 29., 210., 363., 864., 941.). Ugyanakkor a betöltés, a tájolás, a helyzet alapján valószínűsíthető, hogy a hiány a rablás következménye: így az alábbiakban ezekkel mint temetkezésekkel számolunk. További 3 esetben merült föl, hogy sír lehetett (30., 37. és 49.), a csontok és leletek hiánya vagy a leletek jellege, a sírok helyzete alapján a kérdést egyértelműen nem lehet eldönteni, így ezeket az értékelés során kihagytuk.

A TEMETŐ SZERKEZETE

A két elkülönülő sírcsoport között 120–130 méter hosszú „üres” sáv jelentkezett. Jóval „népesebb” a DNy-i csoport (46 sír), mely egy kb. 130×20–25 méteres területen helyezkedett el. Ennek északi szélén eléggé jól meghatározhatóan két sírsor látszik, amelyeket nagyjából középtájon kb. 10–15 méter szélességben kibányásztak. A két sortól délebbre további sírsor-kezdemények vehetők ki, de itt már kevésbé egyértelműen.

A csoport sajátossága, hogy a gerinc déli lejtőjén helyezkedik el, azaz a vázak fejjel a mélyülő rész irányában feküdtek, ami valószínűvé teszi, hogy az erózió a területet erősen átformálhatta.

Ennek a csoportnak az északi sírsora: 918., 920., 901., 864a, 864., 865., 859., 837., a kibányászott rész után 606., 459., 443., 398., 279. és 228. objektum (14 sír: 2 nő, 8 férfi, 1 gyerek és 3 meghatározatlan).

A 2. sor: 928., 919., 904., 851., 852., 846., 843., 795., majd a kibányászott rész utáni folytatása: 615., 392., 380., 375., 363., 210., 203. objektum (15 sír: 5 nő, 3-3 férfi, gyerek és meghatározatlan, továbbá 1 *juvenis*).

Talán egy következő, 3. sírsor dél felé: 963., 962., 944., 932., 927., 926., 836., 608., 368., 371. objektum (10 sír: 6 nő, 2 gyerek és 2 meghatározatlan).

Még bizonytalanabb – és hiányosabb – a legdélibb, 4. sírsor: 955., 941., 782., 828., 592. és a 590., 358. objektum (7 sír: 1 férfi, 2-2 nő, gyerek és meghatározatlan).

Amennyiben a sírsorok meghatározása elfogadható, akkor egyfajta nemi differenciálódás látszik – az 1. sorban zömmel férfiak, a 2-dikban kicsit több nő és gyerek, de kiegyenlített, a 3. és 4. sorban nő- és gyerek dominancia – még akkor is, ha figyelembe vesszük, hogy viszonylag nagyszámú a meghatározatlan. Hasonló nemi elkülönülést már több temetőben megfigyeltek.⁷⁴

A temető ezen a részen biztosan tovább húzódik NyÉNy felé, a feltáratlan területre.

Egészen más képet mutat az ÉÉK-i csoport, melyhez 13 sír tartozott: 2., 8., 11–12., 18., 27., 29., 32.,

⁷⁰ LŐRINCZY 2020, 443. kép.

⁷¹ BENDE–LŐRINCZY 1997, 40. kép.

⁷² A kérdésre, hogy egy temető két sírcsoportjáról vagy két temetőről kell-e beszélnünk, lejjebb visszatérünk.

⁷³ A 203. sírről nem tudtuk eldönteni, hogy császár- vagy Árpád-kori. (Vö. a 6. és 42. jegyzettel!)

⁷⁴ KULCSÁR 1998, 79–81; NAGY 2014, 124.

34., 41., 47., 51–52. (3 nő, 4 férfi és 6 meghatározatlan).⁷⁵ Itt a temetkezések elszórtan helyezkedtek el, ha egyáltalán létezett sor, akkor az inkább É–D-i. Ezek a temetkezések meglehetősen sekélyen kerültek elő, és gyerek nem volt közöttük. Ez arra utalhat, hogy a mezőgazdasági munka több sírt elpusztíthatott.

Meg kell itt említenünk még egy leletegyütttest, nevezetesen a 492. avar sír környékén talált szórvány tárgycsoportot, melynek összetétele (orsókarika és nagyobb mennyiségű gyöngy) egy női temetkezésre utal. Ugyanakkor az említett avar temetkezés mindkét szarmata temetőrészről távol – legalább 55 méterre – feküdt. Teljesen nem zárhatjuk ki, hogy a többiek közül elkülönítve temettek el egy asszonyt, de ez egyértelműen nem mondható ki.

Temetkezés körülárkolását egyetlen esetben sikerült megfigyelnünk (919. sír), a DNY-i csoport 2. sír-sorában. Szokatlan módon egy *infans* I. (4–5 éves) gyermek temetkezését jelölték. Hasonlóra van ugyan példa – pl. Madaras-Halmok 266. sír⁷⁶ –, de csak ritkán fordul elő. A szegvári további egyedisége, hogy az árok bejárata északról nyílt, és a csontok helyzete is fordított tájolásra utal.

Az egyetlen szuperpozíció is a körárkos temetkezéshez kötődik, amennyiben a 904. – ugyancsak gyermek – sírját a körárok keleti szakaszára ásták rá.

A SÍROK KIALAKÍTÁSA

A gödrök formája és mérete

A gödrök alaprajza zömmel téglalap, lekerekített sarkokkal, illetve végekkel. Trapéz alaprajzot egy esetben (34. sír – 6. kép 6–7) regisztráltunk, azonban a fejnél és lábnál mért szélesség közti eltérés mindössze 15 cm, azaz elhanyagolható, így valószínűleg nem tudatos alakításról van szó. A két ovális alaprajz (27. és 926. sír – 6. kép 1 és 41. kép 6) esetében pedig felmerül, hogy a bolygatás, illetve a rablás következtében előállt bontási nehézség következménye.

Három esetben (2., 29. és 363. sír) padkát alakítottak ki, kettőnél az egyik oldalon, a 363. objektumban (9. kép 3) mindkét oldalon.

Két ízben a gödör alja teknős volt (782. és 859. sír – 30. kép 5; 38. kép 1).

Sír	Tájolás	H.	Sz.	M.	m ²	m ³	Sírindex	Bolygatás	Lelet ⁷⁷	Nem	Egyéb
ÉK-i sírcsoport											
2.	124°	205	85	53	1,7	0,9	2,4	modern bolygatás	nincs	?	padka
8.	158°	263	62–74	14–17	1,9	0,3	3,5	alapos rablás ⁷⁸	1	?	
11.	184°	267	75–120	10–13	3,2	0,4	2,2	csont sincs	nincs	?	
12.	184°	340	85–135	15–20	4,6	0,9	2,5	alapos rablás	3	férfi	koporsó
18.	331°	–	–	–	–	–	–	modern bolygatás	3	nő	zsugorított
27.	157°	260	60–70	15	1,8	0,3	3,7	felsőtest rabolt	3	?	vége bizonytalan
29.	137°	260	95	24–39	2,5	1	2,7	csont sincs	nincs	?	padka
32.	177°	210	65	15–20	1,4	0,3	3,2	alapos rablás	3	férfi	

⁷⁵ Ezen a részen volt valamennyi olyan objektum, amelyről nem tudtuk egyértelműen eldönteni, hogy sír volt-e vagy a településhez tartozott.

⁷⁶ KŐHEGYI–VÖRÖS 2011, 93.

⁷⁷ A meghatározhatatlan vasmaradványokat nem vettük itt figyelembe.

⁷⁸ Alapos rablásnak nevezzük, amikor a teljes sírt felforgatták a fosztogatók, a csontok vagy egy halomba dobálva kerültek elő, vagy alig maradt közülük néhány töredék a gödörben.

Sír	Tájolás	H.	Sz.	M.	m ²	m ³	Sírex	Bolygatás	Lelet	Nem	Egyéb
34.	161°	230	100	15–20	2,3	0,5	2,3	medencéig rabolt	1	férő	
41.	164°	250	60	20–25	1,5	0,4	4,2	bolygatatlan ⁷⁹	2	férő	lepel v. koporsó
47.	170°	245	kb. 80	–	2	–	3	bolygatatlan ⁸⁰	1	?	
51.	150°	285	85	?	2,4	–	3,3	mellkas rabolt	6	nő	
52.	134°	–	–	–	–	–	–	bolygatatlan	4	nő	
<i>DNy-i sírcsoport 1. sor</i>											
228.	171°	–	–	–	–	–	–	alapos rablás	1	férő	
279.	164°	–	–	–	–	–	–	alapos rablás	1	férő	robosztus
398.	170°	–	–	–	–	–	–	lábíg rabolt	1	férő	
443.	150°	–	–	–	–	–	–	fejtől lefelé rabolt	nincs	gyerek	
459.	162°	270	80	150	2,2	3,2	3,4	alapos rablás	nincs	?	
606.	170°	270	85	130	2,3	3	3,2	felsőtest rabolt	4	férő	mongolid jegyek
837.	350°	350	100	100	3,5	3,5	3,5	alapos rablás	nincs	férő	
859	180°	200	80	103	1,6	1,6	2,5	bolygatatlan	3	férő	teknős alj
864.	165°	200	100	125	2	2,5	2	csont sincs	nincs	?	
864a.	?	–	–	60	–	–	–	modern bolygatás	1	nő	
865.	?	–	–	–	–	–	–	csont sincs	1	?	
901.	174°	193	87	77	1,7	1,3	2,2	modern bolygatás	2	férő	
918.	170°	276	118–150	25	4,1	1	1,8	felsőtest rabolt	3	nő	
920.	170°	225	105	130	2,4	2,1	2,1	alapos rablás	2	férő	
<i>DNy-i sírcsoport 2. sor</i>											
203.	102°	–	–	–	–	–	–	modern bolygatás	nincs	férő	lehet Árpád-kori zsugorított
210.	180°	250	110	110	2,7	3	2,3	csont sincs	nincs	?	
363.	166°	170	85	110	1,4	1,5	2	csont sincs	nincs	?	koporsó, padka
375.	165°	250	135	125	3,4	4,2	1,8	alapos rablás	3	<i>juvenis</i>	koporsó
380.	170°	260	90	10	2,3	0,2	2,9	Árpád-kori bolygatás	nincs	?	
392.	170°	330 felett	100	kb. 20	3,3	0,7	3,3	alapos rablás	nincs	férő	
615.	160°	270	95	110	2,6	2,8	2,8	alapos rablás	1	nő	
795.	163°	219	118	65–70	2,6	2,3	3,6	alapos rablás	7	nő	koporsó
843.	170°	260	125	110	3,2	3,6	2,1	alapos rablás koporsón belül	2	nő	koporsó
846.	154°	215	75	90	1,6	1,5	2,9	talán bolygatatlan	8	nő	
851.	160°	260	110	125	2,9	3,6	2,4	valószínűleg rabolt	1	nő	
852	150°	–	–	80	–	–	–	mellen rabolt	1	férő	
904.	?	–	–	–	–	–	–	?	nincs	gyerek	
919.	360°	258	108		2,8		2,4	talán bolygatatlan	1	gyerek	kőrákos
928.	180°	215	80	55	1,7	0,9	2,7	talán bolygatatlan	1	gyerek	

⁷⁹ A földmunka bolygatta ugyan, de jól érzékelhető volt, hogy nem rabolták ki.

⁸⁰ A földmunka bolygatta ugyan, de jól érzékelhető volt, hogy nem rabolták ki.

Sír	Tájolás	H.	Sz.	M.	m ²	m ³	Sírindex	Bolygatás	Lelet	Nem	Egyéb
<i>DNy-i sírcsoport 3. sor</i>											
368.	180°	265	85	95	2,2	2,1	3,1	alapos rablás	2	nő	
371.	160°	320	118	125	3,8	4,7	2,7	alapos rablás	1	nő	
608.	160°	275	105	190	2,9	5,5	2,6	alapos rablás	1	?	
836.	?	–	–	85	–	–	–	alapos rablás	1	nő	
926.	180°	290	125	45	3,6	1,6	2,3	alapos rablás	1	nő	ovális alaprajz
927.	180°	170	70	35	1,2	0,4	2,4	modern bolygatás	nincs	gyerek	
932.	180°	300	110	65	3,3	0,7	2,7	alapos rablás	1	nő	
944.	180°	285	115	110	3,3	3,6	2,5	alapos rablás	2	?	
962.	180°	170	90	88–98	1,5	1,5	1,9	alapos rablás	nincs	gyerek	
963.	180°	285	125	90–95	3,6	3,4	2,3	valószínűleg rabolt	1	nő	
<i>DNy-i sírcsoport 4. sor</i>											
358.	205°	–	–	–	–	–	–	bolygatatlan	3	gyerek	
590.	190°	–	–	–	–	–	–	mellen rabolt	nincs	nő	
592.	190°	–	–	90	–	–	–	jobb oldala rabolt	5	nő	
782.	180°	195	75–80	115	1,6	1,8	2,4	bolygatatlan	3	gyerek	teknős alj, koporsó
828.	180°	295	110–125	35	3,7	1,3	2,4	alapos rablás	3	férfi	koporsó, mész
941.	180°	265	100–110	70–80	2,9	2,3	2,4	csont sincs	nincs	?	
955.	180°	270	112	97–105	3	3,2	2,4	alapos rablás	nincs	?	koporsó

1. táblázat: Szegvár-Oromdűlő. A sírok fő paraméterei

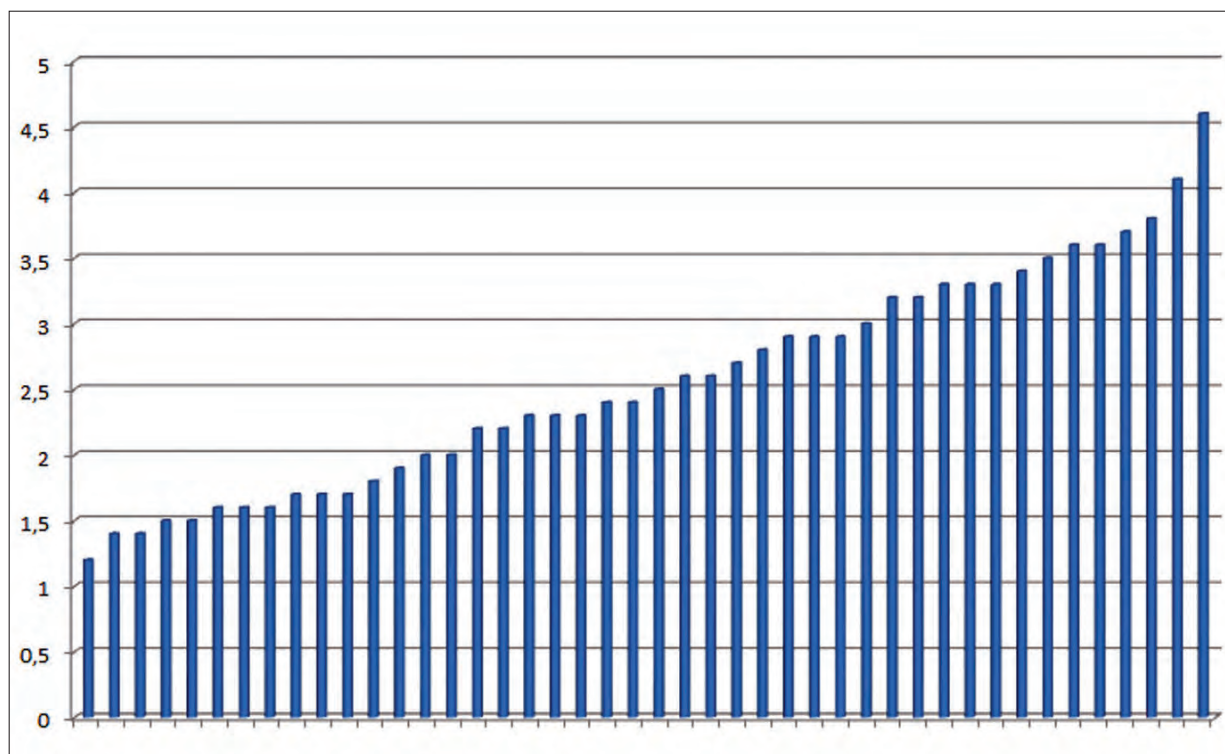
Ha a sírok méretét és formáját vizsgáljuk, megállapíthatjuk, hogy az igen széles skálán mozog. Így a hosszuk 170 és 350 cm, a szélességük 70 és 135 cm, felületük 1,2 és 4,6 m² közötti (2. táblázat; 46. kép). Mind az ÉK-i sírcsoportban, mind a DNy-i valamennyi sírsorában akadnak kisebb és nagyobb, hosszabb és rövidebb gödrök egyaránt. Míg az ÉK-i csoportban és a DNy-i 2. sírsorban 1–2 kiemelkedő méretű temetkezés akad, a zömük 2,5 m² alatti, addig a DNy-i 2., 3. és 4. sorában inkább a nagyobb gödrök jellemzőek: kétszer annyi a 2,5 m² feletti, mint alatti (47. kép).

Csoport	Hossz		Szélesség		Felülete		Sírindex	
	Legkisebb	Legnagyobb	Legkisebb	Legnagyobb	Legkisebb	Legnagyobb	Legkisebb	Legnagyobb
ÉK-i	205	340	85	135	1,4	4,6	2,2	4,2
DNy-i 1. sor	193	350	80	150	1,6	4,1	1,8	3,5
DNy-i 2. sor	170	330	75	130	1,4	3,4	1,8	3,6
DNy-i 3. sor	170	320	70	125	1,2	3,8	1,9	3,1
DNy-i 4. sor	195	295	80	125	1,6	3,7	2,4	2,4

2. táblázat: Szegvár-Oromdűlő. A sírok méretdatái sírcsoportonként

A szarmatákkal foglalkozó szakirodalomban visszatérő problémaként merül fel, hogy a társadalom képét csak nehezen tudjuk vázolni. A nagymérvű rablás erősen torzítja a leletanyag alapján megrajzolható képet. Felmerült az a lehetőség, hogy a sírok méretéből kiindulva tegyünk kísérletet egy társadalmi piramis rekonstrukciójára.⁸¹ A szegvári temető e tekintetben értékelhető sírjainak száma alacsony (44) ahhoz,

⁸¹ NAGY 2014, 119–124; ISTVÁNOVITS–KULCSÁR 2014, 442–443; ISTVÁNOVITS–KULCSÁR 2018, 255.

46. kép. Szegvár-Oromdűlő. A sírok felszínének eloszlása (m²)

hogy jól össze tudjuk vetni a korábban elemzett temetőkkal, de még így is megállapítható, hogy hasonló képet kapunk. Nagyobb gödröket csak korlátozott számban ástak. Szegváron az átlagos méret 2,55 m², azaz kicsit több, mint a szarmata sírok Kulcsár Valéria által meghatározott átlagos nagysága (1,5–2 m²).⁸² Nagyobb, mint akár a madarasi temető 2,38 m²-es átlaga vagy a Budapest, Péceli úti körárok nélküli temetkezések 1,96 m²-e.⁸³ Ez talán abból adódik, hogy Szegváron hiányoztak mind az 1 m² alatti, mind – 2 kivétellel – a 4 m² feletti sírok. Itt tehát nem érvényesül teljesen Nagy Margit azon megállapítása, hogy a sírok méretének növekedésével fordított arányban mutatható ki a számuk, tehát a nagyobb méretű gödrök jóval ritkábbak, mint a kisebbek.⁸⁴ Az itt eltemetettek akár nagyjából azonos réteghez tartozóknak tekinthetők, azaz hiányoznak a „vezetők” (47. kép). A két legnagyobb méretű sír (12. és 918. sír) ki volt fosztva, de a megmaradt leletanyag (12. sír: bronzfibula, vascsat, kova, csiholó; 918. sír: vasár, orsó, edény) nem tűnik különösebben gazdagnak.

Nagy Margit igyekezett összefüggéseket találni a gödörméret, a nem és az életkor között.⁸⁵ Szegváron ilyen vizsgálatra nagyon kevés objektum volt alkalmas (3. táblázat).

A kimutatás alapján (3. táblázat) Szegváron nem érvényesül az a Péceli úti temetőben kimutatott tendencia, hogy inkább az *adultus* korúakat, illetve a nőket temették a nagyobb sírokba.⁸⁶

Összességében a rablás mértéke, a megmaradt arany fibulafedlap, aranyozott ezüstfibula és a sírméretek alapján egy kiemelkedő vezetők nélküli, de viszonylag előkelő csoport (Nagy Margit némileg improvizatív szóhasználatával: az arisztokrácia „kísérete”, szabad harcosok és családtagjaik) temetőrészletével lehet dolgunk.

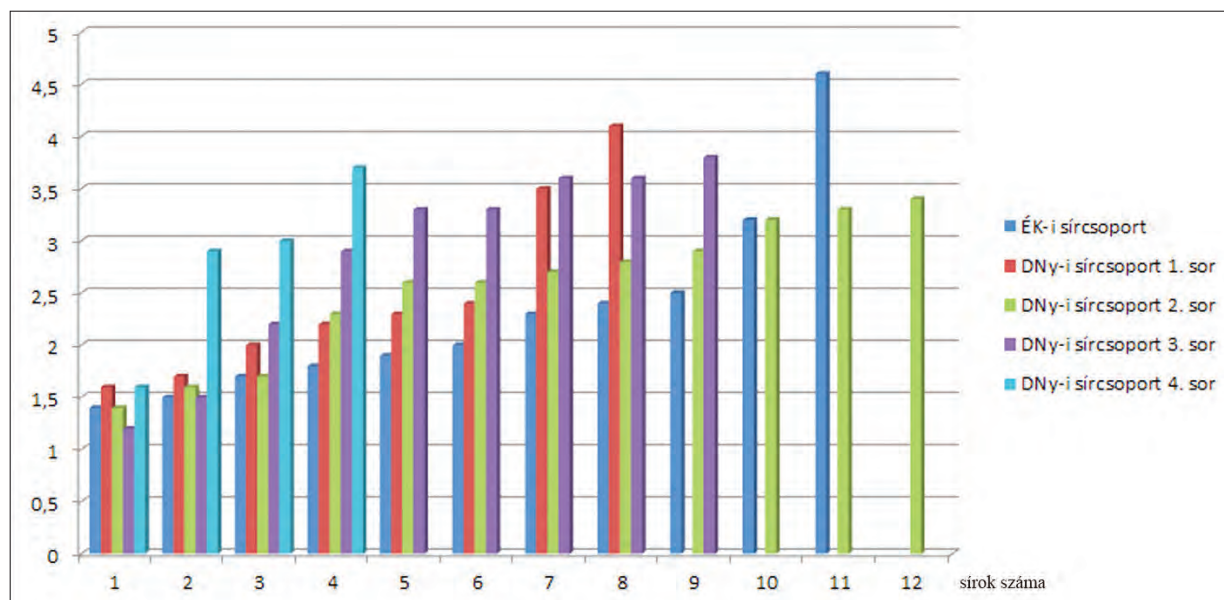
⁸² KULCSÁR 1998, 26.

⁸³ ISTVÁNOVITS–KULCSÁR 2018, 255.

⁸⁴ NAGY 2014, 121.

⁸⁵ NAGY 2014, 119–124.

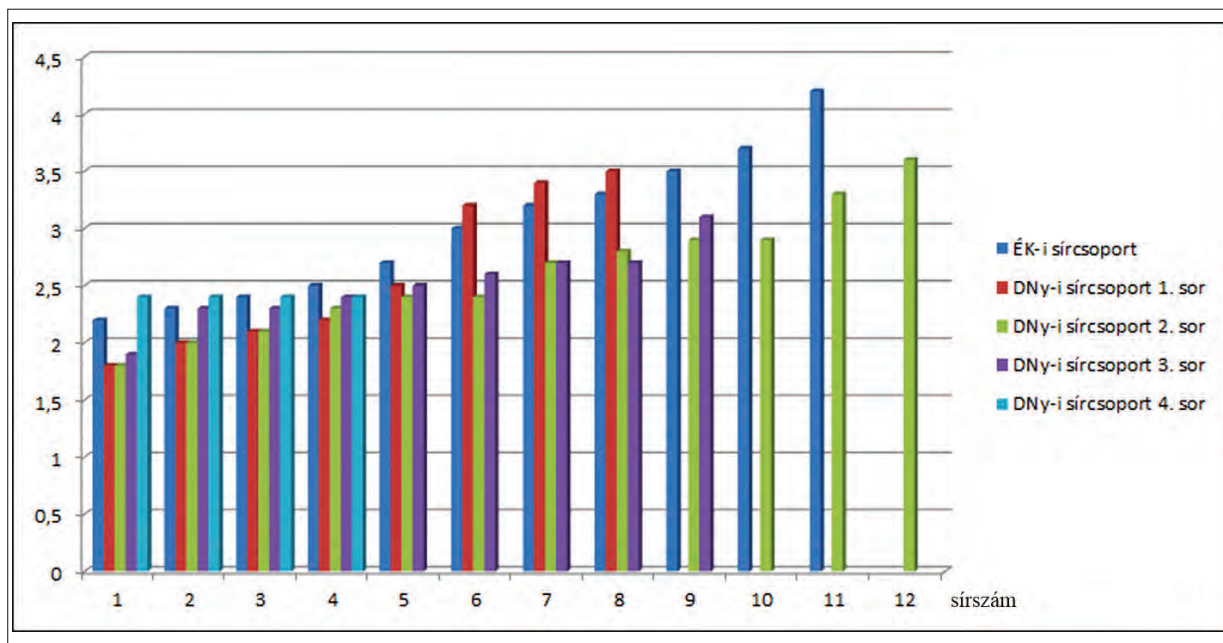
⁸⁶ NAGY 2014, 120–121.

47. kép. Szegvár-Oromdűlő. A sírok felszínének eloszlása (m²) sírcsoportonként

Sírszám	Sírméret (m ²)	Nem	Életkor
927.	1,2	–	gyerek
32.	1,4	férfi	23-x
962.	1,5	–	gyerek
859.	1,6	férfi	maturus
846.	1,6	nő	23-x
782.	1,6	–	gyerek
901.	1,7	férfi	adultus
928.	1,7	–	gyerek
368.	2,2	nő	23-x
34.	2,3	férfi	23-x
606.	2,3	férfi	adultus
920.	2,4	férfi	adultus
51.	2,4	nő	maturus
615.	2,6	nő	adultus
795.	2,6	nő	23-x
919.	2,8	–	gyerek
851.	2,9	nő	23-x
843.	3,2	nő	maturus
392.	3,3	férfi	maturus
932.	3,3	nő	23-x
375.	3,4	–	juvenis
837.	3,5	férfi	adultus
926.	3,6	nő	23-x
963.	3,6	nő	23-x
828.	3,7	férfi	maturus
371.	3,8	nő	23-x
918.	4,1	nő	adultus
12.	4,6	férfi	23-x

3. táblázat: Szegvár-Oromdűlő. A sírok méretének megoszlása a nemek és életkorok szerint

48. kép. Szegvár-Oromdűlő. A sírindex eloszlása sírcsoportonként

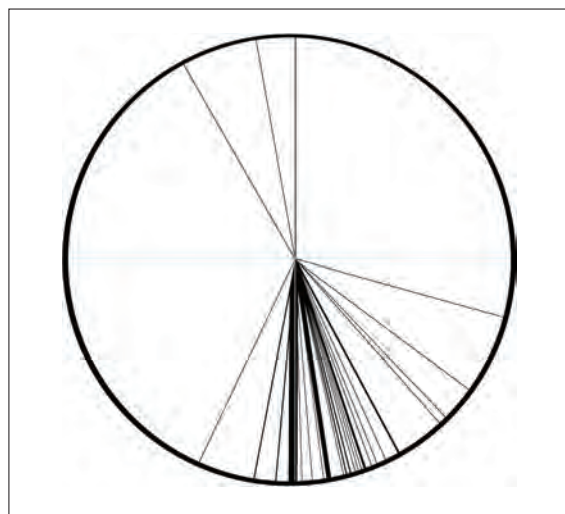
A csoport sírjai meglehetősen hosszúak, valamennyi 2 m feletti, a leghosszabb (nem bolygatásból adódóan) az aranyfibulás 51. sír a maga 285 cm-ével. Ugyanakkor a gödrök keskenyek, szélességük többnyire 1 m alatt marad.

A sírformára utaló sírindex kevésbé tűnik változatosnak, mint a sírméret (1–2. táblázat, 48. kép). Az index 1,8 és 3,2 közt mozog, ennél keskenyebb gödröt csupán 6 esetben regisztráltunk (3,3–3,5 index-szel 4, 3,7-tel 1, 4,2-vel 1). Az átlag 2,7, azaz a viszonylag hosszú, keskeny gödrök a jellemzőek.

A sírok tájolása

A sírok tájolása zömmel D–É-i (14 pontosan 180°), némi eltéréssel főleg nyugati (29), kevésbé keleti (5) irányban (49. kép). 150° és 205° közötti 49 sír irányítása, ettől keletre nagyobb mértékben 4 sír tért el, közülük 3 az ÉK-i csoportban van (2. sír – 124°, 52. sír – 134°, 29. sír – 137°), a DNY-i részen a 203. sír. Ez utóbbi tér el a leginkább, ez K–Ny 102° tájolású, megjegyzendő, hogy ez az a temetkezés, amellyel kapcsolatban felmerült, hogy Árpád-kori, így csak feltételesen soroltuk a császárkori temetőhöz. A tájolás mindenesetre ellene szól a római kori besorolásnak.

Az ÉK-i sírcsoportban egy (18. sír: 331°), a DNY-i ban két (837. sír: 350° és 919. sír: 360°) fordított tájolású temetkezést találunk. Az ÉK-i szélső sírnak tűnik, további különlegessége, hogy benne zsugorított helyzetű váz volt, leletei közül kiemelkedik az aranyozott ezüstfibula; az utóbbi kettő a sírsor közepén volt, a 837. lelet nélküli, kifosztott temetkezés, a 919. gyerekről már esett szó: a temetőrész egyetlen körárkos sírja.

49. kép. Szegvár-Oromdűlő. A sírok tájolása

A halottak és földbe helyezésük

Az 59 temetkezés közül 38 esetében sikerült Marcsik Antóniának kort és/vagy nemet meghatároznia (4. táblázat). A nemi megoszlás ez alapján a temető egészére nézve reálisnak látszik – 15 nő és 15 férfi mellett 1-1 fiatal és nagyobb gyermek, valamint 7 kisgyerek. Ugyanakkor szokatlan az eltemetettek halálózási korának megoszlása, elsősorban a férfiaknál, gondolunk itt a 4 *adultus* mellett a 7 *maturus* és 1 *senium* halottra.

Kor			Száma	Sírszámok
Infans I		azaz 0–6 éves	6	358., 443., 919., 927., 928., 962.
Infans II		azaz 7–14 éves	1	782.
Juvenis		azaz 15–22 éves	1	375.
Felnőtt nő			15	
	Adultus	azaz 23–39 éves	3	615., 836., 918.
	Maturus	azaz 40–59 éves	3	18., 51., 843.
	Meghatározhatatlan	azaz 23–x éves	9	371., 590., 592., 846., 851., 864., 926., 932., 963.
	A leletek alapján		3	52., 368., 795.
Felnőtt férfi			15	
	Adultus	azaz 23–39 éves	4	606., 837., 901., 920.
	Maturus	azaz 40–59 éves	7	41., 228., 392., 398., 828., 852., 859.
	Senium	azaz 60–x éves	1	203.
	Meghatározhatatlan	azaz 23–x éves	3	32., 34., 279.,
	A leletek alapján		1	12

4. táblázat: Szegvár-Oromdűlő. A temetkezések antropológiai megoszlása Marcsik Antónia vizsgálata alapján

A koponyák közt hosszú koponyájú (dolichomorph – 41. és 392. férfi, valamint 51. nő) és rövid koponya jellegű (brachymorph – 606. és 828. férfi, valamint 615. nő, és ide tartozik a 155. gödörbe bedobott fiatal nő is) egyének egyaránt előfordultak. A szarmata közösségekben időközönként feltűnő mongolid jegyek sem hiányoztak (az 592. nő lapátfoga és a 606. férfi homloka). Testmagasságot mindössze 4 esetben sikerült kalkulálni: a nőknél 153–156 cm-t (18., 936. és 843. sír), a 228. férfinál 170 cm-t. Ezeket az adatokat három esetben egészíthetjük ki a sírban mért vázhosszal: az 51. nő 149 cm, a 41. férfi 162 cm, végül a 47. – nem meghatározott nemű – váz 170 cm.

A szegvári közösség tagjai eléggé jó egészségnak örvendtek – a férfiak viszonylag magas halálózási kora is erre utalhat. 12 patológiás esetet sikerült Marcsik Antóniának regisztrálnia. Közülük az egyetlen *senium* férfi (203. sír) már több problémával küszködött (ízületi gyulladás, enthesopathia, degeneratív porckorongelfajulás, két ágyéki csigolya összezsugorodása). Vele kapcsolatban azonban meg kell jegyeznünk, hogy az sem biztos, hogy a császárkori közösség tagja volt: felmerült, hogy a 10–11. századi temető egy sírjáról van szó.

Csontritkulást 2-2 nő és férfi (51., 836., 41., 852. sír) esetében mutatott ki a vizsgálat. Ízületi gyulladásban szenvedett 1-1 nő és férfi (843. és 828. sír), további gyulladásos esetet (enthesopathia) egy férfinél (392. sír), illetve a gödörben (telepobjektumban) talált fiatal lánynál (155. obj.) mutatott ki a vizsgálat. A csípőcsont és keresztcsont kezdeti elcsontosodása jelentkezett a 228. sír férfinél, akinek bal kulcs-csontján gyógyult törés látszott (tengelyeltéréssel). A legkomolyabb betegség lenyomata két egymással szomszédos sírban fekvő kisgyerek (a 919., négy-öt éves és a 928., három-négy éves) esetében feltételezhető: Marcsik Antónia a koponya belső felszínén sűrű érhalózat nyomaira bukkant. Ez nagy valószínűséggel a meningitis (agyhártyagyulladás) következménye. A betegség fertőz, így talán nem véletlen, hogy két egymás közelében fekvő gyermeknél mutatható ki.

A halottakat hanyatt, nyújtott helyzetben helyezték a sírba, kivéve a 18. sírban egy *maturus* nőt, aki a jobb oldalán feküdt, fordított tájolással, azaz fejjel északra, valamint a 203., bizonytalan korú – esetleg Árpád-kori – sírban egy *senium* férfit, akinek a kezét az áll alá, lábát a has elé erősen felhúzták.⁸⁷

A testet általános szokásként rönkkoporsóba helyezték. 8 esetben lehetett használatát többé-kevésbé regisztrálni (12., 315., 363., 782., 795., 843., 828., 955. sír). A 41., bolygatatlan férfiváz esetében a csontok helyzete alapján nem dönthető el, hogy koporsóban, lepelbe vagy bőrbbe csavarva temették-e el. A koporsókapcsok hiányoztak, csupán a 843. sírból előkerült vékony vaspánttal (34. kép 2) kapcsolatban merült föl ennek – a kis méret miatt nem egyértelmű – lehetősége. Ugyanez a helyzet a 492. sír környékéről származó vaskapocs töredékével (27. kép 6.).

A koporsók méretéről kevés adattal rendelkezünk. A 782. sír gyerekének esetében 126×30–36 cm-es lehetett. A felnőtteknél 50–80 cm széles – nyilván a méret attól is függ, hogy milyen magasságban sikerült megfigyelni a rönkkoporsó jelentkezését. A hosszát csak a 828. sírban sikerült meghatározni.

Ez utóbbiban, egy *maturus* férfi sírjában a vizsgálatok meszet mutattak ki. A meszes alátét készítését Kulcsár Valéria archaikus vonásként tárgyalta az alföldi szarmaták körében.⁸⁸ Az újabb adatok arra utalnak, hogy nem (csak?) alátétként került mészsírt a sírba. Szegváron 205×67 cm-es feltalán, 1,5–2 cm vastagságban jelentkezett, illetve ezen belül mindenhol regisztrálható volt feltalánokban, különösen jól az északi részen, valamint az edény alatt és a láb körül. Ez alapján elképzelhető, hogy a koporsót „bélelték” vele. Párhuzamul kínálkozik Madaras–Halmok 262b, jelöletlen temetkezése, ahol a „fegyveres (kardos) férfi S alakú kapcsokkal összefogott rönkfa koporsóban feküdt, amelynek a külső oldalán kapocstól kapocsig észlelni lehetett a mésznyomokat.”⁸⁹ Madarason további 9 körárkos női sírből került elő 0,3–3 cm vastag rétegben mészsír a sír alján, illetve az oldalfalakon. A 13. sírban például 48 cm magasságig.⁹⁰ Vörös Gabriella értelmezése szerint a koporsó „meszelése” a sír a halott háza’ gondolatkörbe tartozhat.⁹¹

Rablás, bolygatás a temetőben

Mind az ÉK-i, mind a DNy-i sírcsoport erősen rabolt (50. kép). Az 59 temetkezés közül 34-et biztosan kifosztottak (57,6%), további 8 esetben ez valószínűsíthető – a csontvázak megtartása rendkívül gyatra, így egy-két esetben nem egyértelmű a rablás. A rabolt temetkezések tehát 57,6–71,2% között lehettek. Nem tudjuk, kifosztották-e a későbbi (avar, Árpád- vagy modern kori) bolygatásoknak (6 eset) áldozatul esett sírokat.

Mindez összefoglalva annyit jelent, hogy az eltemetettek több mint felét, lehet, hogy 2/3-át érintette a rablás. A biztosan érintetlen temetkezések (18., 41., 47., 52., 203., 358., 782., 846., 859., 919. és 928. sír) száma – 11 (18,6%) – talán még árulkodóbb, mint a biztosan kifosztottaké.

A rablásokkal kapcsolatban sajátos, hogy az érintetlen temetkezések ugyan zömmel a temető szélein kerültek elő, azonban közöttük van az egyetlen körárkos (919. sír) sír és annak szomszédai (901. és 928. sír).

Az erőteljes rablás alapján egy eredetileg „gazdag” temetőről lehet szó.

A fosztogatás ellenére csak minden harmadik sírban nem volt egyáltalán régészeti lelet (18 eset – 30,6%), közülük 5-ből az emberi maradványok is hiányoztak. A bolygatatlanok közül mindössze a 928. gyerek és a nem egyértelműen császárkori 203. férfi mellett nem fordult elő régészeti tárgy.

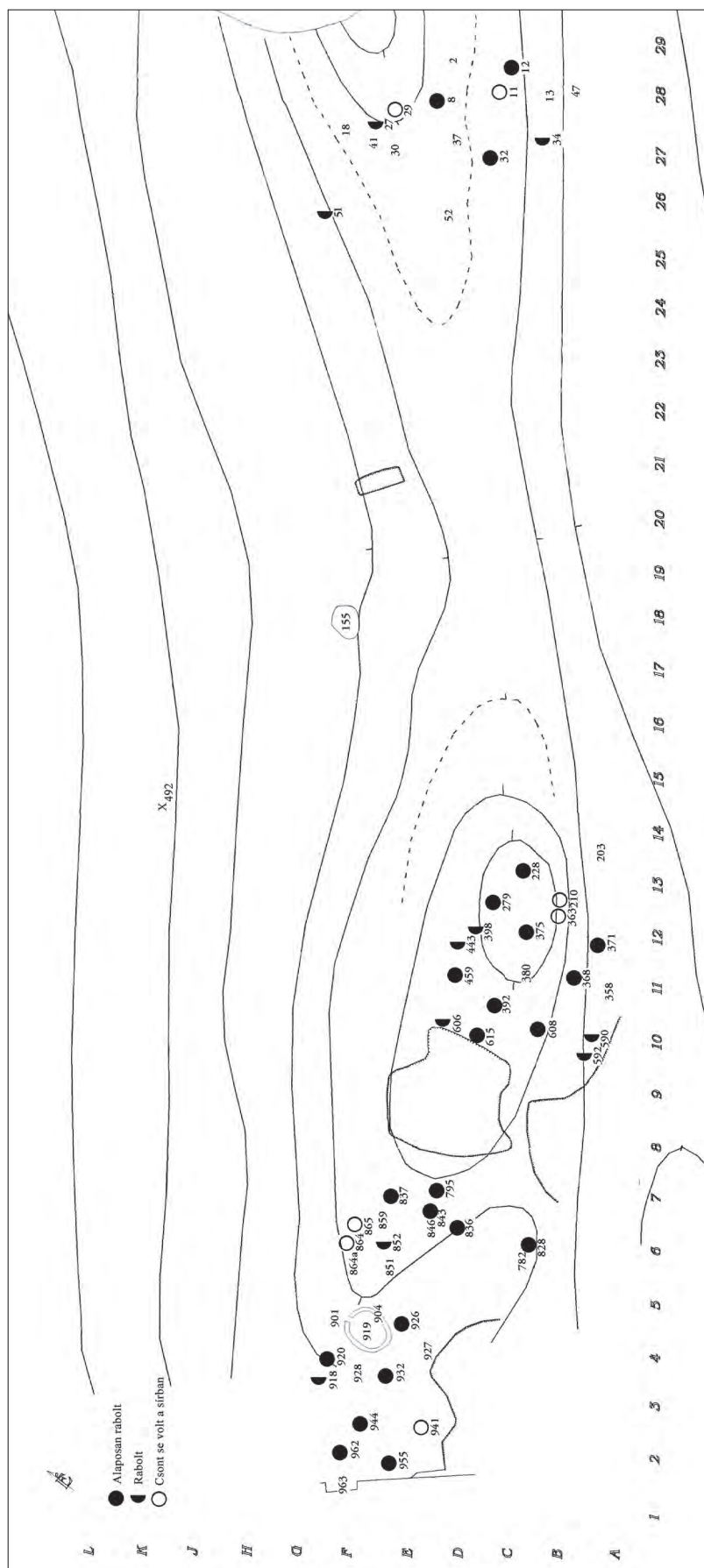
⁸⁷ Kulcsár Valéria szerint „az összes ismert esetben nőket temettek el zsugorított pozícióban” (KULCSÁR 1998, 33). Megfigyelését az újabb feltárások igazolni látszanak (NAGY 2018b, 20–26), ami egy további argumentum a mellett, hogy a 203. sír nem a szarmata temetőhöz tartozott.

⁸⁸ KULCSÁR 1998, 27.

⁸⁹ KŐHEGYI–VÖRÖS 2011, 251–252.

⁹⁰ KŐHEGYI–VÖRÖS 2011, 251.

⁹¹ KŐHEGYI–VÖRÖS 2011, 251.

50. kép. Szegvár-Oromdűlő. A kirabolt temetkezések

A két temetőcsoport rablottsága közel azonos mértékű (50. kép), leginkább talán a DNy-i csoport dombtetőn elhelyezkedő részét érintette. Nincs jelentős eltérés az egy sírra jutó leletek számában sem.

Az ÉK-i csoport sajátossága, hogy innen került elő az aranyozott ezüstfibula és a színarany fibulafedlap. Az erőteljes rablottság mellett ez figyelemre méltó, egyúttal jelzi a rablás célját! Sajátos, hogy a két sír (18. és 51. sír) egymás mellett, a csoport szélén került elő. A 18. sírtól – amely ráadásul gépnymomban került elő – keletre mindössze 10 méternyire van a feltárás széle. Így elképzelhető, hogy ezen a részen több sír elpusztult.

A LELETEK ÉRTÉKELÉSE

Mint jeleztük, a temetkezések közel harmadából nem került elő lelet, további 3 ízben kizárólag egy vascsat (8., 34. és 228. sír), 2-ben csak vaskés (615. és 852. sír), 4-ben egyedüli melléklet egy-egy edény (398., 851., 864a., és 865. sír), 1 esetben a fibulán kívül nem volt egyéb (919. sír), 3 sírban csupán gyöngök fordultak elő (836., 932. és 963. sír), azaz 13 sír régészeti szempontból szegényesnek nevezhető. Hasonló képet mutat a leletek fémösszetétele. Összesen 57 fémleletet sikerült több-kevesebb biztonsággal meghatározniunk.⁹²

31 vastárgy (10 kés, 9 csat, 3 fibula 2-2, karperec, ár, tű, 1-1 övkarika, huzal és koporsókapocs) mellett kb. 25 meghatározatlan töredék vagy korrózió került elő – azaz az összes fémtárgy 54,4%-a.

14 bronztárgy (6 karperec, 2-2 fibula és fülbevaló, 1-1 pixis, tükör, veretes ládika és egy karika Cypraeával) – azaz az összes fémtárgy 24,6%-a.

	<i>Nincs lelet (sírszám)</i>		<i>Van lelet (sírszám)</i>		Összes
Talán nem sír	37, 49	2	30	1	3
Neme kérdéses	2, 210, 380, 459, 955	5	8, 27, 47, 608, 944	5	10
Nő antropológiai meghatározás	590	1	18, 51, 371, 592, 615, 836, 843, 846, 851, 864a, 918, 926, 932, 963	14	15
Nő a leletek alapján			52, 368, 795	3	3
Férfi antropológiai meghatározás	203, 392, 837	3	32, 34, 41, 228, 279, 398, 606, 828, 852, 859, 901, 920	12	15
Férfi a leletek alapján			12	1	1
Gyerek antropológiai meghatározás	443, 927, 962	3	358, 782, 919, 928	7	7
Gyerek megfigyelés alapján	904	1			1
<i>Juvenis</i> antropológiai meghatározás			375	1	1
Összes		18		41	59

5. táblázat: Szegvár-Oromdűlő. A lelet nélküli és leletet tartalmazó sírok nemek szerinti megoszlása⁹³

⁹² Itt figyelembe kell vennünk, hogy a vasak sokkal rosszabb állapotúak az egyéb fémeknél. Ha a 25 meghatározható vastárgyat és korróziót is figyelembe vesszük, az arány jócskán eltolódik: 68,3%.

⁹³ A táblázat csak az egyértelműen sírnak meghatározott objektumokat tartalmazza.

10 ezüstitárgy (4 denar, 3 karika, 1-1 fibula, fülbevaló és gyöngy) – azaz az összes fémtárgy 17,5%-a. Volt továbbá 1 aranyozott ezüstitárgy, illetve 1 arany fibulafedlap – azaz az összes fémtárgy 3,5%-a.

A fémleletek fele vas. Természetesen nem ez a legnagyobb számú lelet. Azt a gyöngyök jelentik: összesen 955 szem került múzeumba, persze azt hozzá kell fűznünk, hogy ez a mennyiség 22 tárgy-együtteshez (nyaklánc, tarsoly, ruhaszegély stb.) tartozik – azaz voltaképpen 22 leletként kell kezelnünk. Mellettük a leggyakoribb tárgy az edény: 15 temetkezésből említhetjük. 5 sírban fordult elő orsógomb vagy orsókarika (6 db). A további tárgytípusok (kova, kődarab, Cypraea) csupán 1-2 darabbal képviselik magukat.

Összességében 102, temetkezésből származó meghatározható leletről beszélünk, amelyek közül 60 a viselet részeként került sírba, mellékletnek tekinthető 40, továbbá volt 1 huzaldarab és egy koporsókapocs.

A leletek a nők és férfiak között nagyjából arányosan oszlanak meg, a gyerekeknél kisebb ez a szám (5. táblázat).

A nemek közti eltérés inkább abban nyilvánul meg, hogy míg a nőknél kétszer annyi a viseleti elem, mint a melléklet, addig a férfiaknál valamivel több a melléklet, mint a viseleti tárgy. A gyerekeknél az arány a nőkéhez hasonló.

Ha a két sírcsoportot, illetve azon belül a sírsorokat vizsgáljuk, a leletek eloszlásáról a következő képet kapjuk:

	Sír	Nincs lelet	1 lelet	Rabolt	Vas-tárgy	Bronz-tárgy	Ezüst-tárgy	Edény	Gyöngy	Viselet	Melléklet
ÉK-i csop.	13	3	2	6	11	3	1	4	5	17	14
DNy-i csop.	46	15	11	28	20	11	9	11	17	43	26
DNy-i 1. sor	14	4	4	9	10	0	2	5	0	6	12
DNy-i 2. sor	15	6	4	5	6	7	5	4	5	18	8
DNy-i 3. sor	10	2	3	10	2	0	0	0	9	10	1
DNy-i 4. sor	7	3	0	4	2	4	2	2	3	9	5
Összes	59	18	13	34	31	14	10	15	22	60	40

6. táblázat: Szegvár-Oromdűlő. A leletek megoszlása a temető szerkezetének tükrében⁹⁴

Az ezüst- és bronzleletek előfordulása együttesen valamivel gyakoribb a DNy-i csoportban. Ugyanakkor az is megállapítható, hogy a 20 lelet meglehetősen szerény mennyiség.

A DNy-i 1. sírsor leletei esetében feltűnő a gyöngyök hiánya. Oka, hogy mindössze 2 nő és 1 gyermek volt itt, a további temetkezések férfiaké. Talán ugyanez magyarázza, hogy a fémeken belül dominálnak a vasak. Ezzel ellentétben áll a 3. sor, ahol épp a gyöngyök relatíve nagy száma mutatható ki. Ennek két oka: egyfelől, hogy a sírok fele nőké, másfelől valamennyi temetkezés rabolt. Rablás után leginkább a meghatározhatatlan vasmaradványok (14 eset) és a gyöngyök maradtak meg. Feltűnő ez esetben az edények és orsónehezékek hiánya, amelyeket a fosztogatók ugyancsak nem szoktak elvinni.

A rablás után a legtöbb leletanyag a 2. sírsorban maradt meg. A 846. (ezüstitárgy, 3 ezüstkarika, bronz karperecpár, bronz fülbevaló, ezüstgyöngy) és a 795. sír (Cypraea csiga, ládika, tükör) a DNy-i csoport „leggazdagabb” temetkezése. A két sír éppen a szélén feküdt a homokkitermelésnek, amely alighanem a sírcsoport középső, módosabb részét pusztíthatta el.

⁹⁴ A táblázat csak az egyértelműen sírnak meghatározott objektumokat tartalmazza.

A VISELET RÉSZEI

Fülbevaló

Az egyetlen, biztosan fülbevalónak meghatározható lelet a 846. sírból került elő (35. kép 6). Bronz, hurkos-kampós záródású, egy szál huzalból készült. Jellemzője a hurok felőli végén a rövid (0,4 cm) visszatekerceselés.

További két karikatörredékről nem dönthető el, hogy fülbevalóhoz vagy rugós gyűrűhöz tartozott-e. Az egyik egy kis bronztröredék, mely egy ládikaveret társaságában volt (795. sír – 31. kép 6), a másik ezüst (358. sír – 22. kép 2). Minthogy az utóbbi esetében a koponyán zöld patinanyomot figyeltünk meg, valószínűleg eredetileg itt volt, azaz ezt is fülbevalónak tekinthetjük. Egy szálból készített, mérete hasonló lehetett a 846. sírban találtéhoz.

Ez utóbbi azért érdekes, mert növeli a gyermeksírból származó fülbevalók számát. Vörös Gabriella állapította meg 78 gyermektemetkezés alapján, hogy ennek az ékszernek a viselete náluk rendkívül ritka – mindössze 3 esetet regisztrált.⁹⁵ A madarasi temető ezt a számot újabb 7 esettel emelte. Ezek a 3. század közepére – 4. századra keltezhetők.⁹⁶ A nők ékszerviseletében gyakori a fülbevaló, azon belül is a hurkos-kampós záródásúak a legelterjedtebbek. Gyakoribb köztük a bronz, ritkább az ezüst. Többnyire párban viselték – Szegvár 846. sír esetében a szóló darabot magyarázhatja, hogy a sírt a munkások ásásával találták meg és eléggé megbolygatták.

Vaday Andrea megállapítása nyomán széles körben elterjedt az a nézet, hogy a típus keltezése a 2. század közepétől adatható. A korai példányok egy szálból készíttetek, rövid visszatekerceselésűek és kicsik, 1,5–2,5 cm átmérőjűek. A nagyobb példányokat – amilyen a szegvári is (átm. 2,8×3,1 cm) a 3. századtól kezdték viselni.⁹⁷

Nyakláncok

A temetőrésze a fémnyakláncok és torquesek hiánya jellemző.

Mint arra feljebb már kitértünk, 22 temetkezésből kerültek elő gyöngyök, melyeknek számát a szórványok tovább szaporítják. Ugyanakkor a gyöngyök elhelyezkedése – elsősorban a temetőrész komoly rablottsága miatt – a legtöbb esetben nem világos.⁹⁸ Két olyan sír volt – az 51. és az 592. –, amelyben elkülöníthető a nyaklánc. Előbbi *maturus* nő ékszere. A füzér 28 szemből állt: 20 a koponya mögött és a nyakon, 8 a mellkason került elő (11. kép; 12. kép 3–5). Összetétele: 16 karneol-, 7 kalcium-, 4 üveg- és 1 korallgyöngy.

Hasonló összetételű három nyakláncot idézhetünk a 2. század vége és a 3. század vége közé keltezett Abony 39. lelőhely 14. sírjából, ahol az egyik nyakláncot 19 karneol-, egy másikat 10 mészkő-, végül a harmadikat 4 üveggyöngy alkotta.⁹⁹ Feltehetőleg esetünkben is több lánc lehetett. A korall esetleg amulettként került valamelyik füzérbe.

Az 592. felnőtt nő nyakcsigolyáinál 9 üveggyöngy (28. kép 3) került elő.

A 358. sírban egy 3–4 éves gyermek mellett 3 borostyángyöngy volt (22. kép 3). Bár a gyöngyök helye nem világos, alighanem nyakban viselhette a kislány. A gyerekeknél viszonylag gyakran előfordul a néhány szemből fűzött lánc.¹⁰⁰

⁹⁵ VÖRÖS 2005, 130–131, 134, 137.

⁹⁶ KŐHEGYI–VÖRÖS 2011, 263–264.

⁹⁷ VADAY 1989, 45.

⁹⁸ Éppen ezért a gyöngyöket lejjebb külön is tárgyaljuk, ahol kitérünk azok típusára és kronológiájára funkciójuktól függetlenül.

⁹⁹ GULYÁS 2011, 141, 150, 21. tábla 10–11.

¹⁰⁰ KŐHEGYI–VÖRÖS 2011, 267–268.

A 846. felnőtt nő nyaka táján *in situ* maradt meg 3 kis ezüstkarika (35. kép 3) és egy szem gyöngy (35. kép 4). Valószínűleg a szórványként talált ezüstgyöngy (36. kép 1) ugyanennek az ékszernek a része lehetett. A váz felsőteste elporlott és – bár rablásra utaló nyomot nem figyeltünk meg – könnyen lehetséges, hogy a nyaklánc többi része a bolygatásnak esett áldozatul, de az sem zárható ki, hogy nem tartozott hozzá több gyöngy. Madarason volt olyan 3 nyaklánckarikás temetkezés, amelyikhez gyöngy nem tartozott (345. sír).¹⁰¹

A nyaklánckarikáknak keltező értéke nincsen, Vaday A. a 2. századtól a késő szarmata korig tartó használatát valószínűsíti,¹⁰² bár a „kora és középszarmata korban gyakoribbak”.¹⁰³

Az ezüstgyöngyök meglehetősen ritkán fordulnak elő. Ezek zömükben két félből összeállított, bikónikus, olykor csüngőként közölt tárgyak.¹⁰⁴ Rövidebb bikónikus darab az apátfalvi 189. síré.¹⁰⁵ Mindezek távol állnak a szegvári hordó alakú lelettől, így kronológiai helyzetük sem nyújt támpontot Szegvár esetében.

Összefoglalva a temető nyakláncait, azok nem térnek el az általános képtől. Mint arra lejjebb kitérünk, Nagy Margit gyöngyösszetételekre vonatkozó megfigyelései alapján 2–3. századiak.¹⁰⁶

Fibulák

Az időrend meghatározásához elsősorban a fibulákat vehetjük figyelembe.

7 temetkezésből (12., 18., 41., 51., 592., 846., 919.) került elő fibula, azaz a sírok 11,9%-ából, vagyis nem nevezhető gyakori leletnek (51. kép).¹⁰⁷ Zöme nők temetkezéséből származik, csak a 41. sírt határozták meg férfinak, illetve a 12. sír esetében a csat, kova és ár/csiholó alapján valószínűbbnek tűnik, hogy férfi volt a halott. A viseleti módra vonatkozóan kevés adattal rendelkezünk. Tény, hogy minden esetben egyetlen fibula fordult elő. Közülük a viseletnek megfelelő helyen lehetett a 41. sírban a mellkas közepén, illetve az 592. temetkezésben az állkapocs alatt, fejével lefelé.

A leletek közül három kéttagú, széles spirálkaros, gombos fejű számszerű fibula (51. kép) (*Bügelknopffibula*): kettő bronz (12. és 592. sír), egy ezüst (846. sír). Valamennyi felül húros. A szarmata barbarikum spirálkaros fibuláinak zöme ún. oldalt hajlított lábú (azaz egyik oldalon zárt tűtartós), ahogyan a szegváriak is.

A típus igen variabilis, széles körben, hosszabb időn át használatban volt.¹⁰⁸ Az idézett szerzők által bemutatott képviselői jóval vastkosabbak, mint a szegváriak. Már Patek Erzsébet megfigyelte, hogy míg a germaniai példányok rendszerint alul húrosak, addig az alföldiek a Pontus-vidéken és a Duna alsó folyásánál elterjedtekhez hasonlóan felül húrosak, ahogyan esetünkben is.¹⁰⁹ Ő egyébként az alföldi előfordulásukat a 3. századra, annak is inkább első felére keltezte.¹¹⁰

A kéttagú, széles spirálkaros, gombos fejű számszerű fibulák alföldi elterjedésével Vaday Andrea foglalkozott, ő arra a következtetésre jutott, hogy itt inkább a 3. század közepétől az 5. századig voltak használatban.¹¹¹

¹⁰¹ KŐHEGYI–VÖRÖS 2011, 300.

¹⁰² VADAY 1989, 47.

¹⁰³ VADAY–SZŐKE 1983, 103.

¹⁰⁴ VADAY–DOMBORÓCZKI 2001, 28, Abb. 48:2; KŐHEGYI–VÖRÖS 2011, 57. tábla 9, 62. tábla 5, 112. tábla 12; HULLÁM 2012, 9. tábla 10–11.

¹⁰⁵ KUJÁNI 2015, 107, 22. t.

¹⁰⁶ Lásd a 222. jegyzetet!

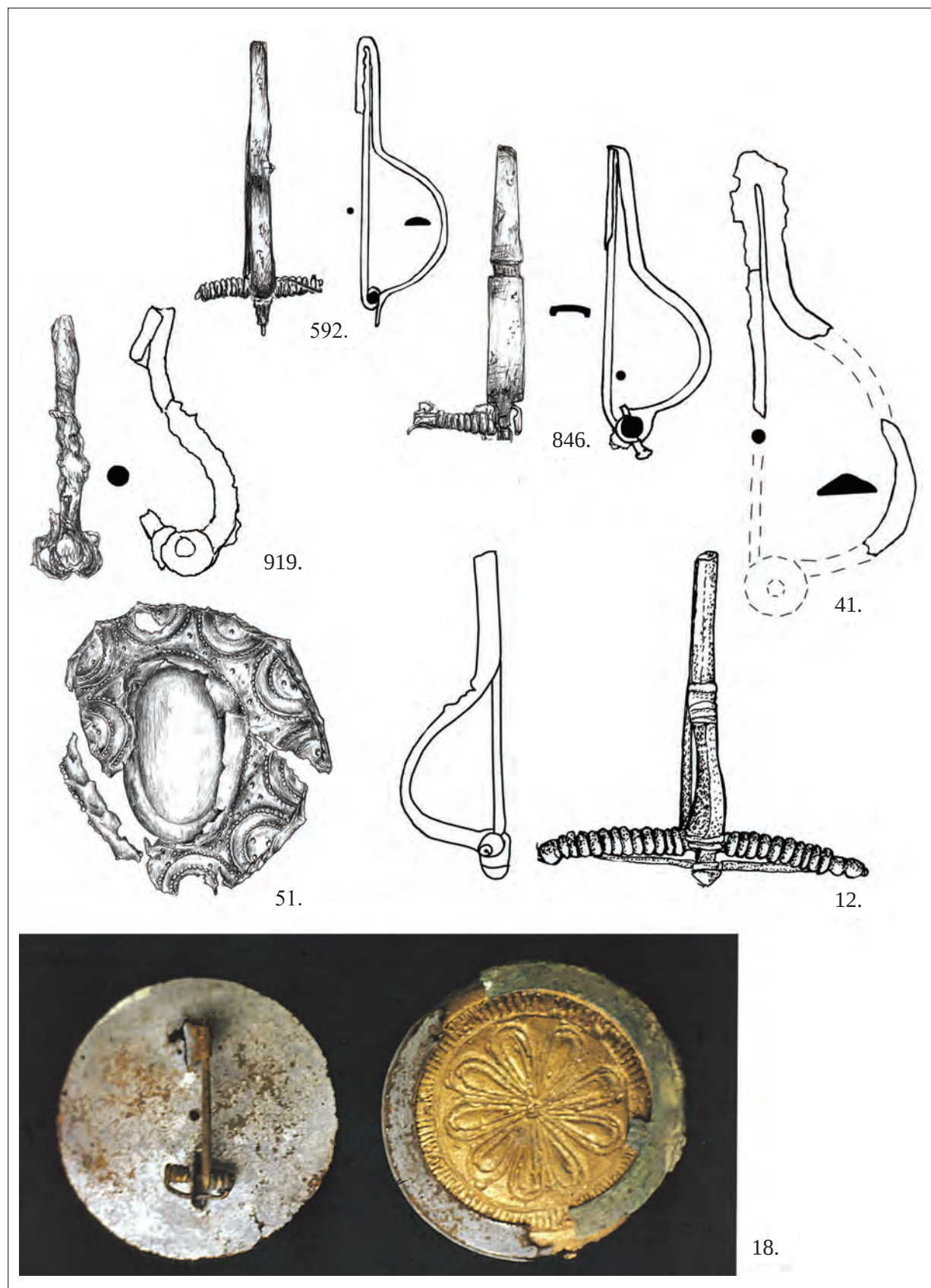
¹⁰⁷ A 375. sírban a leletek között felsorolt „mellboglár” talán ugyancsak fibula lehetett, ez esetben a sírok 13,6%-ában volt ruhakapcsoló tű.

¹⁰⁸ ALMGREN 1923, Nr. 185; BÖHME 1972, 35–36, 39. típus, Nr. 921–924, Taf. 23; JOBST 1975, 177, 24. típus, Nr. 208, Taf. 28; RIHA 1979, 84, Nr. 289–290, Typ 3.11, Taf. 12.

¹⁰⁹ PATEK 1944. 67. XXV. tábla 7–8. – spirális szerkezetű „T” fibulák.

¹¹⁰ PATEK 1942, 67–68.

¹¹¹ VADAY 1989, 88–89, 4/8/6. típus, Abb. 17:1–8.

51. kép. Szegvár-Oromdülő. A sírokból előkerült fibulák

A 919. körárkos sír kis (4,6 cm) vasfibulájának tűszerkezete rendkívül erősen korrodálódott (41. kép 2; 51. kép). Egytagú, zárt tűtartójú (*eingliedrige Fibeln mit geschlossenem Nadelhalter*, máshol *eingliedrige Fibeln mit rechteckigem Fuss*), talán felül húros. A típus római és barbár területről egyaránt ismert, az alföldi császárkori anyagban sem ritka. Elsősorban a 3. század elejétől a 4. század végéig volt használatban,¹¹² bár M. Schulze szerint a Duna-vidéken és a Przeworsk kultúrában a 2. század végén már megjelentek.¹¹³ A Dacia provinciában előkerült darabok 3. századiak, és inkább a század második felére keltezhetők.¹¹⁴ Vaday A. úgy véli, hogy szarmata környezetben már a 2. század végén feltűntek és a 3. században használatban maradtak.¹¹⁵ Vas változatát említhetjük például a 2. század vége és 3. század vége közé keltezett Abony 39. lelőhely 25. sírjából (talán nem véletlenül ugyancsak gyermek mellől).¹¹⁶ Az aláhajlított lábú fibulákhoz tartozik egy – nagyméretű (eredeti hossza kb. 8 cm lehetett) – példány a 41. sírból (8. kép 4; 51. kép). Minthogy tűszerkezete hiányzik, közelebbi meghatározásra nem alkalmas.

A skálát 2 korongfibula (*Scheibenfibel*) színesíti.

Az egyik egy arany fedlapos, igen jó kivitelű darab az 51. sírből (12. kép 2; 51. kép). A filigrán- és granulációdíszes dobozfibulák (*Dosenfibel / Kapselfibel*) körébe tartozik.

A típust (52–54. kép) előbb Párducz Mihály tárgyalta részletesen,¹¹⁷ majd Vaday Andrea szedte őket csokorba.¹¹⁸ Nemrégén Vitalie Bârcă igyekezett összegyűjteni a szarmata barbaricum dobozfibuláit – meg kell jegyeznünk, hogy ő a dobozfibulák jó néhány variánsát egybemosva elemezte – és meghatározni azok kronológiai helyzetét.¹¹⁹

Nemrégiben a szialom-budaszögi 2. sír csepp alakú fibulájának értékelése során tértek ki a szerzők az ékszereknek arra a körére, amelyhez a szegvári aranyfedlap is tartozik.¹²⁰

A szegvári lelet (52. kép 1) a típus egyik legmívesebb darabja. Legközelebbi párhuzama a Kunszentmárton-Péterszög 1. sírjából ismert (52. kép 2–4), borostyánbetétes, granulációval és filigránnal díszített, trébelt arany fedlapú, 3,4×2,5 cm-es fibula.¹²¹ A két példánynak mind a technikai kivitele, mind a díszítése igen közel áll egymáshoz, a hasonlóság alapján felmerül a közös műhely lehetősége, amelyet erősít a két lelőhely földrajzi közelsége (kb. 30 km). Ezt azonban csak további, beható elemzések dönthetik el.

A kunszentmártoni fibula ugyancsak egy női sírból származik,¹²² melynek a további leletei: 1. Két bronz fülbevaló töredéke. 2. Sokszögű karneolgyöngyökből álló nyaklánc. 3. Enyhén szélesedő végű bronz huzalkarpercec. 4. Bronzfibula, melynek leírása az első közlésben a következőképpen hangzik: „kéttagú; 3 mm vastag, gömbölyű huzalból készült. A kicsiny fibula nyaka nyerges és aláhajlított, keskeny, rövid tűtartója van. Szokatlan ez az alak is, mert a 21 mm magas nyerges nyakrész, a fejtől való kiindulá-

¹¹² ALMGREN 1923, 86, VI:2. sorozat, Nr. 171; PEŠKAŘ 1972, 122–125; JOBST 1975, 82, 20b típus, Nr. 201–202, Taf. 27.

¹¹³ SCHULZE 1977, 168.

¹¹⁴ COCIȘ 2004, 141–142, 36b2. típus, Nr. 1766–1769, Pl. CCXVII.

¹¹⁵ VADAY 1989, 90, 4/8/9. típus, Abb. 17:11–13.

¹¹⁶ GULYÁS 2011, 129, 150, 25. tábla 1.

¹¹⁷ PÁRDU CZ 1959, 376–377, Abb. 6:85, VI. típus.

¹¹⁸ VADAY 1989, 92–93, Abb. 18:11–13, 397. j. A felsorolásban tévedésekkel: Tiszavasváriból nem ismerünk ilyen leletet (valószínűleg a Tiszadob-Sziget 19. sír öntött – nem filigrándíszes – példányát láthatta a szerző.) A Gyoma-Özöd megnevezésű darabot a leírás alapján később Csárdaszállás néven közölte (VADAY 1994, 109, Tab. 7:9).

¹¹⁹ BÂRCĂ 2016.

¹²⁰ BERE CZ ET AL 2022, 355–356.

¹²¹ CSALLÁNY 1932, 153–154, Nr. 2, 48. tábla 2a–b; PÁRDU CZ 1935, 18–19, Nr. 5, 6. tábla 1a–b; Párducz 1959, 376, Taf. 28:10; VADAY 1989, 92, 251, Nr. 176, Taf. 55:5, Abb. 18:13; VADAY 1994, 109, Tab. VII:2. A szentesi Koszta József Múzeumban Hergott Kristóf, a szegedi Móra Ferenc Múzeumban Horváth Andrea volt segítségünkre a fibula felkutatásában, de annak nyomára nem sikerült ráakadniuk. Munkájukat köszönjük!

¹²² Ugyanerről a lelőhelyről még egy gyermeksír származott, amelynek egy széttört edény volt a melléklete.

sától a végződésig, a belőle képezett tűtartóig, egyforma vékonyságú sima, hengeres huzalból van. Tűtartója 6 mm hosszú és 4 mm széles. A keresztalakú fejrész 21 mm és ugyanolyan vastagságú bronzhuzalból van, végein gömbök vannak. Ez az alak némileg hasonlít az Almgren egyik északi fibula típusához,¹²³ amelyet megállapítása szerint is nehéz valamelyik csoportba beosztani. Korát a 3. századra teszi, ami pénzekkel datált, hasonló leleteket tartalmazó sírok korának is megfelel.¹²⁴ Ezt a leírást azért idézzük, mert ez a fibula a típus keltezése körüli vita alapja. Párducz – aki még látta és fényképezte ezt a darabot – egy vajszkai párhuzam alapján a 4. század közepére, második felére datálta.¹²⁵ Vaday Andrea úgy gondolta, hogy „*er die abgebrochene bronzene Fibelnadel für eine selbständige Fibel betrachtete, die mit der Fibel von Almgren VII/3. Gr. 202 identisch ist.*”¹²⁶ Vaday már nem találta a leleteket a múzeumban, csak a leírásból és az igen rossz minőségű fényképekből indult ki. Rajzán a korábbi publikációkban két fibulaként közölt tárgyat egyesítette, és így rajzolta át a felvételekről.¹²⁷ Valójában az első – Csallány-féle – közlés óta is megvan fényképeken a dobozfibula túszerkezete és e mellett publikáltak egy bronzfibulát, amelyiknek ráadásul a kengyele szemmel láthatólag erősen íves.¹²⁸ Ha figyelembe vesszük ennek alapos, részletes leletleírását, valószínűsíteniünk kell, hogy az egy különálló tárgy volt.

Vaday A. részletesen bírálva Párducz M. kormeghatározását (mint láttuk többször tévesen idézve a leírtakat) a késő szarmata – hun korra (4. század vége – 5. század eleje) keltezte használatukat.¹²⁹ Keltezése elsősorban a díszítőstíluson (a filigrán és granuláció kivitele) alapszik.

Kunszentmárton esetében Vitalie Bârcă a 3. század – 4. század eleji keltezést tartja elfogadhatónak, azzal a – hivatkozások nélküli – megjegyzéssel, hogy az aranytárgy ötvöstechnikai jellegzetességei római műhelyre utalnak, ahol a hasonló technológiai megoldásokat a 3. század második felében és a 4. század első évtizedeiben alkalmazták.¹³⁰

A fent leírtakat figyelembe véve a magunk részéről leginkább a korszakkal behatóan foglalkozó és a tárgyat még ismerő Párducz keltezését fogadjuk el. Adalékul szolgálhatna ehhez a datáláshoz, hogy a 4. század legvégére keltezett tiszadob-szigeti 19. sírban az itt tárgyalt típus öntött variánsa fordult elő (52. kép 12).¹³¹ Hajlamosak lennénk azt gondolni, hogy az öntött variáns a lemezesek utánérzete, ami esetleg jelenthetne időbeli egymásutániságot, azonban a Budapest-Péceli úti temető 138. sírjának üvegbetétes, préselt, filigrán utánzatos fedlapú bronz korongfibulája,¹³² melyet a publikáló a 3. századra keltezett, arra

¹²³ ALMGREN 1923, Tafel IX, VII. Gruppe 202. sz.

¹²⁴ CSALLÁNY 1932, 154, Nr. 2, 48. tábla 11.

¹²⁵ PÁRDU CZ 1959, 376.

¹²⁶ VADAY 1989, 92–93. Mint látjuk, Almgren nevezett típusa valójában nem Párducz, hanem Csallány számára volt kiindulópont, ellentétben azzal, amit Vaday Andrea ír.

¹²⁷ VADAY 1989, Taf. 55:5.

¹²⁸ PÁRDU CZ 1935, 6. tábla 1a–b., 6; PÁRDU CZ 1959, Taf. 28:1, 10a.

¹²⁹ VADAY 1989, 92–93, 4/8/10. típuson belül a filigrán- és granulációs díszűek csoportja, Abb. 18:11–13; VADAY 1994, 109; VADAY 2005, 46, Nr. IX-67.

¹³⁰ BÂRCĂ 2016, 264–265.

¹³¹ ISTVÁNOVITS 1992, 94, Fig. 2:7.

¹³² NAGY 2018a, I. 96, 47. tábla 2; NAGY 2018b, 184, 361, 81. kép 6.

52. kép. A filigrán és granuláció díszes dobozfibulák körének reprezentánsai. 1: Szegvár-Oromdűlő 51. sír; 2–4: Kunszentmárton-Péterszög 1. sír (2: VADAY 1989, Taf. 55:5. alapján; 3: PÁRDU CZ 1959, Taf. 28:10. alapján; 4: PÁRDU CZ 1935, 6. tábla 1a–b alapján); 5: Jászberény-Kövér-tanya I. (fotó: Simon Ferenc Kálmán); 6: Öcsöd-Bábocka (rajz: VADAY 1989, Taf. 76:3 alapján, fotó: Jaksity Iván); 7: Jászberény-Alsómuszaj (VÁGÓ 2015, V:207. kép alapján); 8–9: Szentes-Bökény (8: PÁRDU CZ 1935, 6. tábla 3. alapján); 9: PÁRDU CZ 1959, Taf. 28:6 alapján); 10: Tiszaalpár (PÁRDU CZ 1959, Taf. 28:7a–b alapján); 11: Tiszaöldvár-Téglagyár 84. sír (fotó: Simon Ferenc Kálmán); 12: Tiszadob-Sziget 19. sír (rajz: Benke Zsolt, fotó: Istvánovits Eszter); Budapest-Péceli út 138. sír (NAGY 2014b, 81. kép 6. alapján)

figyelmeztet, hogy a kérdést óvatosan kell kezelünk (52. kép 13). Ugyanakkor, ha elfogadjuk, hogy a Péceli úti is egy filigrános fibula imitációja, az egyúttal kronológiai adatot is jelent.¹³³

Arra is föl kell hívnunk a figyelmet, hogy ugyan akadnak a szegvári és kunszentmártoni fibulának további párhuzamai, ezek azonban nem feltétlenül segítenek a kronológia meghatározásában. Aranyból készült és „ékkő” betétes egy szórvány darab Szentcsanak-Bökönyből (52. kép 8–9).¹³⁴ Szórvány az alpári (tiszaalpári) aranyfibula is (52. kép 10), melynek betétje hiányzik.¹³⁵ Ugyancsak arany a fedlapja, de már nem granulált, hanem a hátoldáról poncolt a jászberény-alsómuszaji (52. kép 7) karneolbetétes példány,¹³⁶ így egykorúsága a szegvárival kérdéses. Szerényebb kivitelű – ezüstből készített és kék üvegbetétes – az öcsöd-bábockai (52. kép 6)¹³⁷ és a tiszaföldvár-téglagyári öntött darab (52. kép 11).¹³⁸ Míg az előbbi szórvány, az utóbbi a 84. sírból származik, melynek leleteit felsorolja a publikáló, de illusztrációt nem ad hozzá. Újabban került elő egy mives kivitelű, a szegvárihoz nagyon közel álló, de nagyobb méretű (átm.: 3,3 cm) aranyfibula Jászberény-Kövértanya I. lelőhelyről (52. kép 5).¹³⁹

Csak hivatkozás alapján tudunk említeni egy nemrég közölt, filigránnal és granulációval díszített, kerek ezüstfibulát Mezőszemere-Szihalmi úti 1. sírból, melynek kerek betétje kiesett.¹⁴⁰

Nagyobb a borostyánbetétje, díszítése is távolabb áll a fentiekétől az Üllő 5. lelőhely 5983. sír ezüst fedlappos fibulájának (53. kép 2).¹⁴¹

Formáját – nyújtott ovális – és díszítését tekintve távolabb áll ettől a csoporttól, de kivitelében rokon a szegvári példánnyal és körével a Kiskunfélegyháza-Félegyházi tanyák, Vasútvonal É lelőhely 64. sírjának aranyozott bronzfibulája (53. kép 1).¹⁴²

A típuson belül a kerek és ovális fibulák¹⁴³ mellett külön csoportot jelenthetnek a középen betétes, filigránnal és granulációval díszített téglalap alakúak. Ilyen a csárdaszállási aranylelet, betétje borostyán (54. kép 9),¹⁴⁴ a rajz alapján kb. 2,7×3,2×1,4 cm.¹⁴⁵ Hasonló formájú, az ásató által megbízhatóan a hun korra keltezett Óföldrak-Ürmös I. lelőhelyről származó két ruhakapcsoló (54. kép 5, 7).¹⁴⁶ A harmadik ide so-

¹³³ Kulcsár Valéria lektori véleményében hangot adott annak az elképzelésének, hogy „az eredeti és utánzott példányok létezhetnek párhuzamosan, tehát a kronológiai egymásutániságot itt óvatosabban kellene kezelni.”

¹³⁴ PÁRDUZ 1935, 20, Nr. 6, 6. tábla 3; Párducz 1959, 376, Taf. 28:6; VADAY 1994, 109, Tab. 7:4. A fibula kísérlőleleteit Hergott Kristóf megtalálta, de magának a fibulának csak a doboza van meg a szentesi Koszta József Múzeumban. A segítséget köszönjük!

¹³⁵ PÁRDUZ 1959, 332, 376, Nr. 49, Taf. 28:7a–b; VADAY 1994, 109, Tab. 7:5.

¹³⁶ PÁRDUZ 1959, 332, 376, Nr. 48, Taf. 28:8, Taf. 29:7; VADAY 1989, 92, 235, Nr. 29, Taf. 18:3, Abb. 18:12; VADAY 1994, 109, Tab. 7:2.

¹³⁷ VADAY 1989, 92, 260, Nr. 225, Taf. 76:3, Abb. 18:11; VADAY 1994, 109, Tab. 7:1. A Magyar Nemzeti Múzeum gyűjteményében 29/1892.41. számon őrzött tárgyról Szabó Ádám szívességéből tudunk fényképet közölni. Köszönet érte!

¹³⁸ VADAY 1994, 109, Tab. 7:3. A tárgyról Kelemen Angéla szívességéből tudunk fényképet közölni. Köszönet érte!

¹³⁹ A leletanyag közöletlen. A tárgy fotójának közlési engedélyét a feltárónak, Kelemen Angélnak köszönjük, aki felhívta figyelmünket erre a darabra!

¹⁴⁰ BEREZ ET AL. 2022, 355, 38. jegyzet.

¹⁴¹ ISTVÁNOVITS–KULCSÁR 2018a, 280. kép 1. A rajz rendelkezésünkre bocsájtását Kulcsár Valériának köszönjük!

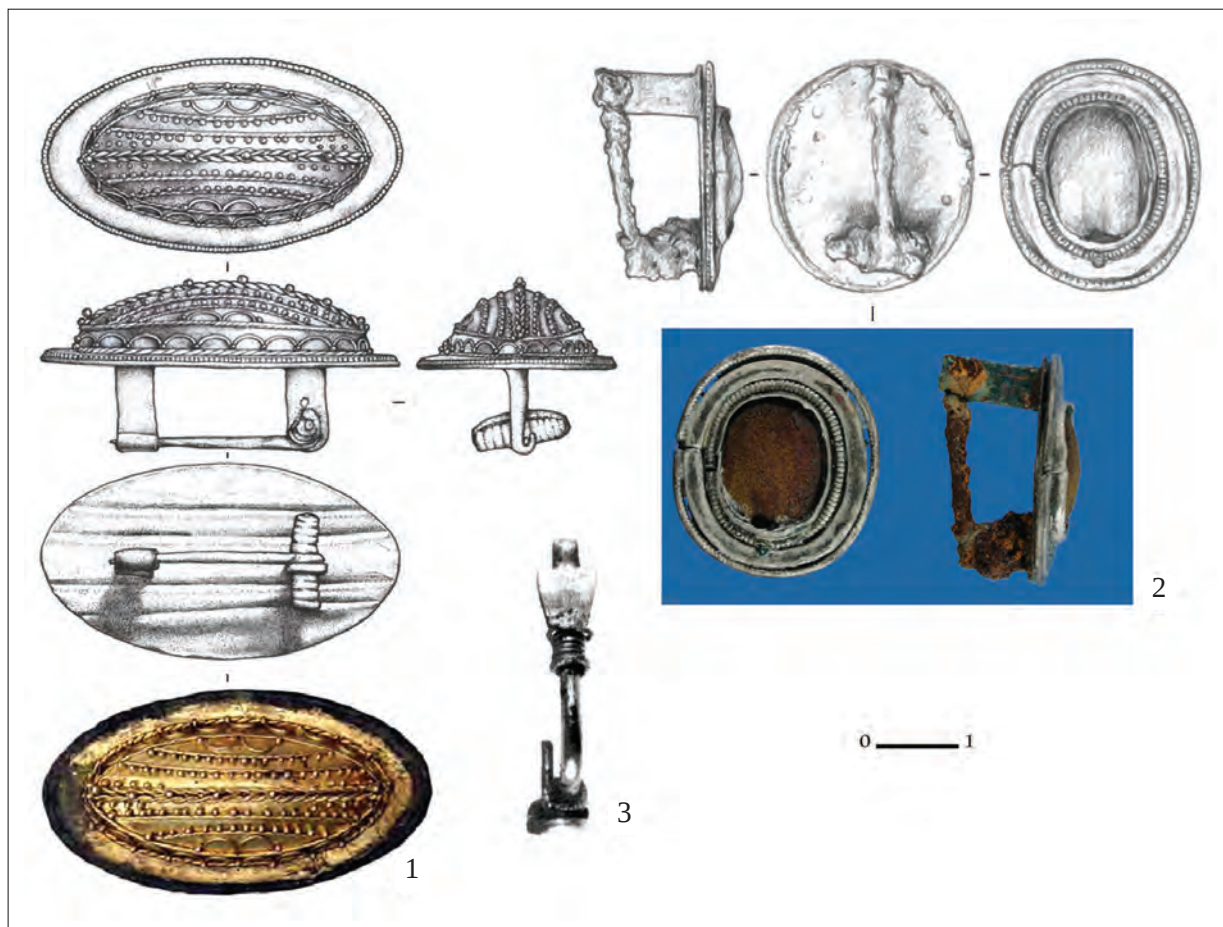
¹⁴² MÉSZÁROS 2013, 47–48, 10. tábla 1. kép.

¹⁴³ Sósuti Kornél elkezdte összegyűjteni a típus képviselőit. Listáját volt szíves átküldeni számunkra. Innen tudunk arról, hogy Algyő-Indító állomás lelőhelyről is előkerült egy kék üvegbetétes, granulált, kör alapú példány. Szíves segítségét köszönjük!

¹⁴⁴ A tárgyról Nagy Dániel Sándor szívességéből tudunk fényképet közölni, az adatok pontosítását is neki köszönjük! Leltári száma 84.21.41.

¹⁴⁵ VADAY 1994, 109, Tab. 7:9, Tab. 8:1–11.

¹⁴⁶ SÓSKUTI 2009, 22. Sósuti Kornél szíves információja szerint a lelőhelyről két ilyen fibula került elő. A 158. sír fibulájának (2,7×3,5 cm) leltári száma 2010.28.8399, a 162. sír fibulájé (2,6×3,6 cm) 2010.28.8445. Az adatokat és a fényképeket nagyon köszönjük!

53. kép. 1: Kiskunfélegyháza-Félegyházi tanyák, Vasútvonal É 64. sír (MÉSZÁROS 2013, 10. tábla alapján);

2: Üllő 5. lelőhely 5983. sír (ISTVÁNOVITS–KULCSÁR 2018a, 280. kép 1. alapján);

3: Ároktő-Szivárgócsatorna (LOVÁSZ 1989, 2. kép)

rolható tárgy lelőhelye Ároktő-Szivárgócsatorna (54. kép 3).¹⁴⁷ „Kísérőfibulája” a keltezés szempontjából fontos. Ez egy trapéz alakban kiszélesedő, aláhajlított lábú ezüstfibula (53. kép 3).¹⁴⁸ A típust (*Eingliedrige Fibeln mit verbreitertem umgeschlagenem Fuss*) Ivan Peškař a 2. század végétől a 3. század végéig keltezte.¹⁴⁹ A sír gyöngykészlete – hengeres borostyán-, sokszögű karneol-, egy-egy lapos, kerek kalcedon-, illetve rózsakvarc és két gomba alakú borostyángyöngy¹⁵⁰ – inkább a későbbi keltezést valószínűsíti.

A téglalap alakú, arany fedlapos fibulák sorát bővíti egy Nyíregyháza-Oros, Kányahegy-dűlőből, az 1530. sírból származó példány.¹⁵¹ Ennek díszítése és mérete (1,5×2 cm) pregnánsan eltér a feljebb felsoroltakétól (54. kép 6).

Talán hasonló lehetett a Vaday Andrea által közölt jászberényi szórvány darab, amelynek fedlapja azonban nincs meg.¹⁵²

¹⁴⁷ LOVÁSZ 1989, 32–34, 3. kép 1; VADAY 1994, 109.

¹⁴⁸ LOVÁSZ 1989, 34, 2. kép.

¹⁴⁹ PEŠKAŘ 1972, 113–114, Taf. 31:I–4, 6.

¹⁵⁰ LOVÁSZ 1989, 34, 4. kép.

¹⁵¹ A leletet 2015.17.1. számon őrzi a Jósa András Múzeum. Pintye Gábor közöletlen ásatása. A lelet adatait és közlésének jogát köszönjük!

¹⁵² VADAY 1989, 239, Nr. 65, Taf. 29:2. Akad jó néhány kör vagy ovális alapú további fibula, amelyeknek fedlapja elenyészett. Míg az eddig ismert téglalap alapúak fedlapja domború, középen köbötéttel, így a jászberényi darab

Ehhez a csoporthoz kell sorolnunk egy négyzet alapú, tagolt és meglehetősen kicsi (2,2–2,4 cm), fehér gyöngybetétes aranyozott öntött ezüsfibulát Kiskunfélegyháza-Kővágóér 156. sírjából (54. kép 8).¹⁵³

A típus harmadik nagy csoportját a csepp alakúak jelentik. Ilyen került elő Kecskemét-Szikrán, mely darab később elpusztult (54. kép 1),¹⁵⁴ a vele közeli rokon Hódmezővásárhely-Erzsébet Újközség 5. sír ezüstlelete (54. kép 2)¹⁵⁵ már egy egészen más stílust képvisel.¹⁵⁶ Ez utóbbit Nagy Margit a 4. század végére keltezte.¹⁵⁷ Ezek a darabok a több kőbetéttel és eltérő formájukkal azonban már távolabb állnak a szegvári ékszertől.

A 4. század végére – 5. század elejére keltezték publikálói az ugyancsak csepp alakú szihalom-budasági fibulát (54. kép 4), mely csaknem kétszer akkora, mint az előbbi darabok.¹⁵⁸

Összefoglalva megállapíthatjuk, hogy szükséges lenne a filigrán- és granulációdíszes dobozfibulák (*Dosenfibel* / *Kapselfibel*) körének és a velük sok tekintetben rokon további dobozfibula típusok (például az alappal párhuzamos fedlapú, ezen belül a maszkos betétesek stb.) beható felülvizsgálata, azok korszerű újraközlése megfelelő minőségű rajzokkal és fényképekkel, a tipológia finomítása, az egyes variánsok pontosabb körülhatárolása technikai kivitelük, nyersanyaghasználatuk, díszítésük elemzése.¹⁵⁹ Mindezek híján nem vállalkozunk a felsorolt darabok közti kapcsolatok, illetve azok keltezésének meghatározására. Amíg az új értékelés meg nem történik, a magunk részéről a szegvárihoz igen közel álló kunszentmártoni fibula keltezését – 3–4. század – fogadjuk el lehetőségként a mi leletünkre is.

A másik korongfibula a 18. sírből (5. kép 5; 51. kép) került elő: rozettadíszes. Hasonló díszítésű rokonát említhetjük Nedvigovka (Tanais) lelőhelyről, a 15., kőpakolósos, gazdag leletanyagú sírből. A préselt, vékony bronz fedlapon a rozetta 8 szirmú (a szegvári 9 szirmú). A túszerkezet hossza 5,6 cm (a szegvári darab átm.: 5,5 cm). A tanaisi ékszer túszerkezete és a fedlap peremének karcolt díszítése eltér a szegváritól. A leletegyüttest a Kr. e. 2. századra keltezte publikálója, aki analógiaként egy bulgáriai, Kr. e. 3. századi (Vrancsevo) és egy ugyancsak Kr. e. 2. századi (Artyuhov kurgán – Tamany-félsziget) példányt említ.¹⁶⁰ A tanaisi fibula – kronológiai megfontolások miatt (több évszázadnyi eltérés) – hasonlósága ellenére sem tekinthető a szegvári jó analógiájának, annak ellenére, hogy újabban kissé későbbre – a Kr. e. 1. századra – Kr. u. 1. század első felére datálják.¹⁶¹

nagy valószínűséggel ide sorolható, a kör és ovális alapúak jóval változatosabbak. Így ez utóbbiak besorolása kérdéses, ezért ezekkel itt nem foglalkoztunk. Egy módszeres feldolgozás során nyilván lesz közöttük olyan, amelyikről eldönthető, hogy melyik variáns képviselője.

¹⁵³ GALLINA 1999, 9, 17. ábra 1. Köszönjük Sósuti Kornélnak, hogy felhívta a figyelmünket erre a leletre!

¹⁵⁴ PÁRDUZ 1959, 376, Taf. 28:14; VADAY 1994, 109, Tab. 7:8.

¹⁵⁵ VADAY 1994, 109, Tab. 7:7.

¹⁵⁶ A tárgyról Csányi Viktor szíveségéből tudunk fényképet közölni. Köszönet érte!

¹⁵⁷ NAGY 1984, 212.

¹⁵⁸ BERCZ ET AL. 2022, 355–356.

¹⁵⁹ Ezt a munkát Vaday Andrea kezdte el (VADAY 1989, 90–94), majd Nagy Margit folytatta (NAGY 2018b, 184–190).

¹⁶⁰ SELOV 1961, 12–14, 73–74, Tab. 34:7.

¹⁶¹ KROPOTOV 2010, 294, risz. 87:1.

54. kép. A filigrán és granuláció díszes dobozfibulák körének reprezentánsai. 1: Kecskemét-Szikra (PÁRDUZ 1959, Taf. 28:14 alapján); 2: Hódmezővásárhely-Erzsébet Újközség 5. sír (rajz: VADAY 1994, Tab. 7:7 alapján, fotó: Csányi Viktor); 3: Ároktő-Szivárgócsatorna (VÁGÓ 2015, V:206. kép alapján); 4: Szihalom-Budaszeg 2. sír (BERCZ ET AL. 2022, 8. kép 3 és 11. kép 3 alapján); 5: Óföldreák-Ürmös I. 158. sír (fotó: Takács Gábor); 6: Nyíregyháza-Rozsértszőlő, Szelkő-dűlő 374. sír (fotó: Linzenbold Attila); 7: Óföldreák-Ürmös I. 162. sír (fotó: Takács Gábor); 8: Kiskunfélegyháza-Kővágóér (GALLINA 1999, 17. ábra 1 alapján); 9: Csárdaszállás-Hanzéli-tanya 20. sír (rajz: VADAY 1994, Tab. 7:9. alapján, fotó: Nagy Dániel Sándor)

Ugyanakkor a típus (*Пружинные фибулы-броши – Scheibenfibel mit Spiralkonstruktion mit festem Nadelhalter*) virágkorát a Fekete-tenger északi partvidékén élte, ahol elsősorban a Déli-Bug és a Don deltája között, a Kubán középső folyásánál és a DNy-Krímben nagy formagazdagságban fordul elő, a Kr. u. 1. század végére – 2. századra, esetleg a 3. század elejére keltezték.¹⁶² Bár ezek az ékszerek megjelenésükben hasonlítanak a szegvári 18. sír fibulájához, szerkezetük alapvetően eltér, amennyiben az alapjuk egy drótfibula, amelyhez hozzáerősítették a fedlapot. A mi brossunknál viszont egy koronghoz illesztették a domború díszítőlemezt, a tűszerkezetet pedig – úgy tűnik – az alaplemezhez forrasztották.

A szegvári fibula típusát (*Scheibenfibeln mit Pressblechauflage*) ismerjük római területről aranyozott bronz vagy ezüst fedlappal. Elsősorban Raetiában és Germaniában volt divatban, valamint Britanniában. A provinciális példányokat a 2. század végére – 3. századra keltezték.¹⁶³ Ulrich Boelicke két csoportra osztotta őket méretük alapján. A szegvári a nagyobbak (3 cm fölött) közé tartozik.¹⁶⁴

A típus nagyobb változatai a 2. század közepétől terjedtek el a női viselet részeként és a 3. század közepéig vagy végéig használatban maradtak. Fedlapjuk zömmel hiányzik, többségük – eltérően a szegváritól – alul húros.¹⁶⁵ Bár ezeknek a fibuláknak a fedlapja is préselt, igazán jó párhuzamként nem tekinthetünk rájuk, mivel egyrészt jóval kisebbek, mint a szegvári darab, tűszerkezetük pedig a fibula pereméig nyúlik, míg esetünkben csak a hátlap 2/3 részén helyezkedik el. Különbségnek tűnik a fedlap felerősítését segítő, annak peremére felhajlított lemez.

Mivel a szegvári 18. sírban az itt tárgyalt korongfibulát egy olyan szögletes csat kísérte, amelynek formája – a szögletes csat pecke a hosszoldallal párhuzamos – idegen a szarmata leletek között, viszont az avaroknál jellemző, felmerült annak lehetősége, hogy valójában egy avar kori sírról lenne szó. Ez ügyben Blay Adriennel konzultáltunk, aki a következőket írta: „*simán elmenne kora avar kori fibulának, vannak Pécs környékéről hasonló mintával. A szerkezete, az hogy arany és ezüst kombináció, szintén nem lenne furcsaság, hiszen a keszthelyi mélyített közepű korongfibulák is kétféle alapanyagból vannak. Viszont túl azon, hogy avar kori, lehet akár import tárgy is, de ez a virágszirmos díszítés biztos, hogy a mediterrán, késő antik világból jön.*”¹⁶⁶ A korszak korongfibuláit Garam Éva gyűjtötte össze. Ezek között a kőbetétes és azok imitációit magába foglaló típus a szegvárihoz hasonló szerkezetű fibulákat (is) tartalmaz.¹⁶⁷ Az avar kori fibulák között rozettás díszű az egyik keszthely-fenekpusztai és az egyik pécs-gyárvárosi darab.¹⁶⁸ Az említett avar fibulák között akadnak olyan nagyméretűek, mint a szegvári (5,5 cm), azonban azok a példányok, amelyeknek préselt fedlapja van, rendre kisebbek, és valószínűleg lényeges eltérés, hogy a geometrikus díszűek közepén rendszerint kőbetét vagy annak imitációja látható.

Összefoglalva a szegvári 18. sír fibulájára vonatkozó adatainkat, jelenleg egyértelműen nem tudjuk meghatározni, hogy az melyik kultúrkörhöz sorolható leginkább.

Övek

Csat 10 sírban fordult elő (8., 12., 18., 32., 34., 228., 492., 859., 901., 920.) (55. kép). Valamennyi vas. Ahol a nem meghatározható (6 eset), férfiak viseletéhez tartoztak a csatos övek. Kivételt jelent a 18., idősebb nő sírja, mely több tekintetben kirí a temető többi temetkezése közül, ahogy feljebb erről már esett szó, és amire lejjebb még kitérünk.¹⁶⁹

¹⁶² KROPOTOV 2010, 293–294, 16:15. típus, risz. 87; HELLSTRÖM 2018, 71–73, 224, I.2.b. típus, Taf. 39.

¹⁶³ BÖHME 1972, 41–43, 44. típus, Nr. 1121–1123, Taf. 29; RIHA 1979, 86–87, 3.14. típus, Nr. 303–305, Taf. 13.

¹⁶⁴ BOELICKE 2002, 82–83, 124, 3:19. csoport, 7.9. típus. Megjegyzendő, hogy a csoportba egyetlen példányt – egy medúzafejes fibulát – sorol.

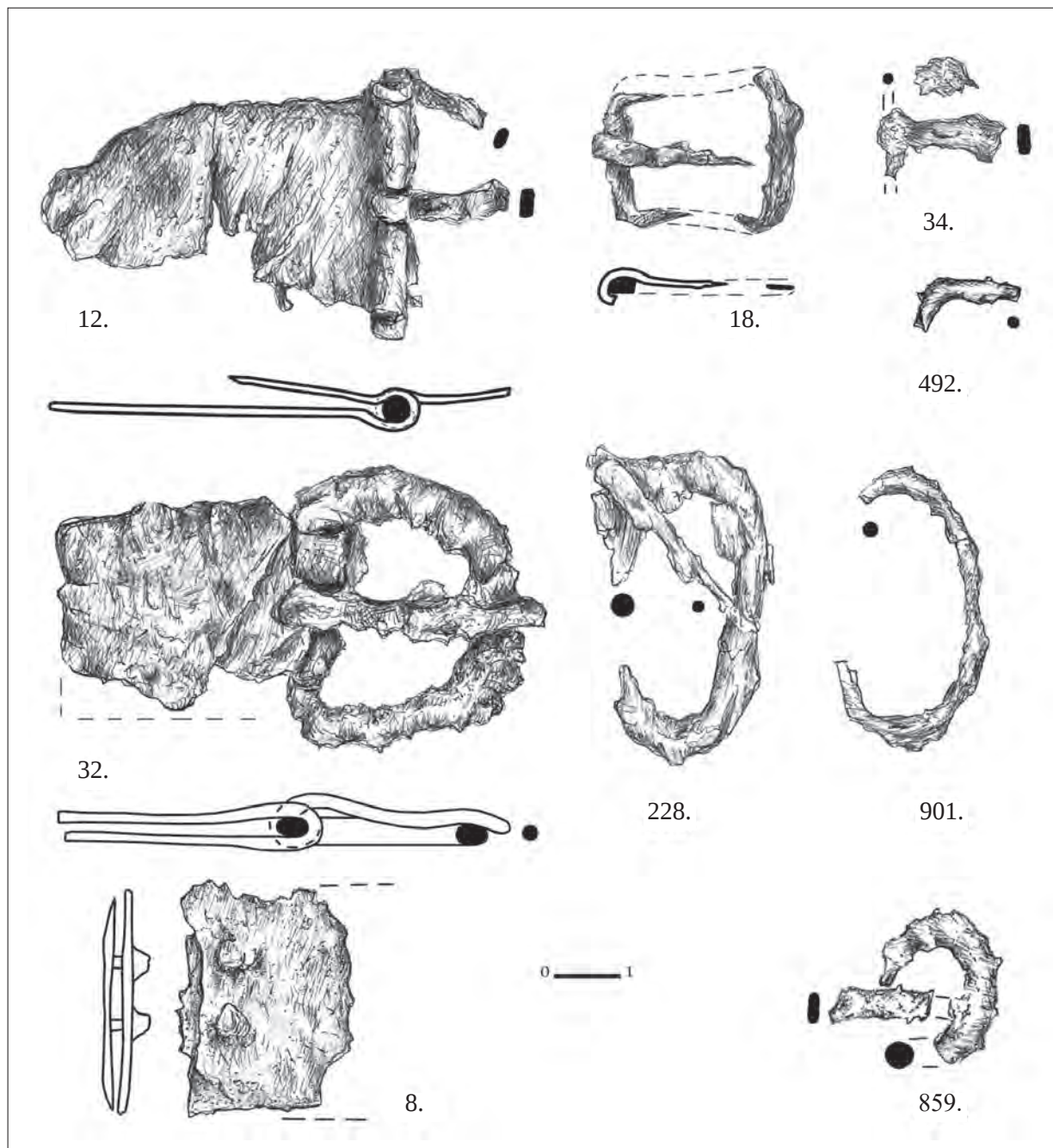
¹⁶⁵ BÖHME 1972, 41–43, 44. típus, Taf. 29.

¹⁶⁶ Blay Adrienn segítségét és Samu Levente közbenjárását az ügyben köszönjük!

¹⁶⁷ GARAM 1993, 110–112, III:1 csoport, elsősorban például az Abb. 7:6.

¹⁶⁸ GARAM 1993, 116, Abb. 9:5–6.

¹⁶⁹ A 492. sír környéki leletek összetartozása kérdéses, így az orsó és gyöngyök ellenére nem egyértelmű, hogy a csat női temetkezésből származik.

55. kép. Szegvár-Oromdűlő. A sírokból előkerült csatok

A 10 csatos sír közül mindössze 3 temetkezés volt többé-kevésbé érintetlen (18., 859. és 901.), ennek ellenére 5 esetben feltételezhetjük a tárgy előkerülését az eredeti helyzetben. 3 ízben a derékon, a viseletnek megfelelően találtuk. A 859. sírban az *in situ* fekvő jobb alkar közepénél bontottuk ki, a 901. sír esetében pedig a jobb felkar közepénél. Ezekben az esetekben felmerülhet, hogy a leoldott övet helyezték a sírba.

Ha a formai megoszlást vizsgáljuk, a 8., 34. és 492. sírból származó töredékes példányoktól el kell tekintenünk.

A csatok közül kettő szögletes (a 18. síré és egy elveszett példány – a leírás alapján – a 920. sírből). Talán ugyancsak szögletes lehetett a 34. sírből előkerült töredékes – így értékelésre alkalmatlan – darab.

A 18. sír kissé trapézos formájú csatja (5. kép 2; 55. kép) a szarmata leletanyagban atipikus: ott a téglalap alakú csatfejen a pecék a hosszanti oldalhoz csatlakozik, míg esetünkben a rövid oldalon van. Ez alapján joggal merülhet föl a kérdés, hogy nem egy avar kori temetkezéssel van-e dolgunk, annál is inkább, mert – mint feljebb már jeleztük – ez a sír több tekintetben (fordított tájolás, fejnél és lábnál kő, sajátos korongfibula) eltér a szarmatáknál megszokottaktól.

A csatok közül egy (12. sír: 4. kép 1; 55. kép) sarníros megoldású, azaz a fej kétrészes, a pecket egy különálló tengelyre (stift) hajlították rá. A stift két végét kis gombbal zárták le. A szíjszorító lemez nem kivágott, így keskenyebb, mint a csatfej. A csatfej sérült, D alakú lehetett. Átmetszete téglalap alakú. A csattípus mind római, mind szarmata területről ismert, a barbarikumban a 2. század utolsó harmadától terjedt el.¹⁷⁰ A szegvári példányhoz nagyon közeli analógia került elő Abony 60. lelőhely 77. sírjából, melyet *terminus post quem* egy Severus-kori terra sigillata keltez.¹⁷¹

A többi szegvári csat egytagú.

Talán D fejű lehetett a két nittel felerősített, szögletes szíjszorító csat, melynek azonban nincs meg a feje (8. sír: 3. kép 3; 55. kép).

Egy harmadik téglalap alakú szíjszorító példány feje inkább már háromnegyed köríves, egytagú (32. sír: 7. kép 3; 55. kép). A szíjszorító lemez talán kétoldalt kivágott, a pecék túlnyúlik a karikán, de nem hajlik rá. A háromnegyed köríves csatok Vaday A. által meghatározott további jellegzetességei,¹⁷² a karika megvastagodása és a vékony tengelyrész azonban a szegvári példánynál nem jelentkezik. Az analóg vascsatok nem túl gyakoriak.¹⁷³ Hasonló csatfej az oromdűlői temetőtől nem messze, a szegvár-hűtőtői temető 3. sírjából került elő például.¹⁷⁴ Ennél jobban keltezhető a szeged-tarjáni 3. sír példánya, melyet 4 Constantinus veret és egy megvastagodó karikájú csat keltez a 4. század végére.¹⁷⁵

A további 3 darab közül a 228. és 901. sír csatja ovális (55. kép; 21. kép 3; 39. kép 4), a 859. síré jóval kisebb, kerek (38. kép 4; 55. kép), szíjszorítójuk nincsen. Míg a két D fejű csat kb. 2,5 cm-es szíjhoz tarthatott, a két nagyobb ovális 3,2–3,4 cm széleshez, a kis kerek 1,4 cm körüli belméretű.

Az ovális csatokról Vaday A. azt írta, hogy technikai kivitelük és díszítésük variábilis, de „*Sie kommen innerhalb der gleichen Periode vor und sind ausnahmslos späte Stücke: sie tauchen vor dem Ende des 4. Jahrhunderts auf, aber grösstenteils sind sie in Fundkomplexe des 5. Jahrhunderts anwesend.*”¹⁷⁶ Valójában ez a megállapítás csak a megvastagodó karikájúak esetében fogadható el. A szegvári egyenletes vastagságú karikájú ovális példányok alighanem korábbiak. A típus a Budapest-Péceli úti temetőben például a 62. sírban egy térdfibulával együtt fordul elő.¹⁷⁷ Vaday keltezése talán befolyásolhatta Nagy Margitot abban, hogy ennek ellenére – épp a csat alapján – a temetkezést a 4. századra datálta.¹⁷⁸ Az egyenletes vastagságú, ovális csatkarika az alföldi szarmata leletanyagban meglehetősen ritka. Ilyeneket említ Párducz Mihály elsősorban Szentes környékéről (Kistőke 123. sír,¹⁷⁹ Sárgapart 45. sír,¹⁸⁰ Vekerhát 1. sír¹⁸¹), de más lelőhelyekről is (pl. Hajdúsámson-Majorsági föld,¹⁸² Klárafalva-Vasútállomás 3. sír,¹⁸³ Vajszka 9.

¹⁷⁰ VADAY 1989, 67–68.

¹⁷¹ GULYÁS 2011, 168, 60. tábla 3.

¹⁷² VADAY 1989, 68, Abb. 8:17–20.

¹⁷³ Megjegyzendő, hogy a vascsatok formája rossz állapotuk miatt gyakran nem állapítható meg.

¹⁷⁴ VÖRÖS 1995, 108, 4. kép 8.

¹⁷⁵ VÖRÖS 1988, 116, 6. kép 2.

¹⁷⁶ VADAY 1989, 69.

¹⁷⁷ NAGY 2018A, 49, 20. tábla.

¹⁷⁸ NAGY 2018B, 151.

¹⁷⁹ PÁRDU CZ 1944, Taf. 16:12–14.

¹⁸⁰ PÁRDU CZ 1950, 13, XXIX. tábla 9.

¹⁸¹ PÁRDU CZ 1950, 47, CXXIX. tábla 3.

¹⁸² PÁRDU CZ 1944, Taf. 38:5.

¹⁸³ PÁRDU CZ 1950, 31, XCVII. tábla 7.

halom¹⁸⁴). Párducz az aláhajlított lábú vasfibulák és az ovális vascsatok keltezésénél a Szentes-Rákóczi u. 87. lelőhely 2. sírját vette alapul, amelyben több 4. századi – közte Nagy Constantinus és I. Valentiniánus vagy Valens – érme volt.¹⁸⁵

Az ovális vascsatokat megtaláljuk a csernyahovi kultúra leletei között. Je. L. Gorohovszkij tipológiájának 1., legkorábbi – 3. századi – típusa egyenletes vastagságú ovális forma, melynek vastagsága 5 mm alatti.¹⁸⁶

A szarmata női övek a kora császárkorban nem csattal, hanem olykor sima karikával záródtak. Ez a viseleti elem a későbbiekben is megmaradt. Egy ilyen vaskarika került elő a szegvári 592. sírból is (28. kép 2). Szokatlan, hogy az övhöz ebben az esetben gyöngyök nem tartoztak.

Az 51. sírban ezzel szemben nem volt övkarika, ugyanakkor a bal medence külső szélénél talált 11 szem gyöngy és egy bronzpaxis tarsolyra utal (10. kép 3; 11. kép), amely szükségképpen övre lehetett erősítve. A paxis lehetett a tarsolyban vagy akár mellette, fülénél fogva felfüggesztve.

A tiszadob-szigeti 19. sír esetében sikerült egy gyönggyel hímzett tarsolyt rekonstruálni.¹⁸⁷ Ebből kiindulva Lovász Emese részletesen kitért a szarmata és hun kori gyöngyös tarsolyok kérdésére,¹⁸⁸ melyek – úgy tűnik – rendre a bal oldalon voltak az övre erősítve. Az általa említett sírokat egészítette ki Nagy M. a Budapest-Péceli úti temető 221. sírjával, amelyben ugyancsak volt egy bronzlemez tégely.¹⁸⁹

A pixisekkel nemrégiben Bör Gabriella foglalkozott behatóan.¹⁹⁰ A szegvári méretében és kivitelében, valamint viseleti módjában megfelel az Alföldön legáltalánosabban elterjedt változatnak. Füle alapján vízszintes állású. Az egyetlen szokatlan megoldás esetében a fül kiképzése: a pixisek zömmel karikára erősítettek, a szegvárinál viszont egy merev, keskeny pántot forrasztottak a hengeres test egyik oldalára. Az általánostól még annyi eltérés jelölhető meg, hogy míg Bör Gabriella gyűjtésében a – valószínűleg nagyon kisszámú – meghatározható életkorú, pixist viselő hölgy *adultus*,¹⁹¹ a szegvári halott ez ideig az egyetlen *maturus*.

A pixisek a nevezett tanulmány alapján közelebbi kormeghatározásra nem alkalmasak. Bör G. megállapítása szerint a korai szarmata időszakról folyamatosan kimutathatók, fénykoruk a 3–4. század.

A tarsolyra utaló, paxis melletti 11 gyöngy viszonylag nagyméretű, reprezentatív (11. kép; 12. kép 1). Típusukról az alábbiakat tudjuk:

A lapított gömb alakú fekete üveggyöngyök egymást keresztező szabálytalan fehér hullámvonalas betéttel (*Perlen mit achterförmiger Linie*) a TM XXII. csoport 276a típusához tartoznak. Széles körben elterjedtek a B2/C1-től D időszakig, azaz a 2. század derekától a 4–5. századig.¹⁹² Ilyenből 3 volt a tarsoly gyöngyei közt. Az egyik talán sárga betétes lehetett. Je. M. Alekszejeva szerint a Fekete-tenger északi partvidékén a Kr. u. 1. század elejétől kezdve kimutatható a típus fehér betétes változata, amely a 3–4. századra válik igazán népszerűvé. Ugyanakkor a sárga betétes változat az első századokra jellemző.¹⁹³ Lavinia Grumeza szerint az alföldi szarmaták egyik leggyakoribb polikróm gyöngytípusa (a millefiorik mellett). Ő a típus délkelet-alföldi előfordulásait a 2. század végére – 3. századra keltezte, megjegyezve, hogy a tibiscumi gyöngyműhely – amelyik gyártott ilyen típusú darabokat is – publikálója inkább a 3–4.

¹⁸⁴ PÁRDU CZ 1950, 76, LXXXIV. tábla 6.

¹⁸⁵ PÁRDU CZ 1950, 92.

¹⁸⁶ GOROH OVSKIJ 1988, 42, – A. típus; MAGOMEDOV 2001, 69, risz. 72:1.

¹⁸⁷ ISTVÁNOVITS 1993, 129, Abb. 10:3.

¹⁸⁸ LOVÁSZ 1989, 503, 506–510.

¹⁸⁹ NAGY 2018B, 248.

¹⁹⁰ BÖR 2022.

¹⁹¹ BÖR 2022, 188.

¹⁹² TEMPELMANN-MĄCZYŃSKA 1985, 55, Taf. 6.

¹⁹³ ALEKSZEJEVA 1978, 50, 296. típus a. és b. variáns.

századra gondolt.¹⁹⁴ Vaday Andrea szerint már a 2. századtól jelen vannak az alföldi szarmata sírokban, és a késő császárkorig megtalálhatóak.¹⁹⁵ Saját kutatásaink alapján csak alátámasztani tudjuk ez utóbbi véleményét.¹⁹⁶

A gömbölyű, talán piros alapon 3 sárga virágbetéttel díszített millefiori üveggyöngyök TM XXIII. csoportjához (mozaikgyöngyök) tartoznak, a 362h. típushoz (*verschiedene Grundfarben, undurchsichtig, mit Rosettenmustern*). Elterjedésük széles körű. A legkorábbiak M. Tempelmann-Maczyńska szerint a C1b vagy inkább C2 időszakban tűnnek föl, azaz 220–250 táján, nagyobb számban inkább a késő császárkorban jellemzőek.¹⁹⁷ Szegváron ebből a fajtából is 3 díszítette a tarsolyt. A típussal – és elsősorban alföldi előfordulásaival – Nagy Margit foglalkozott behatóan. Bár ő a 2. század végétől kimutatja az alföldi sírokban, elsősorban a késő császárkorra jellemzőek. Nagy Margit helyi előállítást is feltételez,¹⁹⁸ ami abból a szempontból különösen figyelemre méltó, hogy az oromdűlői avar sírokban is előfordult rozettás mozaikgyöngy. Kérdés persze, hogy az időbeli hiátus mellett lehetséges-e egyfajta műhelytradíció tovább élése a 7. századig. Nagy Margit széles körű kitekintését kiegészíthetjük azzal, hogy a típus a Krímben is előfordul, ahol zöld alapszínű változatának a Tiritakán és Szovhoz 10 lelőhelyen talált analógiák alapján a 2–3. századi kelteztést valószínűsítette A.A. Sztojanova, megjegyezve, hogy a krími 3. század elejei szarmata sírokból is ismert ilyen gyöngy.¹⁹⁹ Alekszejeva a piros alapon sárga betétes változatot hasonlóképpen a 2–3. századra keltezte.²⁰⁰ Tibiscumban ugyan gyártottak rozettás gyöngyöket, de piros alapú ezek között nem fordult elő.²⁰¹

A tarsolyhoz tartozott 2 hordó alakú nagy, mállékony kalciumgyöngy. A Fekete-tenger északi partvidékén a hasonló gyöngyöket az 1–4. századra keltezik.²⁰² Az Alföldön is széles körben, hosszú időn át kimutathatók.

Egy nagyobb (átm. 1 cm), enciánkék üvegrúdból vágott, szabálytalan gömbölyű üveggyöngy színezte a sort. A gömbölyű, egyszínű típus az alföldi császárkori üveggyöngyök leggyakoribb változata. A teljes időszakban kimutatható.

Gömb alakú opak fekete üveggyöngy szabálytalan fehér pettybetétes díszítéssel az alföldi anyagban ugyan előfordul, de nem tartozik a gyakori változatok közé, rendszerint egy-egy képviselője kerül csak bele a gyöngysorba. A TM XX. csoporton belül (*Perlen mit eingeschmolzenen Flecken*) a 198c. változat. A kronológia a szórt és viszonylag kisszámú megjelenés miatt nem teljesen világos. Valószínűleg a 2. század végétől az 4. századig él a gyöngyfajta.²⁰³

A. A. Sztojanova hasonló darabokat említ a 3–4. századi krími sírokból, a Kr. u. első századokból Chersonészoszból, Pantikapaionból és Phanagoreiából, valamint megjegyzi, hogy az alsó-Volga-vidéki szarmata temetkezésekben is felbukkannak.²⁰⁴ Tibiscumban készítettek ilyeneket.²⁰⁵ Nagy Margit véleménye szerint a 2–3. században már használják őket, de elsősorban a 4–5. századra jellemzőek.²⁰⁶

A tarsolyok viselete feltehetőleg általános lehetett, de többnyire nem gyönggyel hímzettek, különösen nem a férfiak esetében. A szegvári szarmata temetőben is van néhány olyan lelet, amely tarsolyra utal.

¹⁹⁴ GRUMEZA 2016, 454–455, Pl. X:1; BENEÁ 2004, 73–74, 113–115, XIII. típus 241.

¹⁹⁵ VADAY 1989, 104.

¹⁹⁶ ISTVÁNOVITS–KULCSÁR–SZTOJANOVA 2020, 22.

¹⁹⁷ TEMPELMANN-MÁCZYŃSKA 1985, 59, Taf. 11.

¹⁹⁸ NAGY 2018B, 233.

¹⁹⁹ SZTOJANOVA 2004, 285, VIII.2. típus.

²⁰⁰ ALEKSZEJEVA 1982, 42, 480. típus.

²⁰¹ BENEÁ 2004, 76, XV. típus 1.

²⁰² ALEKSZEJEVA 1982, 29, 5. típus.

²⁰³ TEMPELMANN-MÁCZYŃSKA 1985, 47–48, Taf. 4.

²⁰⁴ SZTOJANOVA 2004, 278, I.I.2. típus.

²⁰⁵ BENEÁ 2004, 72–73, 112–113, XII. típus.

²⁰⁶ NAGY 2018B, 234.

Elsősorban a 12. sírra gondolunk, melynek leletei között a csat mellett egy kova és egy „vasár” (4. kép 4) szerepel. A kirabolt temetkezésben ezek a tárgyak másodlagos helyzetben kerültek elő. Ennek ellenére valószínűsíthető, hogy a tűzkő és a feltehetőleg hozzá tartozó „vasár” a csatos övre erősített tarsolyban volt. Arra, hogy az árként meghatározott vastárgyak – vagy legalábbis egy részük – valójában csiholók lehettek, már korábban felhívtuk a figyelmet.²⁰⁷ A kérdést részletesebben tárgyalta Nagy Margit.²⁰⁸

A szegvári temetőben még további 3 alkalommal fordult elő tű vagy ár: 846. sír (35. kép 5), 918. sír (40. kép 4), 944. sír (44. kép 3). Mindhárom temetkezést kirabolták, de a 918. sír esetében a női váz a medencétől lefelé *in situ* feküdt. Az „ár” a jobb medence alatt került elő. Ez esetben gondolhatunk egy szokatlan – jobb oldali – tarsolyviselethez, de valószínűbbnek tartjuk, hogy a tárgy végén a korrózió miatt nem vehető ki a horog. A jobb térd mellett ugyanis előkerült egy orsónehezék. A két tárgy – az orsónehezék és az orsószár végébe erősített vezetőhorog – Pópit Dániel megfigyelésének megfelelően tartozhatott össze.²⁰⁹ Erre utalhat a vastárgy felületét borító famaradvány. Ez esetben az eltemetett jobb oldalára helyezett, 30–40 cm-es orsóról lehet szó. A 846. és a 944. sír „tűjének” funkcióját a rendelkezésünkre álló adatok alapján meghatározni nem tudjuk.

Rugós gyűrű, Cypraea

A szarmata temetők gyakori leletei közé tartoznak az ún. rugós gyűrűk. Így feltűnő a hiánya Szegváron, bár – mint feljebb már említettük – van két olyan karikatöredék, amelyről nem dönthető el, hogy fülbevalóhoz vagy feltekert végű karikához tartozott-e (795. sír – 31. kép 6; 358. sír – 22. kép 2).

Az egyetlen rugós gyűrűre egy Cypraea csigát függesztettek (795. sír – 31. kép 2–3). Esetünkben valószínűleg az övet díszítette. Vaday Andrea megállapítása szerint a Fekete-tenger északi partvidékéről igen széles körben elterjedt a Cypraea csiga csüngő divatja, de a leggyakoribb a Kárpát-medencében.²¹⁰ Itt általános megoldás a rugós gyűrűre erősítése.²¹¹

Karperecek

Csukló táján, karkötőként meghatározható gyöngyöket nem említhetünk Szegvárról. Ez alighanem a temetkezések erős bolygatottságával magyarázható.

6 temetkezésből 8 karperecről – 6 bronz és 2 vas – számolhatunk be Szegvár esetében.

A vas karperecek közül az egyik töredékes (606. férfi – 29. kép 6) – így meghatározása bizonytalan – az összedobált csontok közül. A másik (51. nő – 10. kép 2) a szokásnak megfelelően²¹² a bal alkar közepe tájáról került elő. Ahogyan a legtöbb vas karperec, ez is töredékes, tehát nem tudjuk, hogy zárt vagy nyitott volt-e. Metszete a szokásos, azaz kör.

A vas karperecek zömének kronológiáját Vaday Andrea a 2–3. századra helyezte.²¹³

A bronz karperecek viselete sem tér el a megszokottól: ahol a rablás ellenére eredeti helyzetben találunk, ott a jobb karon bontottuk ki (27., 592., 782. sír). Különös az 592. felnőtt nő esete, aki mellett egy gyermek méretű (4,6 cm átmérőjű) darab fordult elő. Meghatározható nem és kor esetén nők (592. és 846. sír), illetve egy 7–9 éves gyermek (782. sír) viselt ilyen ékszert.

²⁰⁷ ISTVÁNOVITS–KULCSÁR 2017, 387.

²⁰⁸ NAGY 2018B, 282–285.

²⁰⁹ PÓPITY 2015.

²¹⁰ Az Észak-Pontusnál a szarmata sírokban azonban alig-alig ismerünk Cypraeát, bár a Krímbe – viszonylag ritkán – előfordul (HRAPUNOV ET AL 2023).

²¹¹ VADAY 1989, 58.

²¹² Vö. KULCSÁR 1998, 55.

²¹³ VADAY 1989, 50.

A szegvári bronz karperecek két típusba sorolhatók. 3 közülük kissé szélesre kalapált, ellapított végű (592. sír – 28. kép 8, és 2 db a 846. sírból – 36. kép 3–4), 2 enyhén vastagodó végű, kör metszetű huzalkarperec (782. sír – 30. kép 3), 1 darab (27. sír) holléte kérdéses, így típusa nem meghatározható.

A szélesedőre kalapált végű – általa lemezkarperecnek nevezett – típus Vörös Gabriella szerint a 2–3. századtól jellemző,²¹⁴ azonban meg kell jegyeznünk, hogy a madarasi lemezkarpercecek vége rendre erősen szélesedő, tehát azokat inkább egy másik típus képviselőinek kell tekintenünk.

Az enyhén vastagodó végű huzalkarperecek vékonyabb kivitelű példányait – amilyenek a mieink is – Vaday Andrea a szarmata barbarikum leggyakoribb változataként jellemzi, elterjedésük időszaka elsősorban a 2. századtól a 3. század közepéig határozható meg.²¹⁵ Vörös Gabriella szerint Madarason a 3. század közepétől keltezhetőek.²¹⁶ Annyi bizonyos, hogy a későbbi időszakra jellemző masszív példányok esetünkben már nem fordulnak elő. Az olyan leletek, mint például a Füzesabony-Bozsi rész 1. sírja²¹⁷ – ahol a miénkhez hasonló, vékonyabb karperecpár fordult elő két, 2. század – 3. század közepe közé datált térdfibulával – inkább a korábbi keltezést valószínűsíti.

Gyöngyök, gyöngyös ruhaszegélyek / nadrágszárak vagy lábbelik

17 sírban, valamint a 16. objektumban és a 492. avar sír környéki, talán sírhoz tartozó szórványok közt találunk gyöngyöt (7. táblázat). További szórvány darabokkal is számolnunk kell. A geokémiai összehasonlító vizsgálatok azt igazolták, hogy az avar sírokba a szarmata temetkezésekből kerülhettek át gyöngyök.²¹⁸

Bár Szegváron szép számmal került elő gyöngy – 1204 darab –, a szarmata temetőkre jellemző, nagy mennyiségű láb környéki előfordulása nem jellemző. Egyedül az 51. sír emelhető ki e tekintetben a maga 638 szemes megmentett készletével. Az 52. sír (86 gyöngy), a 795. sír (96 gyöngy) és a 846. sír (75 gyöngy) még viszonylag „gazdagabb” gyöngyözésről tanúskodik, a többi esetben a gyöngyök száma 30 alatt marad, zömmel pedig 20, sőt 10 alatt. Figyelembe véve, hogy a rablaskor a gyöngyök általános tapasztalat szerint a fosztogatók figyelmét nem kötötték le, feljebb már utaltunk arra, hogy valószínűleg a nyaklánc és a tarsoly, most hozzáfűzhetjük, hogy esetleg az öv gyöngyözése több esetben előfordulhatott, míg a ruha/nadrág vagy csizma hímzése kevésbé lehetett jellemző a szegvári nők körében.

Rendszert a láb körüli gyöngyöknél az 51. sírban lehetett megfigyelni, ennek értékelését lásd a sír-leírásnál!

A gyöngyök tipológiai besorolásából kiderül, hogy a leggyakoribbak az üveggyöngyök, amelyeken belül a monokrómok túlnyomó többségben vannak (7. táblázat). Az üveg-, karneol-, borostyán-, kalcium- és más anyagból készített gyöngyök aránya nagyjából megfelel a megszokottnak, azzal az eltéréssel, hogy a borostyán átlagosan gyakoribb, mint a karneol,²¹⁹ esetünkben pedig fordított az arány.

Kronológiai szempontból talán kevésbé a jelenlévő gyöngyök, inkább a hiányzó típusok jelentenek időrendi fogódzót. Így jellemző, hogy hiányoznak a hólyagos példányok, az aranyfóliás ikergyöngyök, az apró kása- és ikergyöngyök és a kicsi korong alakúak, amelyek zömmel a 3. század vége előtt sírba kerültek.²²⁰ Ugyancsak nincsenek Szegváron a 2. század második felére – 3. század elejére jellemző másodlagos színezésű darabok.²²¹

²¹⁴ KŐHEGYI–VÖRÖS 2011, 304.

²¹⁵ VADAY 1989, 51 – III/2. típus.

²¹⁶ KŐHEGYI–VÖRÖS 2011, 304.

²¹⁷ ÁCS 1992, 136, 142, 1. kép 1–4.

²¹⁸ FÓRIZS ET AL. 2001. Minthogy a gyártás korát megállapítani makroszkopikus módszerekkel nem lehet, ezekkel itt nem foglalkoztunk.

²¹⁹ ISTVÁNOVITS–KULCSÁR–SZTOJANOVA 2020, 19.

²²⁰ VADAY–SZÓKE 1983, 113; KŐHEGYI–VÖRÖS 2011, 311; NAGY 2018B, 241–247.

²²¹ VADAY 1989, 101.

Sírszám	Gyöngy (db)	Helye	Üveg	Karneol	Borostyán	Kalcium	Korall	Egyéb
13. obj.	16	–	16	–	–	–	–	
51.	30	nyaklánc	6	16		7	1	
	11	tarsoly	9			2		
	638	lábbeli?	604	24		10		
52.	86	–	84	1		1		
358.	3	–			3			
368.	30	–	26			4		
371.	8	–	4	4				
375.	3	–			3			
492. környéke	29	–	2		23		4	
592.	9	nyaklánc	9					
608.	2	–	2					
782.	3	nyaklánc	3					
795.	96	lábnál	79	15				2 üveg, kérdéses
836.	7	–	5	2				
843.	3	–	3					
846.	2?	nyaklánc	1					1 ezüst?
	75	lábnál	62	13				3–4 apróra tört üveg
926.	5	–	1		4			
932.	6	–			6			
944.	1	–			1			
963.	21	–	18	3				
Szórvány	120	–	107	11		1		1 kerámia
Összes	1204		1041	89	40	25	5	4
%	100		86,5%	7,4%	3,3%	2,1%	0,4%	0,3%

7. táblázat: Szegvár-Oromdűlő. A temető gyöngyeinek megoszlása

Az 1031 monokróm gyöngy 67%-a (695) rúdból levágott nyomott gömb alakú vagy szabálytalan rövid hasábszerű, illetve ezek közti átmenetet jelent. A domináns szín a zöld, majd a piros és a fehér. A sok helyen gyakori narancssárgák száma viszonylag szerény. 10 polikróm, 89 karneol, 40 borostyán, 25 kalcium, 5 korall, 1-1 ezüst és kerámia, 2 nem meghatározott anyagú, de talán üveg.

A gyöngyök egy-egy együttesen belüli kombinációjának vizsgálatára és azok kronológiai meghatározására Nagy Margit tett kísérletet. Ennek tükrében megvizsgálta a szegvári sírokat is, és egy 2013-ban kelt levelében az alábbiakat írta: „Biztosan az I. gyöngycsoport (2–3. század) a 826., 846., 795. sír. Kérdőjelesen I. csoport: 378., 375., 368., 963., 926. sír. II. csoport: 13., 52. sír. II/III. csoport: 343. sír (kevés gyöngy alapján). Biztosan III. csoport (3–4. század) nincs, de talán a 312. sír (ha sok a kék színű gyöngy, pláne). A többi sír anyaga túl kevés. A gyöngyök alapján tehát főként 2–3. századi sírok.”²²²

²²² Köszönjük Nagy Margit segítségét! Csoportosítását lásd NAGY 2018B, 241–262!

<i>Típus és szín</i>	<i>Sír</i>	<i>Db</i>	<i>Helye</i>	<i>Összesen (db)</i>
	13. obj. 51. sír 51. sír 52. sír 592. sír 846. sír 963. sír szórvány	6 1 174 24 1 15 6 29	nyaklánc lábnál nyaklánc lábnál (kocka) 11 kocka	256
	13. obj. 52. sír 846. sír 963. sír szórvány	4 13 2 2 5	lábnál (kocka) kocka	26
	13. obj. 51. sír 52. sír 846. sír 963. sír szórvány	1 153 13 2 1 12	lábnál lábnál	182
	13. obj. 51. sír 52. sír 592. sír 846. sír 963. sír szórvány	1 141 18 6 26 5 24	lábnál nyaklánc lábnál (kocka) 17 kocka	221
	51. sír 592. sír 843. sír szórvány	1 1 1 1	tarsoly nyaklánc	4
	szórvány	1		1
Gömbölyű, színe?	51. sír 51. sír szórvány	2 1 2	nyaklánc tarsoly	5
Gömbölyű				695
	szórvány	1		1
Bikónikus				1
	szórvány	1		1
	843. sír	1		1
	846. sír	1	nyaklánc	1
Korong				3

<i>Típus és szín</i>	<i>Sír</i>	<i>Db</i>	<i>Helye</i>	<i>Összesen (db)</i>
	13. obj. 51. sír 52. sír 368. sír 371. sír 836. sír 846. sír 963. sír szórvány	2 60 13 2 1 2 10 2 4	lábnál lábnál	96
	szórvány	1		1
	51. sír	1	nyaklánc	1
Hatszög alapú hasábos, színe?	608. sír szórvány	1 1		2
Hatszög alapú hasábos				100
	368. sír 782. sír 846. sír szórvány	3 2 1 5	nyaklánc lábnál	11
	368. sír 795. sír 846. sír 926. sír 963. sír szórvány	17 42 4 1 1 10	lábnál lábnál	75
	51. sír 592. sír 836. sír szórvány	1 1 1 1	lábnál nyaklánc	4
	492. sír környéke	2	szórvány	2
Sokszögű, Színe?	608. sír 795. sír	1 5	lábnál	6
Sokszögű				98
	368. sír 371. sír szórvány	1 3 1		5
	368. sír 795. sír	2 15	lábnál	17
Hasáb				22
	13. obj. 51. sír 52. sír 368. sír 795. sír 836. sír 846. sír szórvány	2 69 3 1 19 2 2 6	lábnál lábnál lábnál	104
	51. sír szórvány	5 1	lábnál	6

<i>Típus és szín</i>	<i>Sír</i>	<i>Db</i>	<i>Helye</i>	<i>Összesen (db)</i>
	51. sír	1	lábbnál	1
	843. sír	1		1
Hengeres				112
	51. sír 963. sír szórvány	3 1 1	tarsoly	5
	51. sír	1	tarsoly	1
	782. sír	1	nyaklánc	1
	51. sír	3	tarsoly	3
Polikróm				10
 	51. sír 51. sír 52. sír 371. sír 795. sír 836. sír 846. sír 963. sír szórvány	14 10 1 4 15 2 13 3 11	nyaklánc lábbnál lábbnál lábbnál	73
 	51. sír 51. sír	2 14	nyaklánc lábbnál	16
Karneol				89
	358. sír 375. sír 926. sír 932. sír 944. sír 492. sír	3 3 4 6 1 23	nyaklánc? szórvány	40
Borostyán				40
	846. sír	1		1
Fém (ezüst)				1

<i>Típus és szín</i>	<i>Sír</i>	<i>Db</i>	<i>Helye</i>	<i>Összesen (db)</i>
	51. sír 51. sír 51. sír 52. sír 368. sír szórvány	5 2 9 1 4 1	nyaklánc tarsoly lábnál	22
	51. sír	2	nyaklánc	2
	51. sír	1	lábnál	1
Kalcium				25
	492. sír	4	szórvány	4
	51. sír	1	nyaklánc	1
Korall				5
	szórvány	1		
Kerámia				1

8. táblázat: Szegvár-Oromdűlő. A temető gyöngyeinek típusok és színek szerinti megoszlása

A MELLÉKLETEK

Edények

Mint láttuk, a temetkezések negyedének (15 sír: 27., 41., 47., 52., 358., 398., 606., 828., 846., 851., 859., 864a, 865., 918. és 928. sír) melléklete volt edény. 1 kivétellel – az általános korabeli szokásnak megfelelően – lábhoz helyezték. A kivétel a 851. sír, ahol a koponya mögött került elő egy tál.

Edényes sírok a temető teljes területén előfordulnak (56. kép), sűrűsödésük a DNy-i oldal 1. sírsorára és a 2. sor Ny-i végére jellemző.

Mind nők (5 eset), mind férfiak (4 eset), mind gyerekek (2 eset) sírjában előfordult edénymelléklet. A két legkisebb edény (358. és 928. sír) gyerekek melléklete volt.

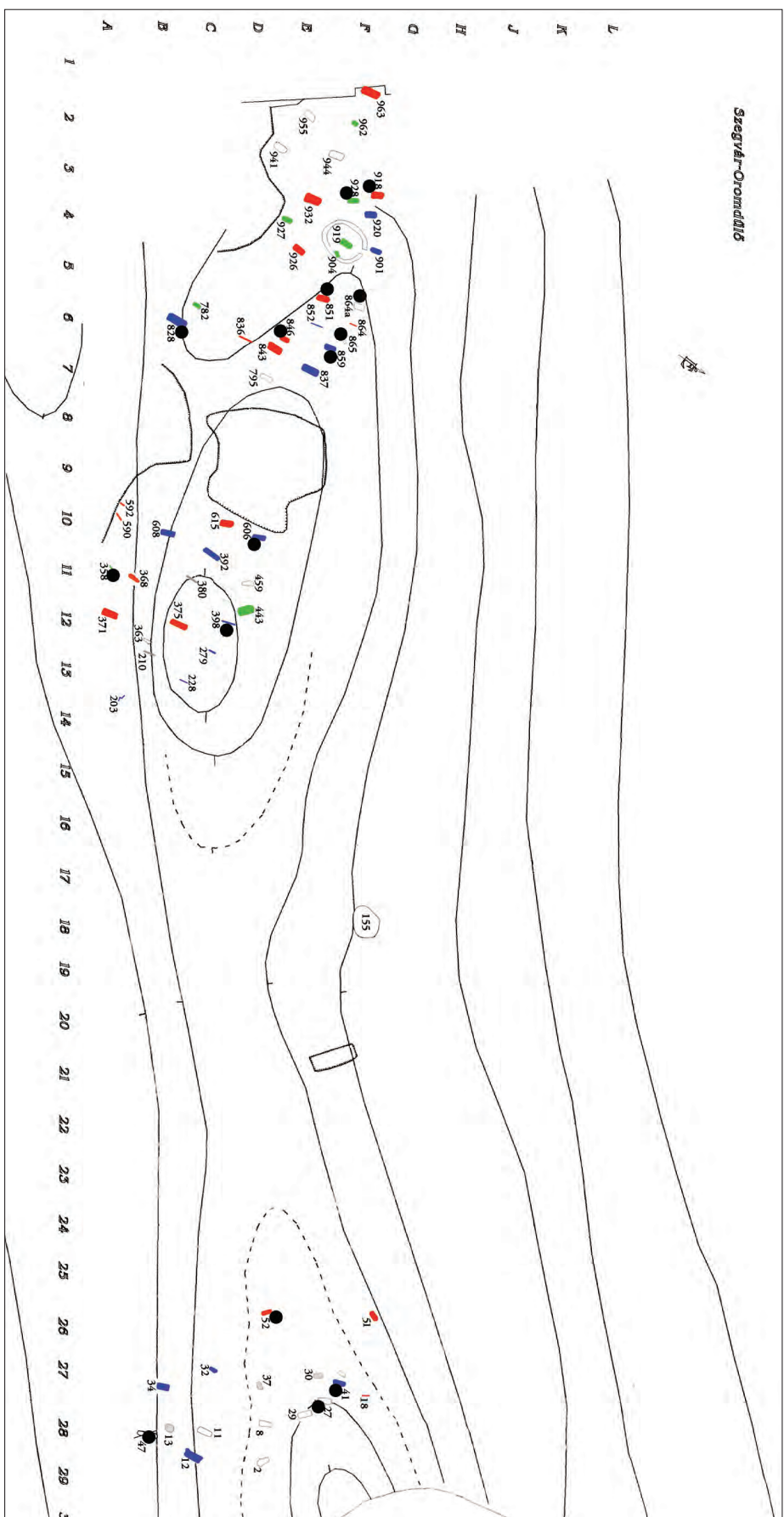
Valamennyi kerámia korongolt. Feltűnő, hogy kivétel nélkül nagyon erősen kopottak, többségük csorba.

Legalább ennyire szembeötlő a gömbtestű edények dominanciája és viszonylag hasonló megjelenése (57. kép). A további formák (58. kép): 2 téglaszínű tál, 1-1 szürke pohár, szürke füles bögre és miniatűr téglaszínű „hombár” forma.

A gömbtestű edények szürkék, ezen belül is inkább a világosabb árnyalat dominál. Valamennyi díszítetlen (57. kép).

Felületkezelést (amelynek elterjedését Vaday Andrea a késő szarmata – hun korra keltezi²²³) 3 esetben regisztráltunk: az 52. sír edényén sötétebb bevonat (engobe?) sejtethető, a 828. és 859. sír kerámiája sötétebbre simított.

²²³ VADAY 1989, 153.

56. kép. Szegvár-Oromdűlő. Kerámiamelékletes temetkezések

Sírszám	Forma	Peremátmérő	Magasság	Fenekátmérő	Átmérő	
27.	gömbös					
41.	pohár					
47.	gömbös	10,6	11,5		12,5	alja nincs
52.	gömbös		12,4	5,6		pereme nincs
358.	gömbös	6,2	7,8	3,6	8,3	
398.	tálka	10,9	6,4	3,6		
606.	gömbös	9,5	11,9	4,5	11,8	
828.	gömbös	8,8	9,8	4,4	12,2	
846.	gömbös	8,7	9,7	5,4	10,4	
851.	tál	13,8	8,9	4,9		
859.	gömbös	10,6	11,7	4,4	11,8	
864a.	gömbös	11,1	9,8	5,1	12,3	
865.	hombár	4,1	10,3	2,7	7,9	
918.	gömbös	10,2	13,4	4,7	12,7	
928.	bögre	4,6	7,4	2,4	6,5	

9. táblázat: Szegvár-Oromdűlő. A temető kerámiaedényeinek forma- és méretbeli megoszlása

Párducz Mihály igyekezett kidolgozni a gömbtestű edények finomabb tipológiáját és meghatározni az általa elkülönített 5 variáns kronológiai helyzetét. Munkája során a hasasodás helyéből és a talp kiképzéséből indult ki.²²⁴ Néhány évvel később, a hortobágy-porosháti temető számos – köztük a szegváriakkal sokban rokon – gömbölyű testű edényét értékelve viszont már arról írt, hogy „in seinen Einzelheiten noch nicht klärbaren Formenkreis”.²²⁵ Vaday Andrea ugyancsak felállított egy tipológiát a Szolnok megyei leletanyag alapján.²²⁶ Az általa bemutatott kerámia részben hasonló a szegváriakhoz (elsősorban az Abb. 42:2–8. darabok), ugyanakkor több – például a perem és alj kiképzése, az arányok – vonásukban eltérőek.

A szegvári ún. gömbtestű edények között 5 némileg eltérő formát tudunk elkülöníteni, azonban az egyes típusok közötti különbségeket nem tekinthetjük olyan mértékben meghatározónak, hogy az egyes variánsok kronológiai meghatározására a párhuzamok alapján kísérletet tehessünk. Mindemellett szükségesnek látjuk, hogy az alábbiakban az 5 formát leírjuk a további kutatások megkönnyítése érdekében (57. kép).

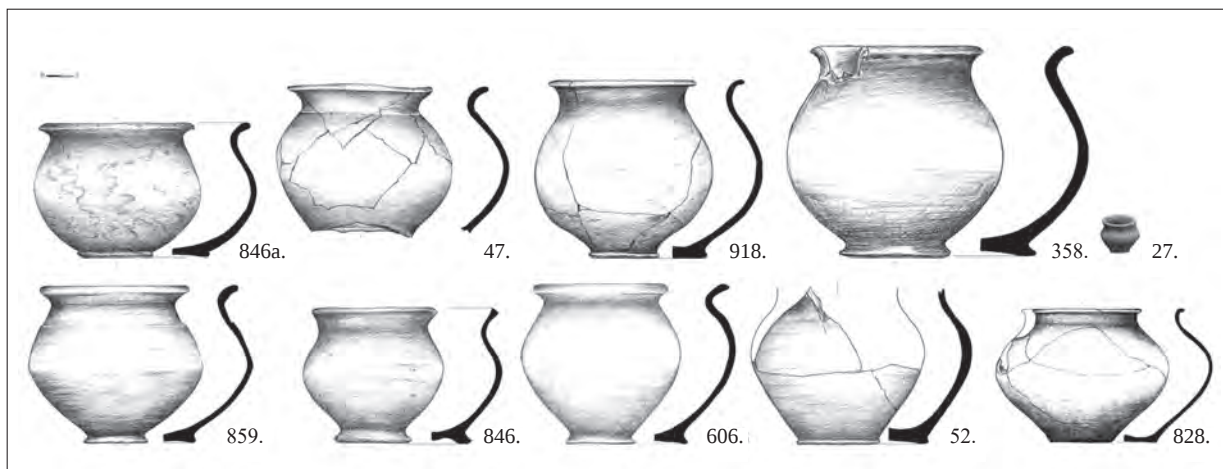
1. típus: Gömbtestű, íves profilú, a középtájon hasasodó, alacsony talpú, kissé nyomott formájú edény (864a. sír).
2. típus: A formáról nagyjából ugyanezt mondhatjuk el, csak kevésbé nyomott (47., 918. és 358. sír, illetve valószínűleg a 27. sír).
3. típus: Az arányai az előbbiekhöz hasonló, de kicsit élesebb a hastörése, valamint a váll enyhén tagolt (859. sír).
4. típus: Gömbtestű, íves profilú, a középvonal felett, azaz inkább vállban öblösödő forma (846., 606. és 52. sír).
5. típus: Ugyancsak vállban öblösödő, de nyomottabb, alja felé karcsúsított forma. Talpa vágott, ami ugyancsak eltérés a fentiektől (828. sír).

A szegvári gömbtestű edények kivétel nélkül a tagolatlan profilú, díszítetlen típushoz sorolhatók. Nem túl nyúlánkak, leginkább ezt a tulajdonságot a 606. temetkezés edénye viseli magán. Talpuk alacsony,

²²⁴ PÁRDUZ 1937, 145–153.

²²⁵ PÁRDUZ 1941, 320.

²²⁶ VADAY 1989, 153–157.

57. kép. Szegvár-Oromdűlő. A sírokból előkerült gömbtestű edények

többségüknél enyhén visszanyomott. Vaday Andrea véleménye szerint ez a fajta talpkiképzés a terra sigillatákéhoz hasonló.²²⁷ Amennyiben elfogadjuk ezt az elképzelést, akkor – annak ellenére, hogy az általa Szolnok megyéből idézett két edény egyikét a késő szarmata – hun korra keltezte – inkább korábbi datálást valószínűsíthetünk.

Bár beható vizsgálat e téren nem történt még, de tapasztalataink szerint a gömbtestű edények gyakoribb sírmellékletnek tűnnek a korábbi szarmata időszakokban, míg később gyakoribbá válnak a tálak. Erre elvégeztünk egy szeriációt (59. kép).²²⁸

Az oromdűlői két tál közül a 398. síré (58. kép) félgömbös, enyhén tagolt vállú – a szarmata leletanyag leggyakoribb formái közé tartozik.

A 851. sír tálja (58. kép) kívül-belül pirosra festett. Valószínűleg Drag. 37. típusú terra sigillata forma utánzata. A hasonló darabok megjelenése a szarmata barbarikumra korlátozódik, így alföldi gyártmány-nak kell tartanunk. Az M0 autópálya nyomvonalán Üllőn és Ecseren feltárt nagy felületű településrészek anyagában nagy mennyiségben kimutathatók. Jellemző, hogy nem fordulnak elő együtt a terra sigillatákkal. Így nagy valószínűséggel a sigillata-behozatal utáni időre keltezhetők.²²⁹

A 865. sír hombár alakú kis edénye (58. kép) nem tartozik a gyakori síredény-formák közé.²³⁰ Legjobb, kicsit nagyobb, ugyancsak téglaszínű analógiáját egyfelől a hortobágy-porosháti IX. halomcsoport 12. sírjából (pá.: 4,7 cm, mag.: 12,8 cm, fá.: 3,9 cm),²³¹ másfelől Kunszentmártonból (pá.: 6 cm, mag.: 14,9 cm, fá.: 5 cm) említhetjük.²³² A porosháti temető másik kis edénye sem áll távol ezektől, csupán pereme és nyaka kevésbé szűkülő (II. halomcsoport 26. sír: pá.: 6,7 cm, mag.: 11,8 cm).²³³ Kicsit távolabbi, téglaszínű párhuzamát idézhetjük Madarásról, a 12. sírből.²³⁴ Madarason jó néhány további, ugyanebbe

²²⁷ VADAY 1989, 155.

²²⁸ A szeriálást az Egységes Múzeumi Információs Rendszer (EMIR) szarmata és hun kori temetkezésekre kidolgozott adatbázisában végeztük, mely a szeriáláskor 3250 szarmatának meghatározott temetkezés leleteit tartalmazta. A szeriálás alapjául a római tárgyak által meghatározott síregyüttesek szolgáltak. Az adatbázisról ízelítő kapható a <https://barbaricum.hu/> weblapon.

²²⁹ A meghatározást Szebenyi Tamásnak köszönjük!

²³⁰ Vaday Andrea megjegyzése szerint a telepeken viszont számos esetben előfordul (VADAY 1989, 146).

²³¹ ZOLTAI 1941, 300, Taf. 64:6. További analógiákat említ a hortobágyi kerámia értékelése során Párducz M. (PÁRDU CZ 1941, 315).

²³² VADAY 1989, 146, Abb. 38:25, 256, Nr. 189, Taf. 66:9.

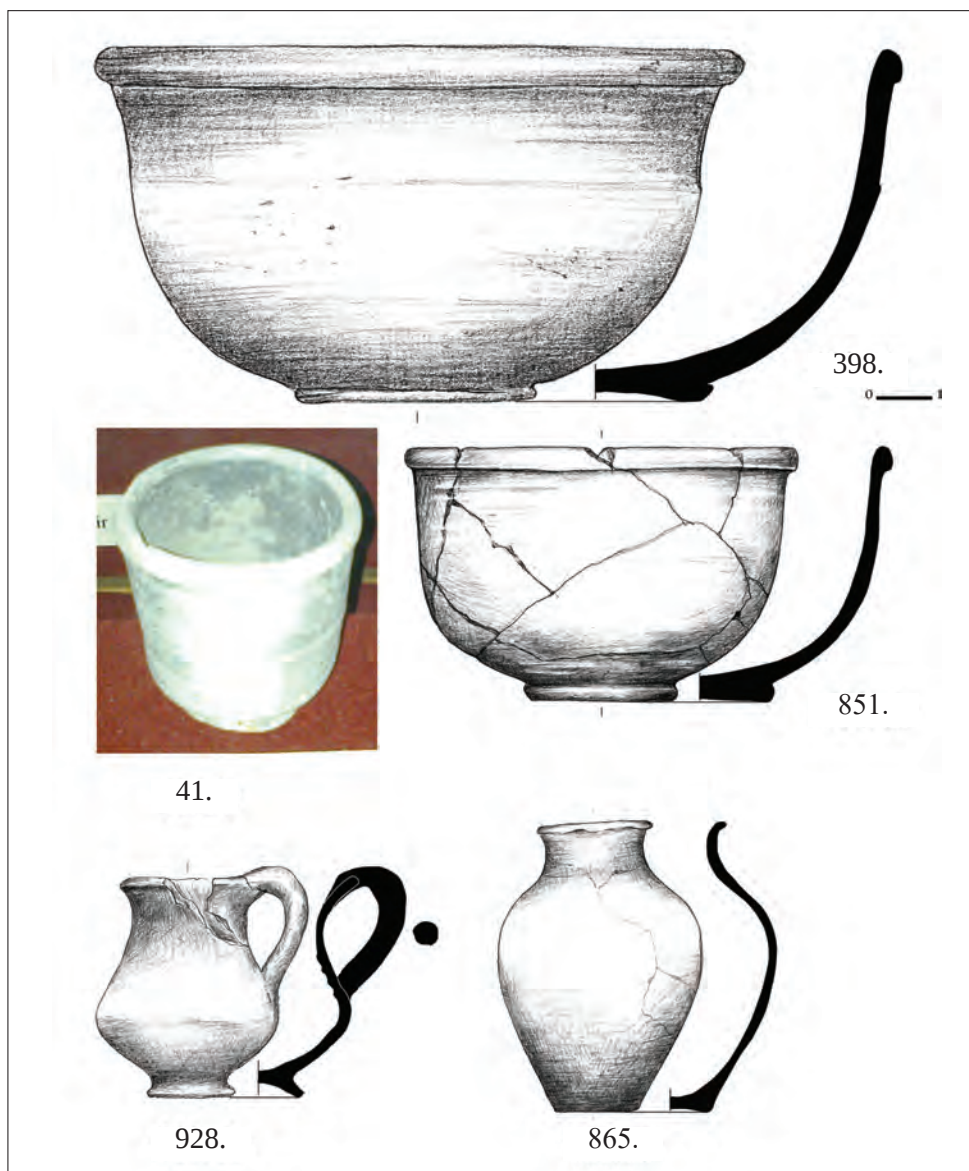
²³³ ZOLTAI 1941, 278, Taf. 58:6.

²³⁴ KŐHEGYI–VÖRÖS 2011, 26, 4. tábla 2.

a formakörbe sorolható edény került elő (162., 241., 446. sír).²³⁵ Hasonló forma, de lassú korongon készített, vastag falú a Budapest-Péceli úti 125. sír példánya.²³⁶

A 928. sír bögréjének (58. kép) jellegzetessége a peremből induló és kissé fölé húzott fül. A Vaday Andrea-féle típusok közül az Abb. 34:8. formának felel meg, amelyről ő úgy vélekedik, hogy déli (Bácska, Bánát) műhelyben készültek és csak ritkán jutottak el a Marostól északra, a Körösöktől északra pedig csak kivételesen. A szegvári darab felületkezelése – azaz a felület fényesre simításának hiánya – a hosszú élettartamú körte formájú bögréken belül a korábbiakkal áll rokonságban.²³⁷

A 41. sír poharának formáját (58. kép) csak hozzávetőleg ismerjük. Talán a Vaday-féle Abb. 38:7. forma képviselője, és mint ilyen, a gyakori pohártípusok egyike.²³⁸

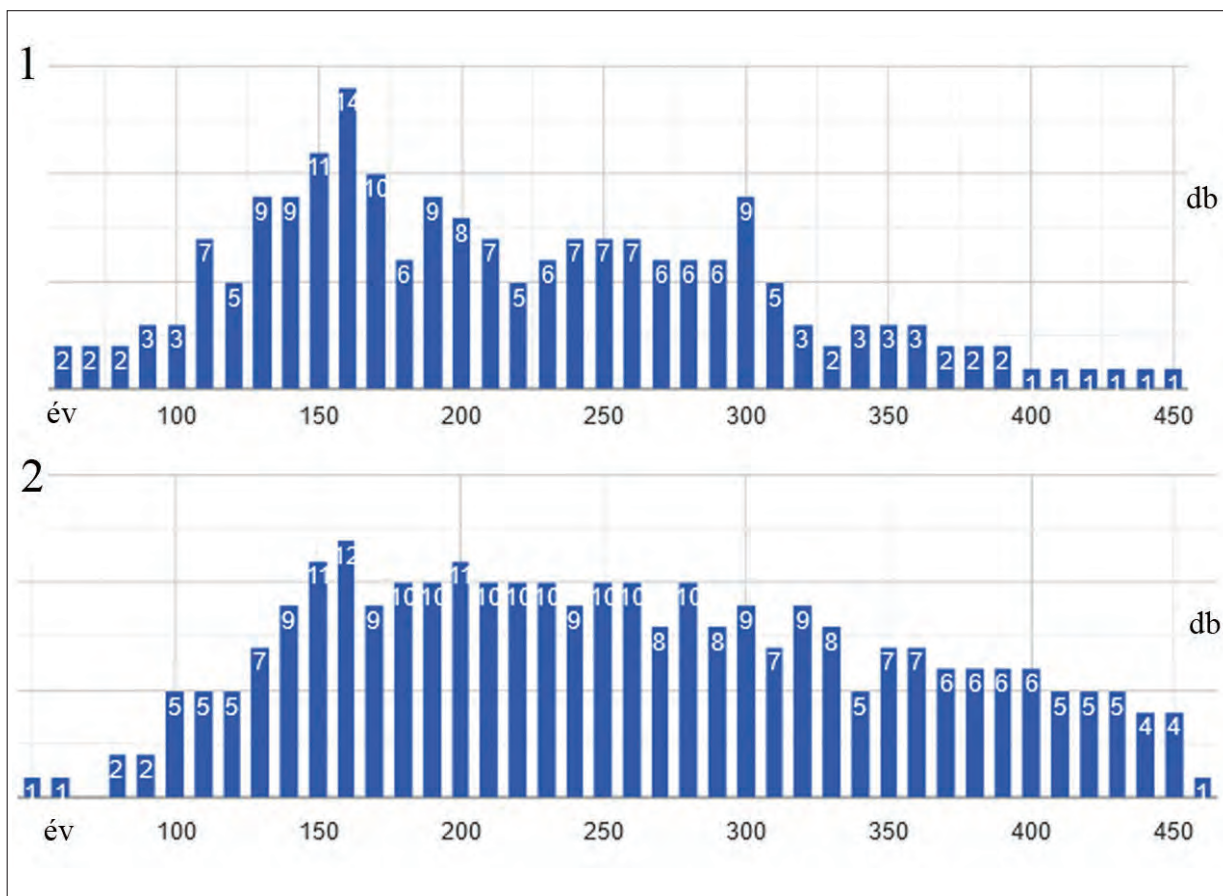
58. kép. Szegvár-Oromdűlő. A sírokból előkerült edények

²³⁵ KŐHEGYI–VÖRÖS 2011, 66, 86–87, 135, 37. tábla 3, 57. tábla 2, 101. tábla 1.

²³⁶ NAGY 2018a, 89, 161. tábla 4.

²³⁷ VADAY 1989, 139.

²³⁸ VADAY 1989, 145.

59. kép. A gömbtestű edény és félgömbös tál mellékletek szeriációja az Egységes Múzeumi Információs Rendszer szarmata temetkezések leleteit tartalmazó adatbázisában. 1: a gömbtestű edények; 2: a félgömbös tálok kronológiai szóródása

Kések

10 temetkezésben (27., 32., 41., 615., 368., 795., 859., 852., 828., 606. sír) fordult elő kés (60. kép). Közülük 6 férfi, 2 nő sírjából, 2 esetben nem volt meghatározható a nem. Helyét a sírban – az erős sírfosztogatás miatt – csak négy esetben lehetett meghatározni: három ízben az általános szokásnak megfelelően²³⁹ a bal combnál, a 859. temetkezésben a bal kulcscsont táján regisztráltuk.

A kések igen rossz állapotúak. 1,4–2,1 cm szélesek. Hosszuk egyetlen esetben sem határozható meg. Két eszköz közülük enyhén íves hátú, egyenes, egyélű volt, kettő pedig talán egyenes pengéjű, egyélű, a többi formája nem állapítható meg. A nyélállást csak három esetben sikerült meghatároznunk: a 32. sírre alsó, a 606., 828. és a 852. sírre felső nyélállású (60. kép). Az alsó nyélállás az alföldi anyagban meglehetősen ritka, a szeriálás²⁴⁰ arra utal, hogy a 3. század közepe után már csak elvétve fordul elő (61. kép).

A ritka leletek közé tartozik a 606. sír kése, amelynek pengető felőli végén a nyelet egy 1,2–1,5 cm széles vasabronccsal pántolták (29. kép 2). Madarason a 201. sírban volt hasonló megoldás.²⁴¹

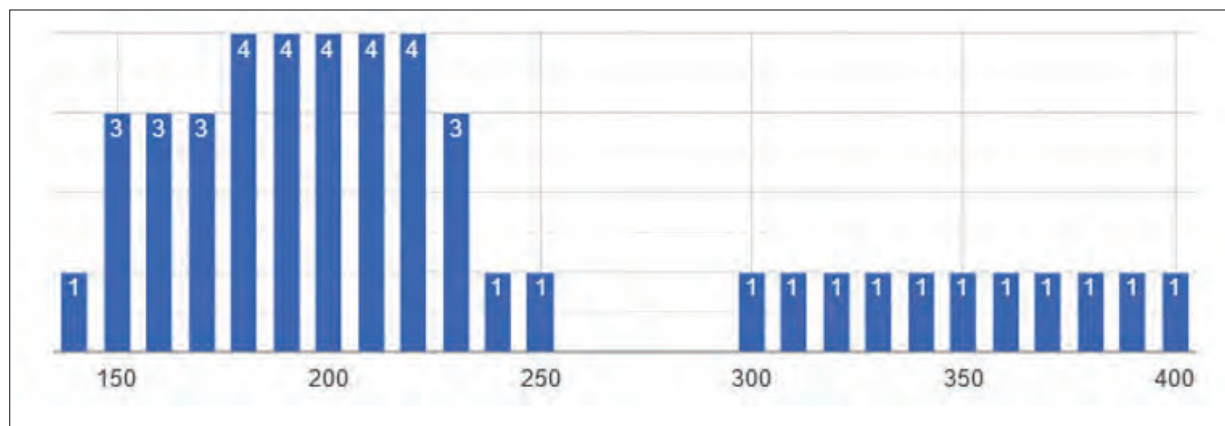
²³⁹ KULCSÁR 1998, 56.

²⁴⁰ Lásd a 228. jegyzetet!

²⁴¹ KŐHEGYI–VÖRÖS 2011, 76, 290, 46. tábla 9.

60. kép. A Szegvár-Oromdűlő. A sírokból előkerült kések

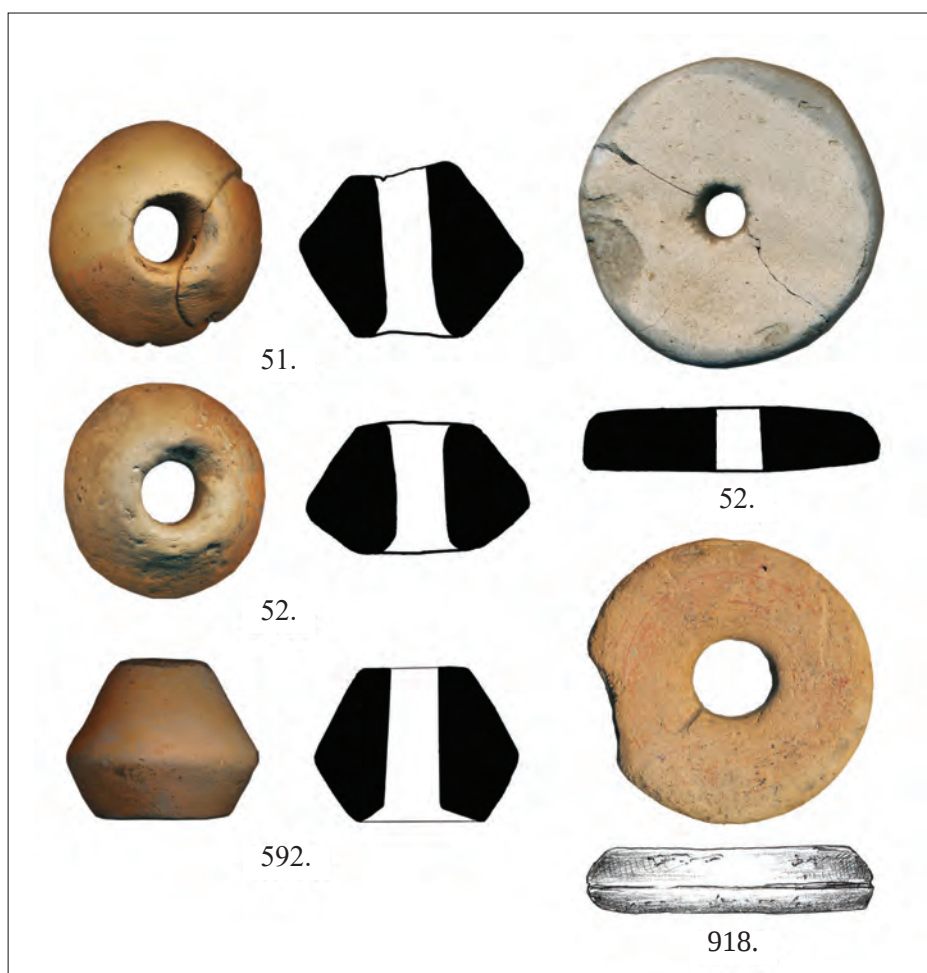

61. kép. Az alsó nyélállású kések szeriációja az Egységes Múzeumi Információs Rendszer szarmata temetkezések leleteit tartalmazó adatbázisában

Orsónehezékek

5 temetkezésből 6 orsónehezék került elő (az 52. sírban kettő volt), illetve a 492. avar sír környékének leletei között van egy további orsókarika (62. kép). Formájuk, súlyuk, helyük a sírban megfelel az alföldi szarmata temetkezésekben megfigyelteknek. A 4 orsókorong korongolt edény aljából vagy oldalából faragott (52., 375., 918. sír és 492. környéke). A 3 orsógomb homokos anyagú, közülük kettő korong nélkül készített, bikónikus, egyenlő nagyságú két félből összetett (51., 52. sír), a harmadik korongolt, egyenlőtlen magasságú két félből álló, a szélesebb oldalán homorúan bemélyedő résszel (592. sír). Ez utóbbira jellemző, hogy – ahogyan a korong nélkül készítették esetében is – az átmérő nagyobb, mint a magasság.²⁴² A hasonló darabokat a publikálók a madarasi temetőben a korai időszakra, azaz a 2. század végére – 3. század elejére keltezték.²⁴³ A forma megjelenik a Csernyahov kultúra területén is (B212. típus), ahol a Przeworsk kultúra hatásaként értékelte B.V. Magomedov.²⁴⁴

Magára az orsóra vonatkozóan a 918. sír esetében a vezetőhorog feltételezhető megléte (40. kép 4) alapján gondolhatunk arra, hogy a nehezékekkel lefelé a jobb comb mellé helyezték.²⁴⁵

62. kép. Szegvár-Oromdűlő. A sírokból előkerült orsónehezékek

²⁴² Ez azért lényeges, mert Vaday Andrea az általa készített tipológiában hangsúlyozta, hogy az egyenlőtlen magasságú két félből álló példányoknál (2. típus) a magasság mindig nagyobb az átmérőnél (VADAY 1989, 126, Abb. 28:2,2).

²⁴³ KŐHEGYI-VÖRÖS 2011, 317.

²⁴⁴ MAGOMEDOV 2015, 41–42.

²⁴⁵ Lásd előbb az övek tárgyalásánál!

Kövek

A szegvári mellékletek között kiemelhetjük a köveket. A 18. sírban a koponya és a bal láb mellett, a 901. sírban a jobb combnál került elő egy-egy szemcsés, amorf kődarab. Ezek nem túl nagyok, a legnagyobb 12,8×9,4×8,2 cm.

Kő sírba tétele – ha nem is gyakori jelenség – a szarmata temetkezésekben több ízben előfordul.²⁴⁶ Kétségtelenül szándékos elhelyezésre kell gondolnunk például Sándorfalva-Eperjes 3. sír esetében, ahol a tarkó alatt, a gödör aljába benyomódva találtak egy lapos, nagyobb (8×8×10 cm) réti mészkő vagy darázs-kő darabot.²⁴⁷ A Makó-Igási járandó 3. sírjában, a jobb térd külső oldala mellett talált kő 3,3×3,1×2,6 cm-es volt.²⁴⁸ Csongrád-Kenderföldek 73. sírjában a két sarok között volt egy nagyméretű (4,4×6 cm), ovális kő.²⁴⁹ Ez alapján a Szentcsanak 113. sírban, a medencében,²⁵⁰ a dóci 7. sírban a bal csípőnél,²⁵¹ az Endrőd-Kocsorhegy 42. sírban a jobb kar alatt²⁵² talált kődarabok – és a sort lehetne még jó néhány adattal folytatni –, a szegváriakhoz hasonlóan nem véletlenül kerülhettek a halott mellé.

A fenti – korántsem teljes – gyűjtés jelzi, hogy ezek az esetek kifejezetten szándékosságra utalnak, azaz a rítus részének kell tekintenünk. A kérdéssel ez ideig nem foglalkoztak behatóbban. Ugyanakkor azt sem hagyhatjuk figyelmen kívül, hogy a szokás nem korlátozódik sem térben, sem időben a szarmata barbarikumra. Így például Írásné Melis Katalin a Rákospalota-Sín utcai Árpád-kori temető értékelésekor írja, hogy „A legtöbb csontváz mellett faragatlan kődarab is volt. Legtöbbször a fej körül, ritkán a derék táján, néha a lábnál került elő.”²⁵³ Ez alapján részletesen is kitért az Árpád-korban – viszonylag széles körben – elterjedt szokásra, de csak arra jutott, hogy „A kövek sírba rakása a halotti kultusszal, a hiedelemvilággal, a vallási képzetekkel van kapcsolatban. A jövő kutatóira vár, hogy kellő adatok ismeretében megmagyarázzák a kövek sírba helyezésének értelmét...”²⁵⁴ Gáll Erwin az erdélyi honfoglalás kori sírokban, a koponya alatt talált kövekre tért ki részletesebben. Ezekről felvetődött az a lehetőség, hogy mintegy párnául szolgáltak a halott számára.²⁵⁵

Szegvár esetében lényeges a kérdés, hogy más korszakokban is előfordul a kő sírba helyezésének a szokása a kőben szegény Alföldön. Gondolunk itt különösen a 18. sírra, amellyel kapcsolatban a fentiekben több helyen kitértünk arra, hogy elképzelhető ennek a temetkezésnek az avar temetőhöz tartozása. Ugyanakkor meg kell jegyeznünk, hogy az avarok esetében ezzel a rítussal nem találkoztunk.

Érmék

A 32., 279. és 828. és 920. sírból egy-egy ezüstdenar került elő (21. kép 5; 33. kép 3; 39. kép 6), egy negyedik szórvány (45. kép 7) egészíti ki a sort. Mind a négy sírban férfit temettek el, valamennyi kirabolt, így az érmék eredeti helyét nem ismerjük. A veretek megoszlása a következő:

- Hadrianus 125–128 közti verete (920. sír)
- Hadrianus 134–138 közti verete (279. sír)

²⁴⁶ Itt nem beszélünk azokról az esetekről, amikor a betöltésből kerül elő kődarab, bár – figyelembe véve a bolygatásokat – nyilván ezek közt is lehetnek eredetileg mellékletként értelmezhető darabok.

²⁴⁷ VÖRÖS 1985, 138.

²⁴⁸ BALOGH 2015, 258, 4. kép 6.

²⁴⁹ PÁRDUCZ 1959, 315, Taf. 13:14.

²⁵⁰ PÁRDUCZ 1944, 13, Taf. 1:13.

²⁵¹ TROGMAYER 1960, 60.

²⁵² JUHÁSZ 1978, 100.

²⁵³ ÍRÁSNÉ 1997, 46.

²⁵⁴ ÍRÁSNÉ 1997, 57. További Árpád-korra vonatkozó adatokkal és korábbi irodalommal.

²⁵⁵ GÁLL 2005, 359.

- Faustina sen. 141–161 közti veret (32. sír)
- Faustina sen. 141–161 közti veret (szórvány)
- Marcus Aurelius 178-as verete (828. sír)

A 2. századi denárok a szarmata temetkezésekben csak *post quem* keltezésre alkalmasak. Nemegyszer akár 5. századi sírba is bekerülhetnek.

Tükör és ládika

A tükör és a ládika nem ritkaság a szarmata temetkezésekben. Szegváron a 795., alaposan kirabolt temetkezésben, a gödör északi, azaz láb felőli végén kerültek elő ilyen leletek (31. kép 4, 6). A tükröt feltehetően a ládikában helyezték el a – láb környéki gyöngyök alapján – nő lába végénél. A tükrök kevés kivételtől eltekintve női mellékletek. A ládikában lábhoz helyezése a sírba általános szokásnak mondható. A tükrös sírok kifosztása is gyakori jelenség.²⁵⁶

A szegvári tükör az enyhén domború típushoz tartozik, bronzból öntötték. A peremen látszó elszíneződés alapján szerves anyagból készült kerete vagy tartója lehetett annak ellenére, hogy a peremén egy helyen nyelcsonk látszik. A sima tükrök esetében a foglalatokról Nagy Margit értekezett a Péceli úti 270. sír lelete alapján.²⁵⁷

A szegvári tükör egyik különlegessége a peremen megfigyelhető fülcsonk. Hasonló megoldású volt a Pócspetri-Nyírjes-felső-Erdőszél lelőhely 10. sírjának lelete,²⁵⁸ mely méretben (átm.: 7,2 cm) is közel áll a szegvárihoz (átm.: 7,4 cm) és ugyancsak bronzból öntött. Míg az előbbinél 2,5 cm széles részén látszott a letört nyél nyoma, addig az utóbbinál 3,2 cm-es részen.

Hasonló, nyeles példány Nyíregyháza-Rozsrétszőlő, Szelkő-dűlő 374. sírjában, a lábnál került elő. Ennek átmérője 5,9 cm, tehát az előbbieknél kisebb, a nyélből kicsit nagyobb csonk maradt meg, ennek szélessége 0,9 cm. Körben a peremén – még ha halványabban is – a szegváriéhoz hasonló elszíneződés vehető ki.²⁵⁹

A pócspetri temetőrészt publikálja a 4. századra keltezte.²⁶⁰ A nyíregyházi sírok is késő császárkoriak. Minthogy további nyeles tükröket az alföldi barbarikum területéről nem ismerünk, ezt a datálást kell jelenleg mérvadónak tekintenünk.

A ládikaveret egészen kicsi (1,3×1,7 cm), mellette egy szabálytalan fejű, 1,3 cm hosszú szegecs került elő (31. kép 6). Nem zárhatjuk ki azt a lehetőséget, hogy csupán a tükörtartó ládika maradványa.

Állatcsontok

A 30. és a 828. sírban állatcsontot találtunk. Az előbbi esetében az sem bizonyos, hogy sírról van szó. Az utóbbi egy férfi kirabolt temetkezése, amelyből egy *adultus* marha bordája került a múzeumba. Minthogy a betöltésből származik, elképzelhető, hogy a telepanyagból jutott a temetkezésbe.

ÖSSZEFOGLALÁS

A szegvár-oromdűlői feltárásból 58 vagy 59 császárkori temetkezést mutattunk be. A bizonytalanság abból adódik, hogy a 18. sír esetében felmerült: az inkább az avar temetőhöz tartozott. A sírok két csoportban helyezkedtek el. A nagyobb sírszámú csoportban a temetkezések nagyjából sorokba rendeződve helyezkedtek el.

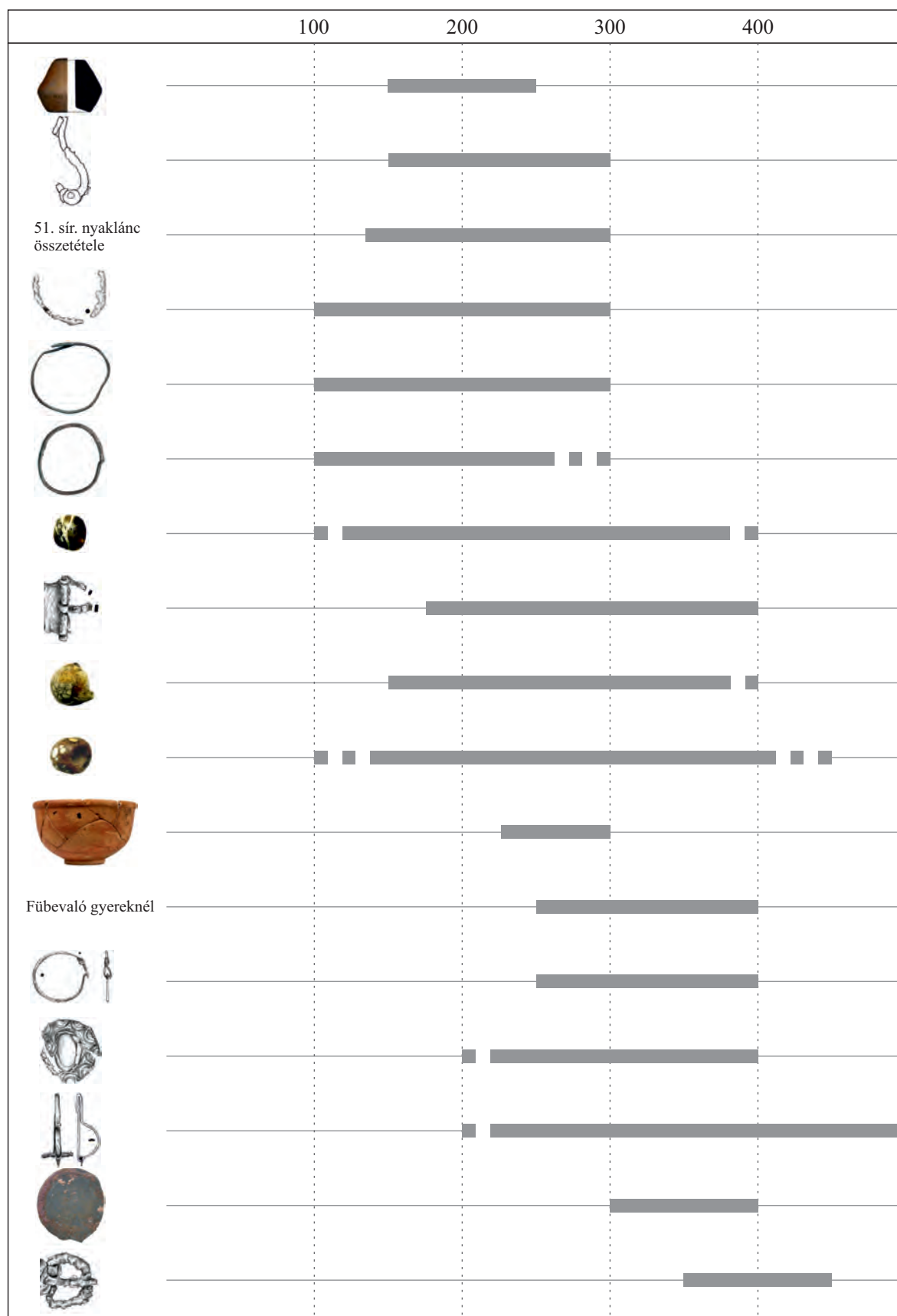
²⁵⁶ A tükrökkel kapcsolatban összefoglalóan lásd KULCSÁR ET AL. 2020; HRAPUNOV ET AL. 2022.

²⁵⁷ NAGY 2018b, 271–272.

²⁵⁸ HULLÁM 2012, 356, 9. tábla 1.

²⁵⁹ A lelőhely ásatását Jakab Attila vezette, a szarmata temetőrészt L. Nagy Márta tárta fel. Az adatot mindkettőjüknek köszönjük!

²⁶⁰ HULLÁM 2012, 373.

10. táblázat: Szegvár-Oromdűlő. A temető tárgyaitak kronológiája

A sírokat alaposan kirabolták, ennek megfelelően a leletanyag meglehetősen töredékes, viszonylag szerény. Az egykori gazdagságot jelzi egy arany fibulafedlap előkerülése.

A két, egymástól távol eső sírcsoport temetkezései sem rítusukban, sem kronológiájukban nem térnek el egymástól. Így tekinthetjük ezeket összetartozóknak.

A keltezéshez támpontot ad a területen feltárt kora császárkori település. Mint annak közlésekor részletesen kitértünk rá, a szarmata sírokat három esetben korábbi településobjektumra ásták rá (a 81/26. objektumra a 27. sírt, az 1/28. objektumra a 29. sírt és a 81/35. objektumra a 34. temetkezést). E mellett a sírok betöltésébe több ízben belekerültek a telepről származó cserepek (12., 371., 795., 828., 926., 944. és 955. sír). Mindez arra utal – ahogyan azt a falu közlésekor megfogalmaztuk –, „hogy a temető használatakor a településen már jó ideje nem volt élet.” A település esetében arra a végkövetkeztetésre jutottunk, hogy az leginkább a II. századra keltezhető.²⁶¹ A temető első sírjait ezek alapján leginkább a markomann-szarmata háborúk idején vagy azt követően áshatták meg.

A tárgyak zöme a 2–3. század fordulójára – 3. századra keltezhető. Három olyan tárgytypusról esett szó (a nyeles tükörről, a háromnegyed köríves, egytagú csatról és az ovális csatokról), amelyeknek vagy az analógiái, vagy a bizonytalan hagyományos keltezése ezt a keretet szétfeszíti. Ugyanakkor ezekkel a tárgyakkal az a helyzet, hogy kronológiai meghatározásuk legalábbis revízióra szorul. Némely tárgytypusok (a 2–3. századra jellemző fibulatípusok – mint például a szarmata típusú számszerű fibula –, a szarmata csatok, a terra sigilláták stb.) hiánya alapján valószínűbbnek tartjuk, hogy a sírok zömét a 3. században áshatták meg. Nyilván voltak olyan temetkezések, amelyekre kicsit előbb vagy valamivel később kerülhetett sor.²⁶²

²⁶¹ ISTVÁNOVITS–LŐRINCZY–PINTYE 2005, 170.

²⁶² Köszönettel tartozunk Kulcsár Valériának mind hasznos tanácsaiért a tanulmány írása közben, mind lektori véleményében megfogalmazott javaslataiért!

1–5. SZÁZADI LELETEK, SÍROK, TEMETŐK SZEGVÁR TERÜLETÉN

A város területén előkerült és az első évezredből származó – a szentesi múzeumba került – leleteket az áttekintés igényével először Párducz Mihály ismertette.²⁶³ Több mint 60 évvel később Nagy Margit megírta Szentes és környékének 1–6. századi történetét. Írását kiegészítette egy lelőhelykataszterrel, melyben röviden ismertette a szegvári lelőhelyeket is.²⁶⁴ Vörös Gabriella a Szegvár község történetét tárgyaló tanulmánykötetben kiegészítette a Nagy Margit által bemutatott lelőhelyeket.²⁶⁵ A község rendezési tervéhez elkészített örökségvédelmi hatástanulmányban Lőrinczy Gábor újabb adatokkal egészítette ki az első évezredből ismert lelőhelyeket és megpróbálta a régi lelőhelyek topográfiai azonosítását.²⁶⁶

Az azóta elmúlt 15 év alatt újabb lelőhelyek kerültek elő, és lehetővé vált néhány régi lelőhely azonosítása is. Ez indokolja egy újabb lelőhelykataszter összeállítását.

1) Szegvár-Állomás u. 25. Az udvaron, kútakna ásása során egy felnőtt nő D–É tájolású vázát bolygatták meg. A helyszíni szemle során begyűjtött leletek – két mészkőgyöngy, két bronz huzalkarperec, nagyméretű, átfűrt *Cypraea* csiga – alapján a temetkezés szarmata kori.²⁶⁷

2) Szegvár-Árpád utca 19.²⁶⁸ A szegvár-oromdűlői ásatáson 1991. július 1-én, hétfő délután Tóth József jelentette Lőrinczy Gábornak, hogy telkének hátsó részében, a ház mögötti területen földforgatás közben egy koponyát talált. A helyszínt még aznap felkeresve kiderült, hogy a telektulajdonos az egész kertjét 100–125 cm mélyen megforgatta, és eközben került elő a sír a telek hátsó felében. A sírt két nap múlva kibontottuk és dokumentáltuk. A koponyával a Kórógy-ér felé (azaz északra) fekvő csontváz felszedése után Tóth J. tovább folytatta a földmunkát a területen. Tudomásunk szerint újabb temetkezés nem került elő.

A lelőhely a község belterületén van, a Kórógy déli magaspártján. Az egykori széles medrű ér két déli kiöblösödése között, egy keskeny szakasznál fekszik a lelőhely, a korabeli hullámos szélű meder széleitől 40–60 méter távolságra (63. kép).

1. sír: T.: É–D, 5–185°. H.: 175 cm, sz.: 20–40 cm, m.: 20 cm. A mindkét végén félköríves, a láb irányában szűkülő sírfolt a mai felszíntől 120 cm mélyen rajzolódott ki. Az enyhén teknős aljú sírban egy 16–18 év körüli (*juvenis*) nő hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű váza feküdt.²⁶⁹ Koponyája előrebillenve,²⁷⁰ vállcsontjai felhúzva, karcsontjai szorosan a bordák mellett kerültek elő, alkarcsontjai a medencelapátok alatt. A lábszárcsontok, a bokák és a lábfej csontjai szorosan egymás mellett feküdtek (64–65. kép).²⁷¹

²⁶³ PÁRDU CZ 1931, 102–103.

²⁶⁴ NAGY 1997, 62.

²⁶⁵ VÖRÖS 2000, 35–37.

²⁶⁶ LŐRINCZY 2009.

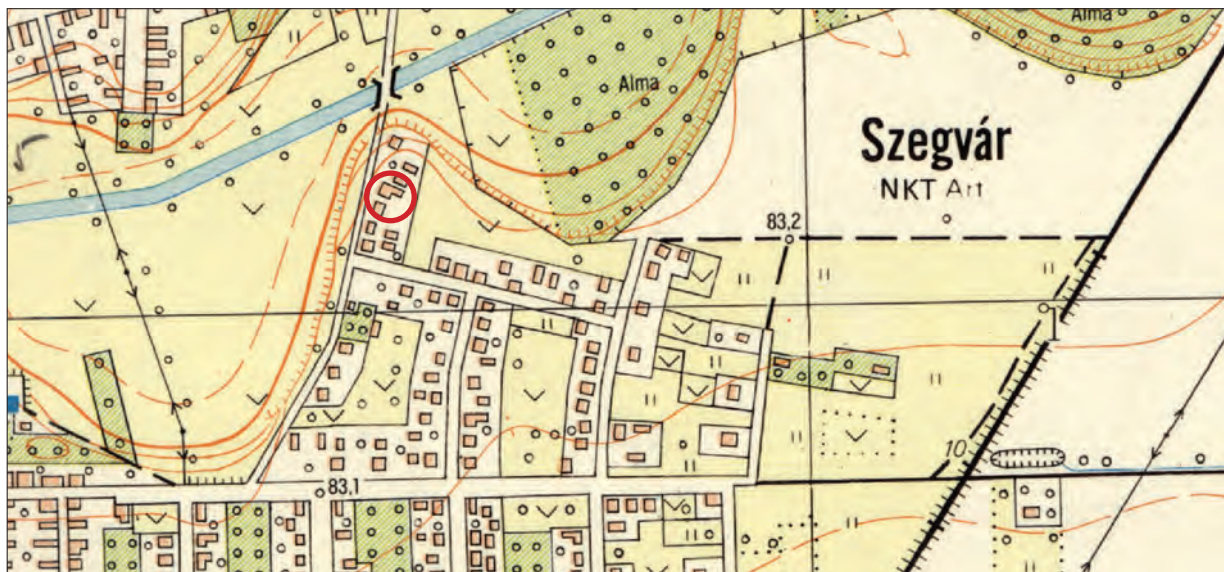
²⁶⁷ KJM RégAd 467-98; LŐRINCZY 2009, 5. lh.

²⁶⁸ Közhiteles nyilvántartási szám: 73321.

²⁶⁹ Az agykoponya meglehetősen töredékes, de az arckoponya (mandibulával együtt) ép. Jól látszik az orbita körvonala, a mandibula gonion régiója, valamint az arckoponya szélessége. Ezeket a jelegeket figyelembe véve a koponya cromagnoid jellegű. (Az orbita szögletes, kissé téglalap alakú, a genion-táj „kiálló”, az arckoponya euryon-euryon távolsága széles.) Bár az epiphysis fugák külön vannak, azonban a diaphysisek hosszúsága alapján magasabb termetű lehetett. Az embertani anyag meghatározása Marcsik Antónia munkája.

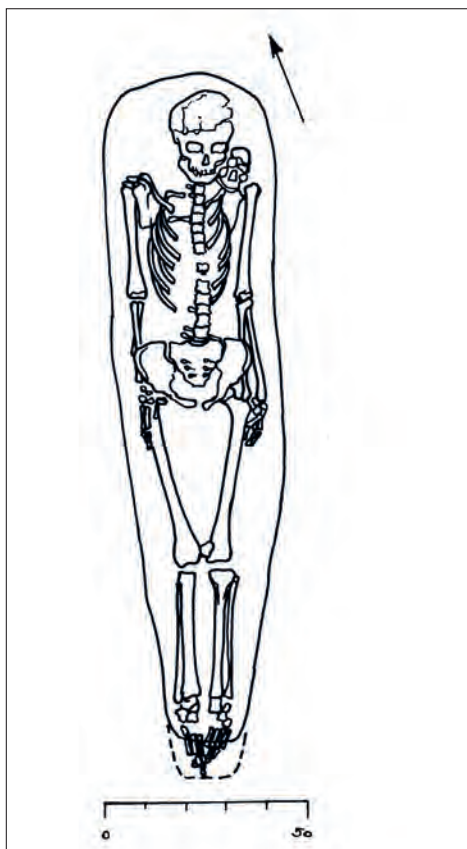
²⁷⁰ A telektulajdonos a koponyát és az edényt a sír előkerülése során megbolygatta.

²⁷¹ A sír északi tengelye a kerítés északkeleti sarkától 12,5 m-re, a délkeleti sarkától 16,5 m-re, míg déli tengelye a kerítés északkeleti sarkától 12,5 m-re, délkeleti sarkától 16 m-re volt.

63. kép. Szegvár-Árpád utca 19., a lelőhely

Leletek: 1. Az állkapocs bal oldala mellett állt egy barna, fekete foltos, enyhén kihajló, töredezett peremű, tojásdad testű, vágott aljú, korong nélkül készített, kerámiazúzalékkal soványított *edény* (66. kép). Mag.: 11,5 cm, átm.: 9 cm, fá.: 6 cm. 2. Enyhén ovális *vascsat* feküdt a jobb combcsont belső oldalánál, a medencelapát szélénél. Elveszett.

64. kép. Szegvár-Árpád utca 19., 1. sír

65. kép. Szegvár-Árpád utca 19., 1. sír

66. kép. Szegvár-Árpád utca 19., 1. sír

bronzfibula, a jobb csuklón bronzkarperec és két mészkőgyöngy, a két boka körül rengeteg gyöngy. A leány mellékleteként egy orsógomb és edény került el.²⁷⁷ A szomszédja, Szabó Illés telkéről ugyanabban az évben – feltehetően sírból – három bronzkarperec és egy terra sigillata tál utánzata került elő.²⁷⁸

6) Szegvár-Kórógyszentgyörgy, vasúti átvágás:²⁷⁹ A kórógyszentgyörgyi vasútállomástól kb. 800 (valójában 700!) méterre, pályabővítés során telepjelenségek mellett egy ÉNy–DK tájolású sír és több kirabolt temetkezés maradványa került elő. Az egyetlen melléklet egy edény volt.²⁸⁰ 1985 júliusában az Oromvölgy és a vasút találkozásánál a vasúti átvágást szélesítették. A földmunkák közben a vasúti sín nyugati oldalán, a magaspárt oldalában egy szarmata sírt és egy földbe ástott házat bolygattak meg.²⁸¹

7) Szegvár-Kórógyszentgyörgy, volt uradalmi terület:²⁸² Vígh István egy-egy bronzhuzalból készült torquest, bronzfibulát, bronz karperecet, valamint ezüst fülbevalókat és gyöngyöket ajándékozott 1931-ben a szegedi múzeumnak, melyeket Móra Ferenc továbbított a szentesi múzeumnak.²⁸³

8) Szegvár-Ludasi legelő: Zsótér Illés ajándékaként 1985-ben került a szentesi múzeumba egy szarmata kori edény,²⁸⁴ amely feltehetően sír melléklete volt.

²⁷² NAGY 1997, 62; VÖRÖS 2000, 35.

²⁷³ A préselt edények minden valószínűség szerint pecsételt díszű, gepida kori edények lehettek. Ennek megfelelően az előkerült érme esetében II. Theodosius solidusra kell gondolnunk.

²⁷⁴ *Alföldi Ellenzék* 7. évf. 208., 1907. október 19.; *Szentes és Vidéke* 28. évf. 88, 1907. november 3.

²⁷⁵ BOZÓKI 2000, 494.

²⁷⁶ Közhiteles nyilvántartási szám: 17863.

²⁷⁷ NAGY 1997, 62; VÖRÖS 2000, 30. Csallány Gábor csak a felsőtestet tárt fel, a medencétől lefelé a tulajdonos bolygatta meg. Az ott előkerült leletek elkallódtak. KJM RégAd. 209-84.

²⁷⁸ VÖRÖS 2000, 36.

²⁷⁹ Közhiteles nyilvántartási szám: 17911.

²⁸⁰ CSALOG 1958, 32; NAGY 1997, 62; VÖRÖS 2000, 36.

²⁸¹ LŐRINCZY 2009, 89. lh.

²⁸² Közhiteles nyilvántartási szám: 17859.

²⁸³ *Alföldi Újság* 31. évf. 37., 1931. február 15.; VÖRÖS 2000, 36.

²⁸⁴ VÖRÖS 2000, 36.

9) Szegvár-Nagypusztá:²⁸⁵ Egy leletmentés során 1985 júliusában a Puskin Tsz a Ludas-érhez kapcsolódó, több km hosszú öntözőcsatorna kiásásába kezdett. A közvetlenül az ér partjához csatlakozó szakaszon, a Tót-halom közelében Lőrinczy Gábor szarmata kori telepobjektumokat – 2 házat és 6 gödröt –, valamint egy É–D tájolású, kirabolt, koporsós temetkezést tárt fel.²⁸⁶

10) Szegvár-Ormi szőlő (Orom-dűlő): A falu keleti szélén húzódó ÉK–DNy-i, 5–8 méter magas Oromvonulatból a derekegyházi uradalom 1924-ben homokot bányásztatott. Az egyik munkás egy csontvázat és mellette tárgyakat talált. Erről Beliczay Viktor állampénztári tisztől értesült Csallány Gábor, aki a szegvári csendőrszolgálat tiszthelyettesének segítségével megszerezte a találó által szét tört leleteket: 2–3. századi bronz nyak- és karperecet, láncszemet és fibulát.²⁸⁷ A lelőhely azonos az ún. Boros-féle homokbánya területével, amely a Külterület 39. és 40. számú tanya között volt.²⁸⁸ A homokbánya az Oromvonulatnak azon a szakaszán működött, ahol a Szegvárt Derekegyházával összekötő dűlőút a homokhátat metszi. A Hevesi Vince által 1930 előtt a szentesi múzeumnak ajándékozott sírleletek – karikák és karperec – is²⁸⁹ itt kerülhettek elő. Ugyancsak innen származhatnak azok a gyöngyök és díszes karperec, melyeket Hevesi Vince ismeretlen időben ajándékozott a múzeumnak,²⁹⁰ valamint a Szegvár-Nagyorom (Orom-dűlő) lelőhelynéven őrzött bronz szíjvégek, karperec és négy, 2. századi római érme, amely ugyancsak 1930 előtt került a szentesi múzeumba.²⁹¹

11) Szegvár-Oromdűlő²⁹²

12) Szegvár-Puskin Tsz központja.²⁹³ A Balástya-halom közelében, földmunkák során szarmata temetkezéseket és egy 8. századi avar telepet vagy temetőt bolygattak meg 1968-ban. Kovács Tibor és Korek József helyszíni szemléjük során három avar kori edényt gyűjtöttek be, melyek a Magyar Nemzeti Múzeumba kerültek, két kerámiatöredék pedig a szentesi múzeumba.²⁹⁴ A földmunka során földúlt, megsemmisített sírok között szarmata temetkezések is voltak.²⁹⁵

13) Szegvár-Hűtőtő: Horváth László és Simon Katalin 1980-ban leletmentést végzett a Puskin Tsz központja közelében, ahol az üvegházak fűtésére használt termálvíz hűtésére egy medence kialakításába kezdtek. A területen öt késő szarmata kori körárkos sírból szegényes leletanyag – vascsat, vaskések, karperec és néhány gyöngy mellett egy lándzsacsúcs – került elő.²⁹⁶

14) Szegvár-Puskin Tsz kertészete:²⁹⁷ A tsz központja és a hűtőtő mellett lévő kertészet területén Vörös Gabriella 1987 tavaszán gázvezeték ásása során egy megbolygatott késő szarmata sírt tárt fel. A DNy–ÉK-i tájolású sírban a váz bal lába mellől egyfülű korsó, a bordák alól bronzcsat került elő.²⁹⁸

²⁸⁵ Közhiteles nyilvántartási szám: 90993.

²⁸⁶ VÖRÖS 2000, 36.

²⁸⁷ *Szentesi Hírlap* 6. évf. 271.; 1924. november 23.; *Alföldi Újság* 24. évf. 177., 1924. november 23.; VÖRÖS 2000, 37.

²⁸⁸ Közhiteles nyilvántartási szám: 17881.

²⁸⁹ Szegvár, Orom-dűlő 40 (VÖRÖS 2000, 36). Hevesi Vince tanyaterületén (Oromdűlő 20 = VI. külterület 20) és a szomszédos területen Hevesi Vince és Rácz Antal földjén (VI. külterület 19.) homokbányászás és földmunka során csak 10, illetve 10–11. századi sírok leletei kerültek elő (LŐRINCZY 2000, 79). Az Orom-dűlő 40 a fentiekben említett derekegyházi homokbánya területére esett.

²⁹⁰ VÖRÖS 2000, 37.

²⁹¹ NAGY 1997, 62; VÖRÖS 2000, 36.

²⁹² Közhiteles nyilvántartási szám: 17877, VÖRÖS 2000, 30–31. A temető teljes közlését lásd a jelen kötetben!

²⁹³ Közhiteles nyilvántartási szám: 17868.

²⁹⁴ LŐRINCZY 2000, 74.

²⁹⁵ VÖRÖS 2000, 35.

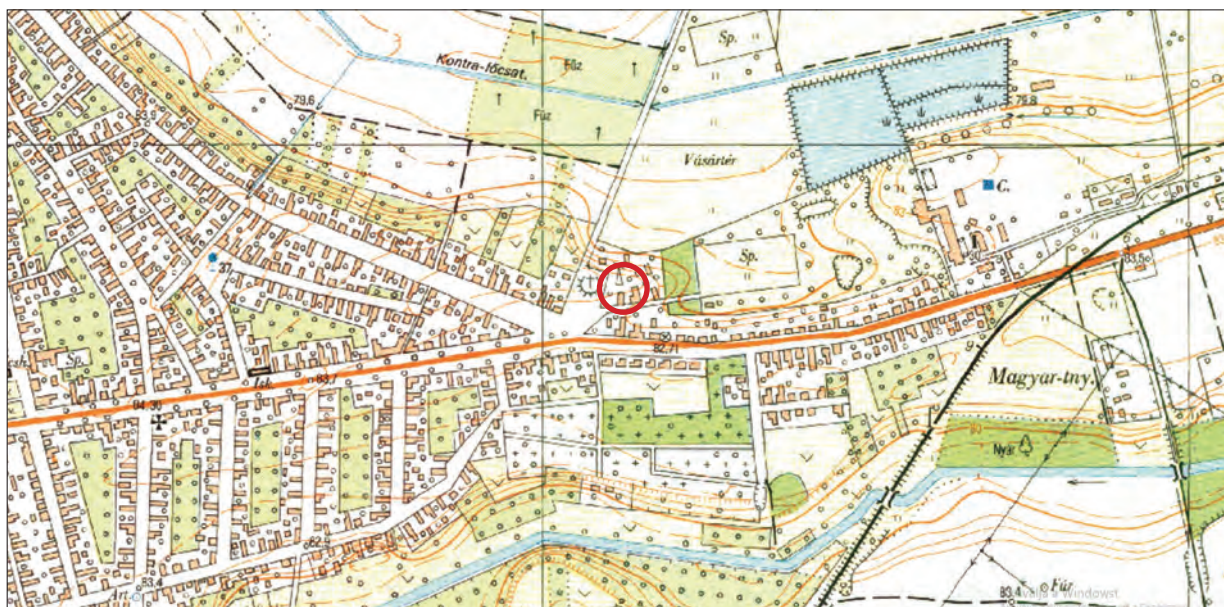
²⁹⁶ VÖRÖS 1995; VÖRÖS 2000, 33, 36.

²⁹⁷ Közhiteles nyilvántartási szám: 17883.

²⁹⁸ WILHELM 2003.

A 12–14. számú lelőhely egy kb. 500 méteres körön belül van. Nem biztos, hogy a három helyszín egy lelőhely, de nem kizárt.

15) Szegvár-Szélmalom: A malom felújítási munkái során, az alapok erősítése közben az Országos Műemléki Felügyelőség emberei 1990-ben egy csontváz koponyáját bolygatták meg. Ezt az Országos Műemléki Felügyelőség helyi kirendeltségvezetője, Kovács István jelentette az Oromdülőben megelőző feltárást vezető Lőrinczy Gábornak. A helyszínre érve kiderült, hogy a malomdomb északi oldalánál került elő a temetkezés, koponyával a Kontra tó felé (67. kép). A sírfoltot nem lehetett megfigyelni, mivel a sír hordott földbe volt beásva.

67. kép. Szegvár-Szélmalom, a lelőhely

1. sír: T.: ÉK–DNy. M.: 130 cm. A sírban *adultus* (22/23–30 éves) férfi²⁹⁹ hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű, jó megtartású csontváza került elő, koponyáját a munkások a találáskor kiemelték. Kulcsfontjai hegyesszöveget zártak be a gerincvonallal, karja könyökben enyhén széttárva feküdt, a jobb oldali bordák és a jobb medencelapát enyhén megsüllyedve került elő, a bal felkarcsont magasabban, a medencelapát közel függőlegesen. A lábszárcsontok, a bokák és a lábfej csontjai szorosan egymás mellett feküdtek (68. kép).

Leletek: 1. A koponya mellől egy sárga, fekete foltos, kerámiaüzalékkal soványított, korong nélkül készített, erősen aszimmetrikus, gömbformához közeli *edény* (69–70. kép) került elő. Alacsony, egészen enyhén kihajló peremű, nyaka szűk, vállban öblösödő, alja közepén enyhén visszanyomott. Mag.: 11 cm, pá.: 6,5–7 cm, átm.: 11 cm, fá.: 6,5 cm. 2. A sír betöltéséből egy kisméretű, ovális *vascsat* került elő. A pecsek enyhén ráhajlik a csatkarikára. Mag.: 3 cm, sz.: 2,4 cm. 3. A sír betöltéséből egy alsó nyélállású *vaskés* lapos nyéltörödéke került elő, rövid, egyélű pengerésszel. H.: 5,5 cm.

A város egyetlen szélmalomát a község építtette 1865 körül.³⁰⁰ Csalog József jelentése szerint a szélmalom dombján az 1950-es évek elején egy szkíta füles edényt talált a malom tulajdonosa, melyet a szegvári

²⁹⁹ A vázcsontok szinte posztmortális károsodás nélküliek, az epiphysis fugák mindenütt zártak, viszont meglehetősen vékony csontozatúak. A hosszúcsontok alapján magas termetű lehetett. A meghatározást Marcsik Antónia a színes sírfotó alapján készítette, mivel az embercsontok jelenleg nem találhatóak az SZTE Embertani Tanszékén. Az egyén neme, elhalálzási életkora a fénykép alapján csak megbecsültnek tekinthető.

³⁰⁰ http://www.szegvarinaplo.hu/szegvari_szelmalom.html

helytörténeti gyűjteménynek adott.³⁰¹ A malomdomb egy mesterséges dombra épült a falu keleti szélén. Ettől keletre 50 méterre van egy másik, lapos halom, melyen az ún. Bélteki kereszt áll.³⁰²

16) Szegvár-Új sor 188. sz. telek:³⁰³ Bánfi Péter ajándékaként szarmata sírleletek – borostyángyöngy, bronz karperecek, rosszezüst torques, karneolgyöngyök – kerültek a szentesi múzeumba az 1920-as években.³⁰⁴

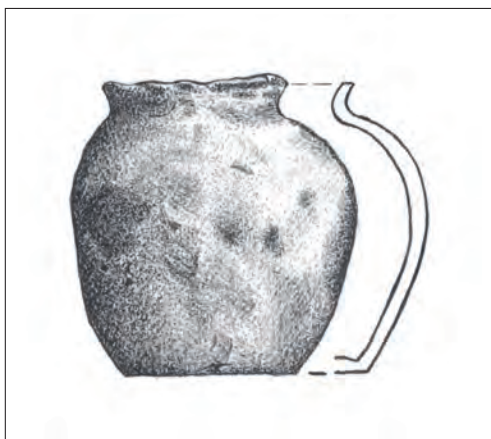
17) Szegvár határában előkerült bronz karperecet és 58 pasztagyöngyöt ajándékozott a Mindszenti főszolgabíróság 1896-ban a Magyar Nemzeti Múzeumnak.³⁰⁵

18) Szegvár területén előkerült 7 nagyméretű borostyán- és üveggyöngyöt, valamint egy bronz hurkos-kampós fülbevalót adományozott Lukács József 1937-ben a szentesi múzeumnak.³⁰⁶

19) Szegváron, ismeretlen helyszínről előkerült bronzcsatot és egy vas-töredéken lévő Faustina senior ezüstérmét ajándékozott 1930 előtt a szentesi múzeumnak Bécsi Sándor, Szegvár község főjegyzője.³⁰⁷

68. kép. Szegvár-Szélmalom, 1. sír

69. kép. Szegvár-Szélmalom, 1. sír

70. kép. Szegvár-Szélmalom, 1. sír

³⁰¹ MNM RégAd. 279.Sz.IV.; LŐRINCZY 2009, 91. sz. lh.

³⁰² Közhiteles nyilvántartási szám: 58075. KJM RégAd. 149-84; LŐRINCZY 2009, 94. sz. lh.

³⁰³ Közhiteles nyilvántartási szám: 17874.

³⁰⁴ NAGY 1997, 62; VÖRÖS 2000, 37.

³⁰⁵ NAGY 1997, 62; VÖRÖS 2000, 37.

³⁰⁶ NAGY 1997, 62; VÖRÖS 2000, 37.

³⁰⁷ NAGY 1997, 62; VÖRÖS 2000, 37.

IRODALOM

- Ács 1992: Ács Cs.: Szarmata sírok Füzesabony-Bozsi részen (Sarmatische Gräber in Füzesabony-Bozsi rész.) *Agria. Az Egri Múzeum Évkönyve* 27–28 (1991–1992) 1992, 135–156.
- ALEKSZEJEVA 1978: Алексеева, Е. М.: *Античные бусы Северного Причерноморья*. Археология СССР. Свод археологических источников. Академия наук СССР, Г1-12/2. Москва 1978.
- ALEKSZEJEVA 1982: Алексеева, Е. М.: *Античные бусы Северного Причерноморья*. Археология СССР. Свод археологических источников. Академия наук СССР, Г1-12/3. Москва 1982.
- ALMGREN 1923: Almgren, O.: *Studien über Nordeuropäische Fibelformen*. Mannus Bibliothek 32. Leipzig 1923.
- BALOGH 2015: Balogh Cs.: Szarmata temető Makó-Igási járándóban (Sarmatian cemetery at Makó-Igási járándó (County Csongrád, Hungary).) In: *Hadak Útján XXIV. A népvándorlaskor fiatal kutatóinak XXIV. konferenciája. Esztergom, 2014. november 4–6. 1. kötet*. Szerk.: Türk A. – Balogh Cs. – Major B. *Studia ad Archaeologiam Pazmaniensia*. A PPKE BTK Régészeti Tanszékének kiadványai 3.1. Magyar Tudományos Akadémia Bölcsészettudományi Kutatóközpont. Magyar Őstörténeti Témacsoport Kiadványok 3.1. Budapest–Esztergom 2015, 257–320. https://doi.org/10.55722/Arpad.Kiad.2015.3.1_12
- BÂRCĂ 2016: Bărcă, V.: Disc brooches of box/capsule type (*Dosenfibel/Kapselfibel*) in the Sarmatian environment of the Great Hungarian Plain. A few notes on their dating and origin. In: *Orbis Romanus and Barbaricum. The Barbarians around the Province of Dacia and Their Relations with the Roman Empire. Patrimonium Archaeologicum Transylvanicum 14*. Ed.: Bărcă, V. Cluj-Napoca 2016, 251–282.
- BENDE-LÖRINCZY 1997: Bende L. – Lőrinczy G.: A szegvár-oromdűlői 10-11. századi temető. (Das Gräberfeld von Szegvár-Oromdűlő aus dem 10. bis 11. Jahrhundert.) *A Móra Ferenc Múzeum Évkönyve – Studia Archaeologica* 3 (1997) 201–285.
- BENEA 2004: Benea, D.: *Die römischen Perlenwerkstätten aus Tibiscum (Atelierele Romane de mărgele de la Tibiscum)*. Timișoara 2004.
- BERECZ ET AL. 2022: Berecz K. – Fodor L. – Sándor J. – Vida T.: Előkelők temetkezései Szihalom-Budaszög lelőhelyen az ókor és a népvándorlás kor határán (Heves megye). (Elite burials at Szihalom-Budaszög on the threshold between Antiquity and the Migration Period [Heves County]). In: *Artificia mirabilia. Tanulmányok Vaday Andrea tiszteletére. Studies in honour of Andrea Vaday*. Szerk.: Takács M. – Masek Zs. – Samu L. – Vida T. Bölcsészettudományi Kutatóközpont – Régészeti Intézet – Eötvös Loránd Kutatási Hálózat. Budapest 2022, 337–384.
- BOELICKE 2002: Boelicke, U.: *Die Fibeln aus dem Areal der Colonia Ulpia Traiana*. Xanter Berichte 10. Mainz 2002.
- SZ. BOZÓKI 2000: Sz. Bozóki M.: Szegvár bel- és külterületének földrajzi nevei. In: *Szegvár. Tanulmányok Szegvár nagyközség történetéről*. Szerk.: Farkas Gy. Szegvár 2000, 487–510.
- BÖHME 1972: Böhme, A.: Die Fibeln der Kastele Saalburg und Zugmantel. *Saalburg Jahrbuch* 29 (1972) 5–112.
- BŐR 2022: Bör G.: Pixisek a Kárpát-medencei szarmata Barbaricumban. In: *Hadak útján. A népvándorlaskor kutatóinak XXIX. konferenciája. Budapest, 2019. november 15–16*. MÖK Kiadványok 4.1; *Studia ad Archaeologiam Pazmaniensia* 24.1. Budapest 2022, 169–224.
- COCIȘ 2004: Cociș, S.: *Fibulele din Dacia Romană. / The Brooches from Roman Dacia*. Cluj-Napoca 2004.

- CSALLÁNY 1932: Csallány G.: Jazyg és germán leletek a szentesi múzeumban (Jazygische und germanische Funde im Museum von Szentes). *Dolgozatok a Magyar Királyi Ferencz József Tudományegyetem Régiségtudományi Intézetéből* 8. Szeged 1932, 149–166.
- CSALOG 1958: Csalog J.: Szegvár-Kórógy-szentgyörgy. *Régészeti Füzetek* 9 (1958) 32.
- FÓRIZS ET AL. 2001: Fórizs I. – Pásztor A. – Nagy G. – Tóth M.: Avar és szarmata gyöngyök Csongrád megyéből. Az anyaguk is különbözik vagy csak a típusuk? (Avar and Sarmatian Glass Beads from the Csongrád County, Hungary. Only the Style is Different or the Material as well?) In: „*Hadak útján*” Konferencia kötet. A Wosinsky Mór Múzeum Évkönyve 23 (2001) 69–89.
- GÁLL 2005: Gáll, E.: Analysis and comparison of burial customs in the 10–11th century in the Transylvanian basin, Crişana and Banat. *Dacia. Revue d'archéologie et d'histoire ancienne* 48–49 (2004–2005) 2005, 334–454.
- GALLINA 1999: Gallina Zs.: Késő szarmata temetőrészlet Kiskunfélegyháza–Kövágóéren. Adalék a szarmata sírszerkezetek és a korabeli sírrablások kérdéséhez. (Spätsarmatische Gräberfeld von Kiskunfélegyháza–Kövágóér. Angaben zur Fragen der sarmatischen Grabkonstruktionen und zeitgenössene Grabberaubung.) In: *A népvándorlások fiatal kutatói 8. találkozásának előadásai. Veszprém 1997, november 28–30.* Szerk.: S. Perémi Á. Veszprém 1999, 7–27.
- GARAM 1993: Garam, É.: Die awarenzeitlichen Scheibenfibeln. *Communicationes Archaeologicae Hungariae* 1993, 99–134.
- GOROHVOSZKIJ 1988: Гороховский, Е. Л.: Хронология черняховских могильников Лесостепной Украины. In: Труды V Международного конгресса славянской археологии, Киев, 18–25 сентября 1985 г. Т. 4: Секция I. Древние славяне. Отв. ред.: Баран, В. Д. Наукова думка. Киев 1988, 34–46.
- GRUMEZA 2016: Grumeza, L.: Sarmatian Personal Ornaments from the South-Eastern Part of the Great Hungarian Plain During the 1st–3rd Centuries CE: Imports and Local Production. In: *Mobility in Research on the Black Sea Region. Pontica et Mediterranea VI.* Eds.: Cojocaru, V. – Rubel, A. Cluj-Napoca 2016, 439–482.
- GULYÁS 2011: Gulyás Gy.: Szarmata temetkezések Abony és Cegléd környékén. *Studia Comitatusia. Tanulmányok Pest megye múzeumaiból* 31 (2011) 125–253.
- HELLSTRÖM 2018: Hellström, K.: *Fibeln und Fibeltracht der Sarmatischen Zeit im Nordschwarzmeergebiet (2. Jh. v. Chr.–3. Jh. n. Chr.)*. Archäologie in Eurasien 39. Bonn 2018.
- HRAPUNOV ET AL. 2022: Hrapunov, I. N. – Stoianova, A. A. – Istvánovits, E. – Kulcsár, V.: Szarmata kori tükrök a Krímben és az Alföldön. In: *A perifériák szarmatái. Az Alföld és a Krím-előhegyvidék római kori lakosságának összehasonlító vizsgálata.* Szerk.: Istvánovits, E. – Kulcsár, V. Online publikáció. <https://barbaricum.hu/publikaciok/> 2022.
- HRAPUNOV ET AL. 2023: Храпунов, И. Н. – Иштванович, Э. – Кульчар, В. – Стоянова, А. А.: *Население предгорного Крыма и Венгерской низменности в римское время: миграции и контакты.* Симферополь 2023. In print
- HULLÁM 2012: Hullám D.: Római császárkori temetkezések Kántorjánosi és Pócspetri határában (Burials from the Roman Imperial Age in the Vicinity of Kántorjánosi and Pócspetri). In: *Ante viam stratam: a Magyar Nemzeti Múzeum megelőző feltárásai Kántorjánosi és Pócspetri határában az M3 autópálya nyírési nyomvonalán.* Szerk. Szabó Á. – Masek Zs. Budapest 2102, 351–394.
- ÍRÁSNÉ 1997: Írásné Melis K.: Árpád-kori temetők a pesti határban (11–13. század). *Budapest Régiségei* 31 (1997) 41–78.
- ISTVÁNOVITS 1992: Istvánovits, E.: Some Data on the Late Roman – Early Migration Period Chronology of the Upper Tisza Region. In: *Probleme der relativen und absoluten Chronologie ab Latènezeit bis zum Frühmittelalter. Materialien des III. Internationalen Symposiums: Grundprobleme der*

- frühgeschichtlichen Entwicklung im nördlichen Mitteldonauegebiet.* Hrsg.: Godłowski, K. – Madyda-Legutko, R. Kraków 1992, 89–101.
- ISTVÁNOVITS 1993: Istvánovits, E.: Das Gräberfeld aus dem 4.-5. Jahrhundert von Tiszadob-Sziget. *Acta Archaeologica Academiae Scientiarum Hungaricae* 45 (1993) 91–146.
- ISTVÁNOVITS–KULCSÁR 2014: Istvánovits, E. – Kulcsár, V.: Sarmatian chamber graves in the Great Hungarian Plain and their steppe antecedents. (Zusammenfassung.) In: *Kammergräber im Barbaricum. Zu Einflüssen und Übergangsphänomenen von der vorrömischen Eisenzeit bis in die Völkerwanderungszeit.* Hrsg.: Abegg-Wigg, A. – Lau, N. Schriften des Archäologischen Landesmuseums, Ergänzungsreihe Band 9. Neumünster–Hamburg 2014, 437–446.
- ISTVÁNOVITS–KULCSÁR 2017: Istvánovits, E. – Kulcsár, V.: Once more about Sarmatian and Germanic connections – from a new point of view. Looped strike-a-lights. In: *Interaktion ohne Grenzen. Beispiele archäologischer Forschungen am Beginn des 21. Jahrhunderts (Interaction without borders. Exemplary archaeological research at the beginning of the 21st century.)* Eds.: Eriksen, B. V. – Abegg-Wigg, A. – Bleile, R. – Ickerodt, U. Schleswig 2017, 387–397.
- ISTVÁNOVITS–KULCSÁR 2018: Istvánovits E. – Kulcsár V.: A hun kori barbárok társadalmi rétegződése a legújabb magyarországi kutatások fényében. In: *Relationes rerum – Régészeti tanulmányok Nagy Margit tiszteletére.* Studia ad Archaeologiam Pazmaniensia 10. Szerk.: Korom A. – Balogh Cs. – Major B. – Türk A. Budapest 2018, 253–267.
- ISTVÁNOVITS–KULCSÁR 2018a: Istvánovits E. – Kulcsár V.: „...aligha állhat nekik bármely csatarend ellent.” Egy elfelejtett nép, a szarmaták. A Jósza András Múzeum Kiadványai 74. – Monográfiák a Szegedi Tudományegyetem Régészeti Tanszékéről 5. Nyíregyháza–Szeged 2018.
- ISTVÁNOVITS–KULCSÁR–SZTOJANOVA 2020: Иштванович, Э. – Кульчар, В. – Стоянова, А. А.: Бусы в костюме населения сарматского времени Крыма и Альфёльда (Beads in the costume of the Sarmatian Age population in Crimea and Great Hungarian Plain). In: *Крым в сарматскую эпоху (II в. до н. э. – IV в. н. э.) VI. (The Crimea in the Age of the Sarmatians (200 BC – AD 400) VI.)* Отв. ред.: Храпунов, И. Н. Симферополь 2020, 10–43.
- ISTVÁNOVITS–LŐRINCZY–PINTYE 2005: Istvánovits E. – Lőrinczy G. – Pintye G.: A szegvár-oromdűlői császárkori telep. (Die frühkaiserzeitliche Siedlung von Szegvár-Oromdűlő.) *A Móra Ferenc Múzeum Évkönyve – Studia Archaeologica* 11 (2005) 51–114.
- JOBST 1975: Jobst, W.: *Die römischen Fibeln aus Lauriacum.* Forschungen in Lauriacum 10. Linz 1975.
- JUHÁSZ 1978: Juhász I.: Szarmata temető Endrődön. (Sarmatisches Gräberfeld in Endröd.) *A Békés Megyei Múzeumok Közleményei* 5 (1978) 87–114.
- KŐHEGYI–VÖRÖS 2011: Kőhegyi M. – Vörös G.: *Madaras-Halmok. Kr. u. 2–5. századi szarmata temető.* Monográfiák a Szegedi Tudományegyetem Régészeti Tanszékéről 1. Szeged 2011.
- КРОПОТОВ 2010: Кропотов, В. В.: *Фибулы сарматской эпохи.* Киев 2010.
- KUJÁNI 2015: Kujáni Y.: Viseleti elemek és mellékletadási szokások egy 4–5. századi dél-alföldi temetőben. Az apátfalvi temető elemzése II. (Elements of costume and provision of grave goods in a 4th-5th-century cemetery in the southern Great Hungarian Plain. The analysis of the cemetery of Apátfalva II.) *A Móra Ferenc Múzeum Évkönyve, Új folyam* 2 (2015) 91–137.
- KULCSÁR 1998: Kulcsár V.: *A kárpát-medencei szarmaták temetkezési szokásai (Погребальный обряд сарматов Карпатского бассейна. The burial rite of the Sarmatians of the Carpathian Basin)* Múzeumi Füzetek 49. Aszód 1998.
- KULCSÁR ET AL. 2020: Кульчар, В. – Иштванович, Э. – Храпунов, И. Н. – Стоянова, А. А.: Зеркала сарматского времени в Крыму и в Альфёльде (The Mirrors from the Sarmatian Period in the Crimea and in Alföld). *Oglinzile perioadei sarmatice în Crimea și Alföld. Stratum plus. Археология и культурная антропология* 2020:4, 205–217.

- LOVÁSZ 1989: Lovász E.: Újabb adatok a római és hun kori viselethez (Neuere Angaben über die Kleidung der Römer- und Hunnenzeit). *A Herman Ottó Múzeum Évkönyve* 27 (1989) 501–512.
- LŐRINCZY 1982: Lőrinczy G.: Szegvár-Oromdűlő. *Archaeologiai Értesítő* 109 (1982) 306–307.
- LŐRINCZY 1984: Lőrinczy G.: Szegvár-Oromdűlő. *Archaeologiai Értesítő* 111 (1984) 273.
- LŐRINCZY 1984a: Lőrinczy G.: Szegvár-Oromdűlő. *Régészeti Füzetek Ser. I.* 37 (1984) 76.
- LŐRINCZY 1985: Lőrinczy G.: Szegvár-Oromdűlő. *Archaeologiai Értesítő* 112 (1985) 280.
- LŐRINCZY 1985a: Lőrinczy G.: Szegvár-Oromdűlő. *Régészeti Füzetek Ser. I.* 38 (1985) 58–59.
- LŐRINCZY 1986: Lőrinczy G.: Szegvár-Oromdűlő. *Archaeologiai Értesítő* 113 (1986) 279.
- LŐRINCZY 1986a: Lőrinczy G.: Szegvár-Oromdűlő. *Régészeti Füzetek Ser. I.* 39 (1986) 60.
- LŐRINCZY 1986b: Lőrinczy G.: Szegvár területének X–XI. századi településtörténeti vázlata. *Múzeumi kutatások Csongrád megyében*. Szeged 1986, 44–51.
- LŐRINCZY 1987: Lőrinczy G.: Szegvár-Oromdűlő. *Régészeti Füzetek Ser. I.* 40 (1987) 60–61.
- LŐRINCZY 1988: Lőrinczy G.: Szegvár-Oromdűlő. *Archaeologiai Értesítő* 114–115 (1987–1988) 1988, 270.
- LŐRINCZY 1988: Lőrinczy G.: Szegvár-Oromdűlő. *Régészeti Füzetek Ser. I.* 41 (1988) 56.
- LŐRINCZY 2000: Lőrinczy G.: Szegvár területének településtörténete a 6. század végétől a 13. század végéig. In: *Szegvár. Tanulmányok Szegvár nagyközség történetéről*. Szerk.: Farkas Gy. – Balázs Gy. – Szenczy S. – Vörös G. Szegvár 2000, 51–88.
- LŐRINCZY 2009: Lőrinczy G.: *Örökségvédelmi hatástanulmány Szegvár község területéről*. Kézirat. Szeged 2009.
- LŐRINCZY 2020: Lőrinczy G.: *A szegvár-oromdűlői 6–7. századi temető (The cemetery of Szegvár-Oromdűlő from the 6th–7th centuries)*. *Studia ad Archaeologiam Pasmaniensia* 14 – Magyar Ős-történeti Témacsoport Kiadványok 8. Szerk.: Major B. – Türk A. Budapest–Szeged–Szentes 2020. <https://doi.org/10.55722/Arpad.Kiad.2020.8>
- MAGOMEDOV 2001: Магомедов, Б.: *Черняховская культура. Проблема этноса*. Monumenta Studia Gothica 1. Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, Lublin 2001.
- MAGOMEDOV 2015: Магомедов, Б. В.: *Керамические пряслица черняховской культуры. (Керамічні пряслиця черняхівської культури. Ceramic spindlewhorls of Chernyakhov culture)* Институт археологии НАН Украины, Киев 2015.
- MÉSZÁROS 2013: Mészáros M.: Szarmata temetkezések a stratégiai MOL-gázvezeték Bács-Kiskun megyei szakaszán (Sarmatian burial along the Bács-Kiskun section of the strategic MOL gas pipeline). *Cumania* 26 (2013) 47–80.
- NAGY 1984: Nagy M.: Az I. e. I. – I. sz. VI. század. In: *Hódmezővásárhely története I. A legrégebbi időktől a polgári forradalomig*. Főszerk.: Szabó F. Hódmezővásárhely 1984, 819–228.
- NAGY 1997: Nagy M.: Szentes és környéke az 1–6. században. Történeti vázlat és régészeti lelőhely-kataszter (Szentes und seine Umgebung vom 1. bis 6. Jahrhundert. Eine geschichtliche Skizze und ein archäologischer Fundortkataster). *A Móra Ferenc Múzeum Évkönyve – Studia Archaeologica* 3 (1997) 39–95.
- NAGY 2014: Nagy M.: Megjegyzések a Budapest, XVII. Rákoscsaba-Péceli út mellett és a Madaras-Halmokon (Bács-Kiskun m.) feltárt császárkori temetők temetkezési szokásaihoz (Remarks on the burial custom noted in the Roman Period cemeteries uncovered at Budapest, District XVII, Rákoscsaba-Péceli út and Madaras-Halmok [county Bács-Kiskun]). In: *Avarok pusztái. Régészeti tanulmányok Lőrinczy Gábor 60. születésnapjára*. Szerk. Anders A. – Balogh Cs. – Türk A. Opitz Archaeologica 6 – MTA BTK MÖT Kiadványok 2. Budapest 2014, 115–160.
- NAGY 2018a: Nagy M.: *A Budapest XVII. Rákoscsaba, Péceli úti császárkori barbár temető (Kr. u. 2–4. század) (Das barbarische Gräberfeld Budapest XVII. Bezirk, Rákoscsaba, Péceli Straße aus der jüngeren Kaiserzeit [2–4. Jahrhundert n. Chr.]* I. Budapest 2018.

- NAGY 2018b: Nagy M.: *A Budapest XVII. Rákosszaba, Péceli úti császárkori barbár temető (Kr. u. 2–4. század) (Das barbarische Gräberfeld Budapest XVII. Bezirk, Rákosszaba, Péceli Straße aus der jüngeren Kaiserzeit [2–4. Jahrhundert n. Chr.])* II. Budapest 2018.
- PÁRDU CZ 1935: Párducz M.: *Az első Pontus-germán emlékcsoport legkorábbi emlékei Magyarországon. (Die frühesten Funde der ersten pontisch-germanischen Denkmälergruppe in Ungarn.)* A Berliini Collegium Hungaricum Kiadványai 2. Szeged 1935.
- PÁRDU CZ 1937: Párducz M.: A hódmezővásárhelyi ref. gimnázium régiséggyűjteménye II–V. rész. (Neue Angaben zur Keramik des Alföld aus der Römerzeit). *Dolgozatok a Magyar Királyi Ferencz József Tudományegyetem Régiségtudományi Intézetéből* 13 (1937) 120–230.
- PÁRDU CZ 1941: Párducz, M.: Die nähere Bestimmung der Hügelgräber der römischen Kaiserzeit in Hortobágy. In: *Laureae Aquincenses, memoriae Valentini Kuzsinszky dicatae* 2. – *Aquincumi babérágak, Kuzsinszky Bálint emlékének szenteli Budapest-székesfőváros közönsége és a Pázmány-Egyetem Érem- és Régiségtani Intézete*. II:11. Budapest 1941, 309–325.
- PÁRDU CZ 1944: Párducz M.: *A szarmatakor emlékei Magyarországon II. (Denkmäler der Sarmatenzeit Ungarns II.)* Archaeologia Hungarica 18. Budapest 1944.
- PÁRDU CZ 1950: Párducz M.: *A szarmatakor emlékei Magyarországon III. (Denkmäler der Sarmatenzeit Ungarns III.)*. Archaeologia Hungarica 30. Budapest 1950.
- PÁRDU CZ 1959: Párducz, M.: Archäologische Beiträge zur Geschichte der Hunnenzeit in Ungarn. *Acta Archaeologica Academiae Scientiarum Hungaricae* 11 (1959) 309–398.
- PATEK 1942: Patek E.: *A pannoniai fibulatípusok elterjedése és eredete (Verbreitung und Herkunft der römischen Fibeltypen in Pannonien)*. Dissertationes Pannonicae II:19. Budapest 1942.
- PEŠKAŘ 1972: Peškař, I.: *Fibeln aus der römischen Kaiserzeit in Mähren*. Praha 1972.
- PÓPITY 2015: Pópity D.: Horogra akadva – Egy új típusú kézi orsó felfedezése az alföldi szarmatáknál (Auffindung auf einem Haken – Also Entdeckung eines neuen Handspindeltyps bei den Ungarnland lebenden Sarmaten). In: *Hadak útján XXIV. A népvándorlaskor fiatal kutatóinak XXIV. konferenciája, Esztergom, 2014. november 4–6.* Szerk.: Türk A. – Balogh Cs. – Major B. PPKE BTK Régészeti Tanszék – MTA BTK Magyar Östörténeti Témacsoport, Budapest–Esztergom 2015, 97–128. https://doi.org/10.55722/Arpad.Kiad.2015.3.1_07
- RIHA 1979: Riha, E.: *Die römischen Fibeln aus Augst und Kaiseraugst*. Forschungen in Augst 3. Römermuseum Augst, Augst 1979.
- SCHULZE 1977: Schulze, M.: *Die spätkaiserzeitlichen Armbrustfibeln mit festem Nadelhalter*. Antiquitas. Abhandlungen zur Vor- und Frühgeschichte, zur klassischen und provinzialrömischen Archäologie und zur Geschichte des Altertums 19. Bonn 1977.
- SELOV 1961: Шелов Д. Б.: *Некрополь Танауса (Раскопки 1955–1958 гг.)*. Материалы и исследования по археологии СССР 98, Москва 1961.
- SÓSKUTI 2009: Sóskuti K.: Késő szarmata temetők és kora népvándorlás kori sírok Óföldréak-Ürmös I. lelőhelyen. In: *Nyomvonalba zárva. Régészeti feltárások az M43-as autópálya és a Makót elkerülő út nyomvonalán*. Szerk.: Balogh Cs. Szeged 2009, 22–23.
- SZTOJANOVA 2004: Стоянова, А. А.: Бусы и подвески из могильника Нейзац (по материалам раскопок 1996–2001 г.) (Beads from Neizats Cemetery [on the Materials of Excavations in 1996–2001]). *Боспорские исследования* 5. 2004, 263–319.
- TEMPELMANN-MĄCZYŃSKA 1985: Tempelmann-Maczyńska, M.: *Die Perlen der römischen Kaiserzeit und der frühen Phase der Völkerwanderungszeit im mitteleuropäischen Barbaricum*. Römisch-Germanische Forschungen 43. Frankfurt am Main 1985.
- TROGMAYER 1960: Trogmayer O.: Szarmata temető Dócon (Sarmatischer Friedhof in Dóc). *A Móra Ferenc Múzeum Évkönyve* 1958/59 (1960) 59–69.

- VADAY 1989: H. Vaday, A.: *Die sarmatischen Denkmäler des Komitats Szolnok. Ein Beitrag zur Archäologie und Geschichte des sarmatischen Barbaricums*. Antaeus. Communicationes ex Instituto Archaeologico Academiae Scientiarum Hungaricae 17–18 (1988–1989) 1989.
- VADAY 1994: Vaday, A.: Late Sarmatian Graves and their connections within the Great Hungarian Plain. (Neskorosarmatské hroby a ich vzťahy v rámci Vel'kej uhorskej nížiny.) *Slovenská Archeológia*, Archeologický ústav SAV 42-1 (1994) 105–124.
- VADAY 2005: *Corpus der römischen Funde im europäischen Barbaricum. Ungarn I. Komitat Szolnok*. Bearbeitet von Andrea Vaday unter Mitwirkung von Friderika Horváth. Budapest 2005.
- VADAY–DOMBORÓCZKI 2001: Vaday A. – Domboróczki L.: Mezőszemere, Kismari-fenék. Spätkaiserfrühvölkerwanderungszeitliches Gräberfeldsdetail (Mezőszemere, Kismari-fenék. Késő császárkori – kora népvándorláskori temetőrészlet. Mezőszemere, Kismari-fenék. Late Imperial – Early Migration Period Cemetery fragment). *Agria. Az Egri Múzeum Évkönyve* 37 (2001) 5–206.
- VADAY–SZŐKE 1983: H. Vaday A. – Szőke B. M.: Szarmata temető és gepida sír Endrőd–Szujókeresztén (Sarmatischen Gräberfeld und gepidisches Grab in Endrőd–Szujókereszt) *Communicationes Archaeologicae Hungariae* 1983, 79–132.
- VÁGÓ 2015: Vágó Ádám: *A Kárpát-medence ősi kincsei a kőkortól a honfoglalásig*. Budapest 2015.
- VÖRÖS 1985: Vörös G.: Hunkori szarmata temető Sándorfalva-Eperjesen (Eine Sarmatische Begräbnisstätte aus der Hunnenzeit in Sándorfalva-Eperjes). *A Móra Ferenc Múzeum Évkönyve* 1982/83-1 (1985) 129–172.
- VÖRÖS 1988: Vörös G.: Későszarmatakorai temetőrészlet Szeged Tarján városrészében. (Spätsarmatenzeitlicher Gräberfeldabschnitt aus dem Stadtteil Szeged-Tarján) *Communicationes Archaeologicae Hungariae* 1988, 113–124.
- VÖRÖS 1995: Vörös G.: Szarmata temetőrészlet Szegvárról (Teil eines sarmatischen Gräberfeldes in Szegvár). *Communicationes Archaeologicae Hungariae* 1994–1995 (1995) 107–115.
- VÖRÖS 2000: Vörös G.: A szarmatakor (1–5. század) emlékei Szegvár környékéről. In: *Szegvár. Tanulmányok Szegvár nagyközség történetéről*. Szerk.: Farkas Gy. Szegvár 2000, 27–38.
- VÖRÖS 2005: Vörös G.: A szarmata kori gyermek temetkezések jellemzői néhány temető adatai alapján (Előtanulmány a Madaras-Halmok temető feldolgozásához) (Die Merkmale der sarmatischen Kinderbestattungen aufgrund von Angaben einiger Gräberfelder [Vorarbeit zum Gräberfeld Madaras-Halmok]). *Szántó Kovács Múzeum Évkönyve* 7 (2005) 127–150.
- WILHELM 2003: Wilhelm G.: Későszarmata sír Szegvárról. (Grave from the late Sarmatian period at Szegvár). *Barbarikumi Szemle* I. Szeged 2003, 85–89.
- ZOLTAI 1941: Zoltai, L.: Die Hügelgräber der römischen Kaiserzeit in Hortobágy. In: *Laureae Aquincenses, memoriae Valentini Kuzsinszky dicatae 2. – Aquincumi babérágak, Kuzsinszky Bálint emlékének szenteli Budapest-székesfőváros közönsége és a Pázmány-Egyetem Érem- és Régiségtani Intézete*. II:11. Budapest 1941, 269–308.

SARMATIAN CEMETERY AT SZEGVÁR-OROMDÜLŐ

Szegvár (Csongrád-Csanád county) is situated at the confluence of the Kurca and the Kórógy rivers, about 5 km from the mouth of the Kurca on the Tisza. To the east of the settlement, there is a 2 km long, about 100 m wide, 3–4 m high sandy ridge, the Orom. In the central part of this hilly line, graves were discovered during sand extraction in 1980 (*Fig. 1*). Features from an Early Sarmatian settlement were excavated in a contiguous area of 32,000 m² (ISTVÁNOVITS–LŐRINCZY–PINTYE 2005), besides 467 Early Avar graves (LŐRINCZY 2020), a cemetery of the 10th–11th centuries containing 372 burials (BENDE–LŐRINCZY 1997), and 59 Sarmatian burials (*Fig. 2*) were found.

Sarmatian graves were arranged in two groups. In the group with the larger number of graves, the burials were arranged roughly in rows. The burials in the two groups of graves, which are far apart, do not differ in either rite or chronology. Thus, they can be considered as belonging together.

A burial surrounded by a ditch was only observed in one case (grave 919), which unusually enclosed the grave of a child aged 4–5 years. The only superposition is also associated with a burial surrounded by a ditch, where grave 904, also of a child, was dug in the eastern part of the circular ditch.

The graves range in size from 170 to 350 cm in length, 70 to 135 cm in width, and 1.2 to 4.6 m² in surface area. Relatively long, narrow pits are typical. The orientation of the graves is S–N, with some deviation mainly in a westerly direction (*Fig. 49*), with four graves deviating more to the east.

On the basis of the anthropological identification, 15 women and 15 men, one young and one older child, and seven small children were buried, while the sex of the rest of the dead could not be determined. The age of death of the buried persons is unusual, especially for men, with four *adulti*, seven *maturi* and one *senium*.

Among the burial customs, we should mention the male *maturus* from grave 828. In his case, there was a large amount of lime, which was probably used to “line” the coffin.

The cemetery was heavily robbed (*Fig. 50*), 34 of the 59 burials were definitely looted (57.6%), with a further eight cases of probable looting. No finds were recovered from nearly a third of the burials. 102 finds from burials are presented, of which 60 were buried as part of the costume, 40 were considered as gravegoods, and there was one piece of wire and one coffin clamp. The finds are roughly equally distributed between men and women, with a smaller number at children. The difference between the sexes is rather reflected in the fact that while women have twice as many attributes of costume than gravegoods, men have slightly more gravegoods than items of wear. For children, the ratio is similar to that for women.

The two fibulae of the Szegvár cemetery deserve special attention. One of them is the brooch with a gilded silver cover plate decorated with a rosette (*Fig. 5. 5*). We could not clearly determine whether it was indeed a Sarmatian find or a legacy of the Avar population.

A brooch’s gold cover plate from grave 51 and its analogies have been discussed in more detail, drawing attention to the importance of a more thorough study of the type (*Fig. 52–54*).

The majority of the objects date from the turn of the 2nd to the 3rd century – 3rd century (see *Table 10*). Three types of objects (the handled mirror, the three-quarter round, single-piece buckle, and the oval buckles) are discussed, whose analogies or uncertain traditional dating break this chronological framework. However, the chronological definition of these objects needs at least revision. In the absence of certain types of objects (fibulae typical of the 2nd–3rd centuries, such as Sarmatian-type crossbow fibulae, Sarmatian buckles, terra sigillata, etc.), it is more likely that most of the graves were dug in the 3rd century. Obviously, there were burials that may have taken place a little earlier or a little later.

Eszter Istvánovits – Gábor Lőrinczy

The Sarmatian Cemetery of Szegvár-Oromdűlő

Istvánovits Eszter – Lőrinczy Gábor

A szegvár-ormdűlői
szarmata temető

www.martinopitz.hu

